

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Національний університет «Одеська юридична академія»
Миколаївський навчально-науковий інститут права

Кафедра загальнотеоретичної, конституційної, цивілістичної юриспруденції

Міжнародні та європейські стандарти у сфері цивільного та кримінального судочинства

Матеріали
І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції
28 березня 2024 року
м. Миколаїв

Миколаїв
МННІП НУ «ОЮА»
2024

*Схвалено та рекомендовано до видання кафедрою загальнотеоретичної, конституційної, цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»
(протокол засідання кафедри від 06 березня 2024 року № 7/24)*

*Надруковано за наказом ректора НУ «Одеська юридична академія» Олександра Тодошчака
(наказ від 04.01.2024 р. № 1033)*

Міжнародні та європейські стандарти у сфері цивільного та кримінального судочинства: мат-ли І Всеукр. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Миколаїв, 28 березня 2024 р.) / за ред. О. Ю. Волкович; Микол. навч.-наук. ін-т права НУ «ОЮА», каф. загальнотеоретичної, конституційної, цивілістичної юриспруденції. Миколаїв: МННП НУ «ОЮА», 2024. 153 с.

До збірника ввійшли тези доповідей, які оприлюднені під час І Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції, присвяченої проблемам міжнародних та європейських стандартів у сфері цивільного та кримінального судочинства в умовах поєднання особливостей загально-теоретичного та практичного правового напрямів зазначеної тематики, зокрема: виствітлено окремі принципи цивільного судочинства; досліджено юрисдикцію спорів із приводу отримання, продовження, припинення дії ліцензії; проаналізовано проблемні аспекти реалізації принципу змагальності господарського процесу; розглянуто питання доступності мови кримінального закону як складової правової визначеності в контексті аналізу національної та європейської практики; вивчено окремі аспекти діджиталізації кримінального судочинства в контексті досвіду Європейського Союзу; проаналізовано питання електронного адміністрування податкових процесів та ін.

Отже, запропонована тематика доповідей і видання може бути корисним поштовхом для досліджень учених, аспірантів, магістрантів і студентів, співробітників судових та правоохоронних органів, органів публічної адміністрації, а також усіх, хто вивчає актуальну проблематику українського права, порівняно з нормами європейського права та процесу, практики його застосування, в умовах воєнного стану в Україні.

*Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій.
За достовірність наукового матеріалу, професійного формулювання, фактичних даних,
цитат, власних імен тощо відповідають автори публікацій та їхні наукові керівники*

ПЕРЕДНЄ СЛОВО

Сучасний стан розбудови української державності та національного права характеризується низкою завдань, вирішення яких відкриває нові перспективи розбудови як дійсно соціальної та правової держави, так і громадянського суспільства нової якості забезпечення прав і свобод людини. Вирішення поставлених завдань, не в останню чергу, знаходиться у сфері права, яке у свою чергу потребує удосконалення в умовах відмови від атавізмів радянського періоду його існування та імплементації апробованих країнами сталої демократії, зокрема Європейського Союзу, правових напрацювань. Вирішення поставлених завдань переведення державно-правового регулювання на новий рівень цивілізаційного розвитку неможливий без скрупульозного приведення національного права до вимог відповідних міжнародних стандартів загалом, та європейських зокрема. З врахуванням зазначеного уявляється, що запропонована кафедрою загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія» тема для наукової дискусії, яка вимагає звернути увагу на міжнародні та європейські стандарти у сферах цивільного та кримінального судочинства є актуальною та цікавою.

Окремо хочу підкреслити той очевидний факт, що до запропонованої дискусії, крім знаних в Україні фахівців у сфері юриспруденції, які своєю багаторічною науковою діяльністю зробили вагомий внесок у розвиток української юриспруденції, долучились і молоді дослідники, більшість з яких робить перші, але під керівництвом науково-педагогічного складу Інституту, достатньо впевнені кроки до належного рівня наукової діяльності.

Не слід забувати про те, що третій рік українські захисники і захисниці мужньо захищають нашу країну від вторгнення країни-агресора. Внаслідок цієї жорстокої збройної агресії прийшло чітке усвідомлення того, що свобода та незалежність є найвищими цінностями, за які варто боротися. Безумовно, Перемога у війні та відновлення територіальної цілісності України – найголовніші завдання, які стоять перед кожним громадянином України, однак ми не можемо допустити, щоб ворог отримав успіхи у площині наукової діяльності, зокрема призупинивши її на час війни. Не подаруємо ворогу жодних надій на можливість повернення нашої юриспруденції у минуле.

Я хочу подякувати кожному, хто знайшов можливість поділитися своїм науковим доробком у цей скрутний для всіх українців час. Це наша з вами відповідь всім тим, хто вважає, що Український народ можна змусити зрадити своєму історичному вибору і своїм споконвічним бажанням: бажанню бути вільним і самому вирішувати свою долю та йти обраним шляхом розбудови своєї державності та права за найкращими міжнародними та європейськими стандартами!

З ЩИРОЮ ПОВАГОЮ

доктор юридичних наук, професор

Олександр КОЗАЧЕНКО

МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

БИЧКОВА С. С.,

докторка юридичних наук, професорка

*Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрН України,
головний науковий співробітник відділу приватного права та процесу*

ІНТЕРЕСИ ДИТИНИ vs ПРАВА БАТЬКІВ ЩОДО ЇЇ ВИХОВАННЯ (З ОГЛЯДУ НА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА)

Відповідно до ч. 3 ст. 5 СК України держава забезпечує пріоритет сімейного виховання дитини. При цьому виховання дитини має спрямовуватися на розвиток її особистості, поваги до прав, свобод людини і громадянина, мови, національних історичних і культурних цінностей українського та інших народів, підготовку дитини до свідомого життя у суспільстві в дусі взаєморозуміння, миру, милосердя, забезпечення рівноправності всіх членів суспільства, злагоди та дружби між народами, етнічними, національними, релігійними групами (ч. 2 ст. 12 Закону України «Про охорону дитинства»).

Безперечно, якщо дитина не є сиротою і не позбавлена батьківського піклування, основна функція щодо її виховання виконується її батьками.

Батьки мають переважне право перед іншими особами на особисте виховання дитини (ч. 1 ст. 151 СК України). Додатково наявність права на особисте виховання дітей тим з батьків, який проживає окремо, підтверджується формулюванням ч. 1 ст. 109 СК України.

Відповідно до ст. 141 СК України мати, батько мають рівні права стосовно дитини, незалежно від того, чи перебували вони у шлюбі між собою, чи проживають окремо від дитини.

Однак батьківські права не можуть здійснюватися всупереч інтересам дитини (ч. 2 ст. 155 СК України). А батьки, які проживають окремо від дитини,

зобов'язані брати участь у її вихованні і мають право спілкуватися з нею, якщо судом визнано, що таке спілкування не перешкоджатиме нормальному вихованню дитини (ст. 15 Закону України «Про охорону дитинства»).

Слід відразу звернути увагу на відсутність логіки у розставленні акцентів при формулюванні цієї норми. Адже з буквального її розуміння випливає, що батьки, які проживають окремо від дитини, не мають права на спілкування з нею і на них не покладається обов'язку щодо її виховання допоки вони самі чи інша заінтересована особа не звернуться до суду для встановлення факту, що спілкування дитини з такими батьками не перешкоджатиме її нормальному вихованню. Тому якнайшвидше потрібно внести зміни до ст. 15 Закону України «Про охорону дитинства», виклавши відповідне положення у новій редакції: «Батьки, які проживають окремо від дитини, зобов'язані брати участь у її вихованні і мають права щодо її виховання, вправі спілкуватися з нею, крім випадків, коли судом визнано, що таке спілкування перешкоджатиме нормальному вихованню дитини».

Крім того, відповідно до частин 1, 2 ст. 3 Конвенції про права дитини (у редакції зі змінами, схваленими резолюцією 50/155 Генеральної Асамблеї ООН від 21.12.1995 р.), в усіх діях стосовно дітей, незалежно від того, здійснюються вони державними чи приватними установами, що займаються питаннями соціального забезпечення, судами, адміністративними чи законодавчими органами, першочергова увага приділяється якнайкращому забезпеченню інтересів дитини. Держави-учасниці зобов'язуються забезпечити дитині такий захист і піклування, які необхідні для її благополуччя, беручи до уваги права й обов'язки її батьків, опікунів чи інших осіб, які відповідають за неї за законом, і з цією метою вживають всіх відповідних законодавчих і адміністративних заходів.

Усі вищезазначені положення обов'язково мають враховуватися судами під час вирішення справ, пов'язаних із забезпеченням належного виховання дитини, захисту відповідних прав батьків.

Як слушно відзначила О.В. Ступак, встановлення уповноваженим суб'єктом

кола найкращих інтересів дитини (з урахуванням подальшого її розвитку) завжди залишається суб'єктивним і прив'язане до конкретного казусу. Виявлення подібних індивідуальних рис та факторів повинно становити основну складову діяльності уповноважених суб'єктів у сфері захисту прав дітей [5, с. 105–106].

Питання співвідношення інтересів батьків з інтересами дитини неодноразово розглядав Європейський суд з прав людини (далі – ЄСПЛ). Зокрема, у § 54 його Рішення у справі «Хант проти України» відзначено, що між інтересами дитини та інтересами батьків повинна існувати справедлива рівновага і, дотримуючись такої рівноваги, особлива увага має бути приділена до найважливіших інтересів дитини, які за своєю природою та важливістю мають переважати над інтересами батьків [2].

У справі «Кацікерос проти Греції» («Katsikeros v. Greece»; заява № 2303/19) ЄСПЛ погодився з позицією національних судів, які у своїх міркуваннях надали великого значення відсутності близькості між заявником та дитиною, її дуже малому віку та вибору заявника не дотримуватися розкладу зустрічей, установлених судом першої інстанції, і таким чином дійшли висновку, що спочатку зустрічі заявника з донькою повинні бути обмежені, доки батько й донька не почнуть знайомитися одне з одним і не стане явною зацікавленість заявника у встановленні стосунків зі своєю донькою. На переконання ЄСПЛ, обмеження, накладені на зустрічі заявника з донькою, не були настільки суворими, щоб завадити заявнику встановити з нею міцні стосунки. Натомість вони передбачали поступове встановлення зв'язку між ними [1, с. 36].

З огляду на це, Верховний Суд на підставі аналізу норм українського законодавства та практики ЄСПЛ дійшов висновку, що рівність прав батьків є похідною від прав та інтересів дитини на гармонійний розвиток та належне виховання, й передусім повинні бути визначені інтереси дитини, а вже тільки потім – права її батьків. Отже, положення про рівність прав та обов'язків батьків у вихованні дитини не може тлумачитися на шкоду інтересам дитини. А тому встановлений сімейним законодавством принцип повної рівності обох батьків у

питаннях виховання дітей може бути обмежений судом в інтересах дитини [4]. Хоча при врахуванні судом інтересів дитини потрібно пам'ятати, що вони не завжди можуть відповідати її бажанням [3].

Таким чином, національні судові органи під час розгляду справ, пов'язаних з питаннями виховання дитини, максимально намагаються врахувати якнайкращі інтереси дитини, однак при цьому не забувають і про необхідність забезпечення прав батьків на її виховання, спілкування з дитиною, збереження контактів між ними. Усе це повною мірою співвідноситься з європейськими стандартами судочинства. Хоча поодинокі випадки, коли суд відступає від таких стандартів, ще залишаються, що підтверджується наявністю кількох відповідних рішень ЄСПЛ проти України протягом останніх років.

Список використаних джерел:

1. Огляд рішень Європейського суду з прав людини (червень – липень 2022 року). Електронний ресурс. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_11_08_Ogliad_ESPL_06_07_2022.pdf.
2. Рішення у справі «Хант проти України» («Hunt v. Ukraine»; заява № 31111/04) від 07.12.2006 р. Електронний ресурс. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_126#Text.
3. Постанова Верховного Суду від 14.02.2023 р. у справі № 208/4682/20. Електронний ресурс. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109018789>.
4. Постанова Верховного Суду від 26.10.2023 р. у справі № 233/418/22. Електронний ресурс. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114513306>.
5. Ступак О. В. Взаємодія принципу найкращі інтереси дитини з іншими принципами Конвенції про права дитини: процесуальний аспект. *Імплементация міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України: збірник матеріалів Шостого наук.-практ. круглого столу* (м. Київ, 15.06.2023 р.). Київ, 2023. С. 102–106.

ВЕЛИЧКО А. С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського юридичного фахового коледжу
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Яценко О. Л.*

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ НА РОЗВИТОК ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УКРАЇНІ

Захист у суді вважається найбільш ефективним, цивілізованим та універсальним шляхом захисту прав, детально регульованим національним цивільним процесуальним законодавством. Зазвичай, цей процес має відбуватися відповідно до встановлених міжнародних стандартів.

Україна, як країна, що прагне до європейських цінностей та норм правової держави, активно працює над гармонізацією свого законодавства з європейськими стандартами у різних сферах. Однією з таких сфер є цивільне судочинство, де вплив європейських стандартів має значний потенціал для покращення правової системи та забезпечення захисту прав громадян.

Європейська Конвенція про захист прав людини та основних свобод визначає основні принципи та стандарти у цивільному судочинстві, які мають бути дотримані країнами-учасницями [1]. Ці стандарти включають право на справедливий судовий процес, на ефективний засіб правового захисту, а також забезпечення принципу недискримінації та рівного доступу до правосуддя.

Основні теоретичні та практичні аспекти впливу попереднього досвіду Європейського Суду з прав людини на галузь цивільного судочинства в Україні розглядались в роботах таких вчених, як О. Гетманцев, Н. Козлова, Т. Стоянова, Т. Фулей, О. Рогач, В. Феннич, О. Чепель та інші. Навіть при значному науковому внеску у розкритті ролі попередніх рішень ЄСПЛ у цивільному судочинстві багато питань залишаються невирішеними, що робить дану тему дослідження дуже актуальною.

Міжнародні норми судового захисту є закріпленим у міжнародному праві зразком та моделлю судової діяльності, спрямованою на розв'язання справ з

метою захисту прав людини. Ці стандарти мають служити прикладом для всіх країн. Вплив на створення міжнародно-правових стандартів здійснюється Міжнародним Судом ООН і Європейським Судом з прав людини [2].

З 2014 року, коли Україна розпочала шлях до європейської інтеграції, велика увага приділяється гармонізації законодавства та судочинства з нормами Європейського Союзу. Угоди про асоціацію та інші документи стали основоположними для впровадження європейських стандартів в українське цивільне судочинство. Впровадження європейських стандартів у сферу цивільного судочинства в Україні відбувається через прийняття нових законодавчих актів, реформування судової системи та підвищення кваліфікації суддів. Цей процес має на меті не лише приблизити українське правосуддя до європейських стандартів, але й покращити довіру громадян до судової системи. Наприклад, важливими правовими актами стали Закон України «Про судоустрій та статус суддів» та Закон України «Про виконавче провадження», які узгоджені з європейськими нормами та принципами [3, 4].

Вплив судової практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) на процеси цивільного судочинства може здійснюватися на різноманітні аспекти процедурних питань. Рішення ЄСПЛ можуть впливати на тлумачення принципів цивільного процесу та визначення права на справедливий суд, яке гарантовано статтею 6 Конвенції. Це також може стосуватися ключових питань цивільного судочинства, таких як принцип незалежності суддів у вирішенні справ, принцип пропорційності та інші важливі аспекти розгляду цивільних справ. У процесі розгляду конкретних ситуацій, принципи можуть бути тлумачені динамічно в рамках більш загальних положень Конвенції, зважаючи на те, що оригінальний текст був розроблений понад 70 років тому і не враховує сучасних реалій. Роль судових рішень ЄСПЛ стає все важливішою, оскільки вони адаптують Конвенцію до поточних вимог та реалій. В той же час, важливо розуміти, що судова практика обмежена статтею 32 Конвенції, яка обмежує ЄСПЛ щодо тлумачення та застосування Конвенції та її протоколів. Таким чином, ЄСПЛ формує практику в контексті розвитку положень Конвенції [5].

Важливо відзначити, що вплив європейських стандартів на розвиток цивільного судочинства в Україні не обмежується лише адаптацією законодавства. Судова практика ЄСПЛ має значний вплив на формування судової системи, процедур та стандартів вирішення цивільних справ. Зокрема, рішення ЄСПЛ можуть послужити джерелом інтерпретації та застосування прав людини в цивільному судочинстві. Судова практика ЄСПЛ стає важливим ресурсом для суддів та адвокатів, які можуть використовувати її для аргументації своїх позицій у конкретних справах. Такий підхід сприяє не лише адаптації законодавства, але і зміцненню правозахисних механізмів та практик в судочинстві.

Крім того, важливо враховувати, що впровадження європейських стандартів в українське цивільне судочинство відбувається не лише шляхом адаптації законодавства, а й через активну участь України у процесі створення та розвитку міжнародних нормативних актів. У світлі цього, особливо слід наголосити на важливості реформування судової системи та підвищення кваліфікації суддів. Забезпечення відповідності судових процедур та рішень європейським стандартам вимагає не лише змін у законодавстві, але й удосконалення роботи судів, забезпечення їхньої незалежності та ефективності. Досягнення гармонізації з європейськими стандартами у цивільному судочинстві в Україні відкриває нові можливості для громадян щодо ефективного захисту своїх прав та інтересів. Зменшення бюрократії, підвищення доступності правосуддя та забезпечення справедливого судового процесу стають вагомими аспектами покращення судочинства в контексті європейських стандартів.

Необхідно також звернути увагу на те, що вплив європейських стандартів на цивільне судочинство в Україні відображається не лише на національному рівні, а й в контексті міжнародної співпраці та взаємодії. Участь України у європейських структурах та міжнародних партнерствах дозволяє не лише використовувати кращі практики, але і активно сприяти вдосконаленню європейських стандартів на міжнародній арені.

Таким чином, вплив європейських стандартів на розвиток цивільного

судочинства в Україні є надзвичайно важливим для покращення правової системи країни та забезпечення захисту прав громадян у вирішенні цивільних спорів. Важливим етапом у цьому процесі є поступове прийняття та впровадження нових законодавчих актів, а також активна співпраця з європейськими партнерами у питаннях реформування судової системи та покращення доступності правосуддя для всіх громадян України.

Україна, рухаючись шляхом демократичних перетворень та євроінтеграції, активно працює над гармонізацією свого правового простору з європейськими стандартами. Одним зі значущих напрямків цієї роботи є адаптація європейських норм у цивільному судочинстві.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 06.03.2023).
2. Гетманцев О. Стандарти права Європейського Союзу щодо судового захисту в цивільному судочинстві. URL: <https://law.chnu.edu.ua/standarty-prava-yevropeiskoho-soiuzu-shchodo-sudovoho-zakhystu-v-tsyvilnomu-sudochynstvi/> (дата звернення: 06.03.2023).
3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України від 02.06.2016 № 1402-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text> (дата звернення: 06.03.2024).
4. Про виконавче провадження: Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19#Text> (дата звернення: 06.03.2024).
5. Рогач О. Я., Феннич В. П. Вплив прецедентної практики Європейського суду з прав людини на цивільне судочинство України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія: Право. Том 1. 2022. № 72. С. 166-170. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.72.28> (дата звернення: 06.03.2023).

ВОЛКОВИЧ О. Ю.,

*кандидатка юридичних наук, доцентка,
доцентка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної
юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РЕАЛІЗАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ПРИНЦИПУ ГЛАСНОСТІ В ЦИВІЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: НАУКОВІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИКА

Питання щодо дослідження судової системи набуває дедалі більшої актуальності в сучасних умовах, це має безпосередній вплив «на поточні процеси вдосконалення цивільного судочинства в Україні, вироблення нових шляхів підвищення його якісного рівня та винайдення ефективних механізмів реалізації принципів на практиці цивільного судочинства» [1, с. 37]. Правосуддя в Україні здійснюють виключно суди (ст.124 Конституції України) [2]. У ст.129 Конституції України закріплено основні засади судочинства, зокрема у п. 6 передбачено що саме гласність судового процесу та його повне фіксування технічними засобами [2]. Розкриваючи основоположні засади судочинства, ми приходимо до аналізу сутності принципу гласності судового розгляду та набуття статусу конституційної норми, це свідчить про досить високий ступінь демократизації суспільства в цілому, так і про надання широких можливостей учасникам судового процесу відстоювати свої права й інтереси. Також ст. 11 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» передбачено гласність та відкритість судового процесу. У ч. 1 ст. 11 закріплено наступне: «судові рішення, судові засідання та інформація щодо справ, які розглядаються судом є відкритими, крім випадків, установлених законом. Ніхто не може бути обмежений у праві на отримання в суді усної або письмової інформації про результати розгляду його судової справи» [3]. Крім того, будь-яка фізична, юридична особа має право на свободний доступ до судового рішення в порядку, встановленому законом. У Законі України «Про доступ до судових рішень» мова йде про те, що зміст судових рішень, розміщений на офіційного сайті «Судова влада України», може бути доступним для кожного

громадянина нашої держави.

Зокрема, ч.2 ст. 7 Цивільно-процесуального кодексу України визначає, що будь яка особа має право бути присутньою у відкритому судовому засіданні. Від особи, яка бажає бути присутньою у судовому засіданні, забороняється вимагати будь-які документи, крім документа, що посвідчує особу. Особи, які мають бажання бути присутніми у судовому засіданні, допускаються до зали засідань до початку судового засідання або під час перерви [4]. Відкритість судового розгляду полягає в тому, що всі цивільні справи в усіх судових інстанціях розглядаються публічно.

Відповідно до статті 51 Угоди про партнерство та співробітництво між Україною і Європейським Співтовариством від 16 червня 1994 року Україна на себе взяла обов'язок щодо вживання заходів для поступового приведення національного законодавства у відповідність із законодавством Європейського Союзу у різних сферах [5]. Механізм досягнення та запровадження цього узгодження закріплено у Законі України «Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу», зокрема «адаптація законодавства – процес приведення законів України та інших нормативно-правових актів у відповідність з *acquis communautaire*» [6]. Термін адаптації передбачає наступний термін стандарту, так виходячи з цього трактування, стандарт *acquis communautaire* являється дуже об'ємним та широким за своїм змістовним наповненням. Так, слушний акцент зробив науковець-практик В. Бринцев, що з активізацією процесу європейської інтеграції все більше уживаним стають терміни «гармонізація», «адаптація», «імплементація», а також заклики більш широкого використання міжнародних стандартів як у законодавчому процесі, так і у правозастосовній практиці. Під стандартами (у контексті права) розуміють установлені міжнародно-правовими актами певні мінімальні вимоги, дотримання яких зобов'язані всі держави у процесі національної законотворчості [7, с. 51].

Також доцільно звернути увагу на окремі положення ст.14 Міжнародний

пакт про громадянські і політичні права закріплює, що «кожен має право при розгляді будь-якого кримінального обвинувачення, пред'явленого йому, або при визначенні його права та обов'язків у будь-якому цивільному процесі на справедливий і публічний розгляд справи компетентним, незалежним і безстороннім судом, створеним на підставі закону» [8].

Для реального функціонування цивільного судочинства, доцільно конституційні засади запровадити у відповідну форму, так вони повинні бути закріплені в галузевому законодавстві. Тракткування засад гласності правосуддя з цивільних справ передбачає її включення до ЦПК України, причому не тільки курсом відтворення в нормах ЦПК України, але через її розвиток та конкретизацію з урахуванням особливостей її реалізації в окремих стадіях цивільного судочинства. І хоча ст.8 Конституції України передбачила пряму дію її норм, про те в більшій чи меншій мірі норми-принципи, які вміщуються в ній, потребують механізму її реалізації стосовно окремих стадій та інститутів цивільного процесу.

Історичні передумови формування судового процесу як такого вплинули на трактування певних принципів, зокрема принцип гласності прийнято було розуміти, як за обов'язкової участі публіки, таким чином соціум допомагав вирішувати суду цивільну справу. Потім навпаки спостерігався період, коли публіку обмежували щодо участі у цивільних справах, ці фактори дали вплив на процес еволюції даного роду відносин. «Публічність» цивільного процесу пов'язують із можливістю публіки взяти участь у відкритому розгляді цивільної справи. Відповідно до ч.2 ст. 6 ЦПК України визначено, що «ніхто не може бути позбавлений права на інформацію про час і місце розгляду своєї справи» [9]. Це право гарантується шляхом встановлення в ЦПК України порядку інформування учасників процесу про час і місце судового засідання. Водночас, розгляд справи у відсутності осіб, які не були належним чином повідомлені про час та місце судового розгляду, сам по собі. Як зазначає М.Й. Штефан встановлені норми у ст. 6 ЦПК України щодо визначення змісту принципу гласності як відкритого

розгляду справ у суді не є повним. Гласність означає також відкритість усіх матеріалів справи для осіб, які беруть участь у справі, в їх праві знайомитися з ними, в обов'язковому їх інформуванні про час і місце судового засідання і про виконання окремих процесуальних дій. Гласність судового розгляду також полягає у праві публікувати звіти і повідомлення про судові процеси в пресі, інформувати про них по радіо, телебаченню та з використанням інших засобів масової інформації, обговорювати матеріали справи в трудовому колективі тощо. Ніхто не може бути обмеженим у праві на отримання в суді усної чи письмової інформації щодо результатів розгляду справи [10, с. 40].

Таким чином, принцип гласності посідає одне із центральних місць у судових процесах, оскільки він вміщує в себе реалізацію права на отримання необхідної інформації про час, день, місце проведення цивільного провадження, також інформування предмета справи, учасників процесу, надання можливих даних сторонам процесу бути повідомленими про зміст вимог або заперечень, бути вислуханими у судовому засіданні, ознайомитися із матеріалами справи тощо.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процес : навч. посіб.; за заг. ред. проф. В. А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків : ХНУВС, 2022. 336 с.
2. Конституція України прийнята на п'ятій сесії від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
3. Про судоустрій та статус суддів: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 31. Ст. 545. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>.
4. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. (редакція від 31.12.2023 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
5. Угода про партнерство і співробітництво між Україною і Європейськими

Співтовариствами та їх державами-членами від 16 червня 1994 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_012#Text.

6. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 29. Ст. 367. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1629-15#Text>.

7. Бринцев В.Д. Стандарти правової держави: втілення у національну модель організаційного забезпечення судової влади : монографія. Харків : Право, 2010. 464 с.

8. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043#Text.

9. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42. Ст. 492. (редакція від 14.11.2017 р.). URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t041618?an=6&ed=2017_11_14.

10. Штефан М.Й Цивільний процес: підручник. Вид. 2-ге, перероб. та доопр. Київ: Ін Юре. 2001. 696 с.

ДОБРЯНСЬКА Є. Є.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О. Ю.*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ КЛАСИФІКАЦІЇ ПРИНЦИПІВ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ

Тема принципів цивільного процесуального права є досить важливою для сьогодення, адже при регулюванні будь-яких цивільних правовідносин саме вони займають провідне місце щодо правового становища їх учасників. Це саме ті вимоги, які висуваються при реалізації практичного забезпечення цивільно правових відносин. Принципи цивільного процесуального права займають

провідне місце в системі правових категорій, адже вони застосовуються навіть при усуненні прогалин в праві і застосуванні норми за аналогією права, а також в цілому широко впливають на зміст цивільних правових норм. Це є досить важливою складовою в системі цивільного процесуального права, тому що воно є досить динамічним та має схильність змінюватись в залежності від соціальних та економічних факторів.

Перші ґрунтовні систематизовані теоретичні дослідження про судочинство як об'єкт наукового аналізу і, відповідно, проблеми принципів цивільного судочинства та їхньої системи з'явилися лише в ХІХ ст. та більшою мірою ґрунтувалися на європейських правових традиціях. Про принципи цивільного процесуального права вже є певні найбільш загальні відомості, і дослідження можна починати не з нуля, а відштовхуючись від загальних уявлень про принципи, про їх систему, вироблену попередньою наукою. Кожна наступна система знань про принципи містить попередню та тим самим обумовлює зв'язок і наступність знання [4].

Щодо визначення поняття маємо зазначити, що значення терміну «принцип» (prīncipium) досить складне та тісно пов'язане з термінами «основа», «початою», «керівна ідея», адже саме принципи відіграють вагомую роль у становленні цивільного процесу. Але дане поняття дуже обширне, адже, у доробках різних вчених можна відшукати до сорока дефініцій поняття «принцип». Ця різноманітність поглядів обумовлена, насамперед тим, що у Цивільному процесуальному кодексі України не окреслюється прямого поняття принципів та кожен вчений-процесуаліст намагається дати власне поняття принципу, розкрити його сутність. А також зазначимо, що принцип цивільного процесу є досить складним і багатоаспектним явищем, а тому сформулювати універсальне визначення, у якому дати вичерпний перелік його особливостей дуже важко.

Низка вчених-процесуалістів завжди розглядали таку правову категорію як принципи цивільного процесуального права та досліджували дану тему. Сюди відносимо наступних: Рожнов О. В., Малюкіна А. В., Цюра Т. В. Науковцями було

запроваджено досить різні критерії розподілу принципів цивільного процесуального права.

Зокрема, багато вчених пропонують розмежовувати принципи за джерелом закріплення, тобто розділити на дві основні групи: принципи, що закріплені галузевим законодавством та основні, конституційні принципи цивільного процесуального права. Друга група вчених пропонує класифікацію за тим самим критерієм, але є певні відмінності. Виділяють три підгрупи принципів: ті, що закріплені законодавством про судоустрій, закріплені Конституцією та цивільним процесуальним законодавством [3].

Багато суперечок викликає у вчених розподіл принципів цивільного процесуального права за сферою дії. На розподіл принципів в даній сфері впливає низка чинників, зокрема сфера суспільних відносин, на яку вони впливають. Сюди відносимо загальноправові принципи, адже саме вони транслиують особливості регулювання цивільних правових відносин, а також галузеві, підгалузеві та принципи, що стосуються окремих інститутів права.

Як нами було зазначено раніше, у сфері цивільного процесуального права діють загальноправові принципи, а саме принцип верховенства права, рівноправності, справедливості, а також низка інших. Щодо галузевих принципів, то сюди відносимо принцип рівності, диспозитивності та в цілому значну частину основних засад цивільного законодавства. Характеризуючи підгалузеві принципи маємо зазначити принципи спадкового права, права інтелектуальної власності, а також зобов'язального права. Принципи окремих інститутів цивільного права характеризуються також певною кількістю особливостей, тобто відносимо принцип цивільно правової відповідальності сторін або ж принцип виконання зобов'язань

Також важливим критерієм розподілу принципів є поділ за об'єктом регулювання. Такі принципи поділяють на дві основних категорії. До першої відносимо принципи, що є виключно функціональними, сюди відносимо законність, усність, безпосередність та низку інших. До другої категорії відносимо

принципи, що одночасно містять в собі складові судоустрою та функціональне призначення, їх називають організаційно-функціональними принципами, сюди відносимо незалежність суддів, гласність судового розгляду, рівноправність громадян перед законом та інші [2].

Існує також розмежування принципів цивільного процесуального права на дві групи в залежності від становища учасників процесу та зокрема суду. Сюди відносяться принципи, що транслюють та виражають становище осіб, зокрема принцип державної мови, рівність громадян перед законом, тобто суд зобов'язаний поважати честь і гідність усіх учасників судового процесу і здійснювати правосуддя на засадах їх рівності перед законом і судом незалежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних та інших ознак, а також диспозитивність [1]. А також друга група - принципи, що стосуються судочинства та в цілому визначають умови судової діяльності, в цю категорію входить незалежність суддів, здійснення правосуддя лише судом та низка інших принципів.

Щодо застосування принципів цивільного процесуального права, то вони поширюють свою діяльність на декілька основних площин. Першу розглянемо як правозастосовчу діяльність, тобто в цій категорії принципи застосовуються в процесі тлумачення норм права, при використанні принципів як норм прямої дії або ж при застосуванні аналогії права. Щодо другої, то тут варто розглядати як імператив для законодавця, при застосуванні принципів варто враховувати основні засади цивільного законодавства.

Отже, дослідивши проблеми класифікації принципів цивільного процесуального права можемо стверджувати, що серед науковців не існує єдиної точки зору щодо класифікації поділу принципів цивільного процесу на окремі групи. Але вважаємо, що всі види класифікації принципів вказують на зв'язок конкретного принципу права з іншими, а також на особливість окремих елементів, за допомогою чого і прослідковується своєрідність сукупності принципів

цивільного процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України (зі змінами та доповненнями) № 1618-IV від 18.03.2004 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 40-41, 42.
2. Андрушко А.В. Принцип диспозитивності цивільного процесуального права України: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ., 2002.
3. Волосенко С.О. Джерела формування та значення принципів цивільного процесу в Україні. *Часопис Київського університету права*. 2007. №3.
4. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики : монографія / В. А. Кройтор. Харків : Право, 2020. 672 с.

ДЯЧЕНКО А. В.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Волкович О. Ю.*

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ ОБОВ'ЯЗКОВОСТІ СУДОВОГО РІШЕННЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Принцип обов'язковості судового рішення є одним із основоположних принципів цивільного процесу України. Він закріплений у ст. 14 ЦПК України, згідно з якою судові рішення є обов'язковим для всіх суб'єктів цивільних правовідносин, на яких воно поширюється. Він гарантує стабільність цивільних правовідносин, забезпечує реалізацію права на судовий захист та зміцнює авторитет судової влади.

Принцип обов'язковості судового рішення - це основоположний принцип цивільного процесу, який означає, що законне та обґрунтоване судові рішення, що набрало законної сили, є обов'язковим для всіх суб'єктів цивільних правовідносин, на яких воно поширюється. Реальне виконання судових рішень –

це невіддільна частина судового розгляду, цілісного цивільного судочинства. Основою здійсненості судового рішення є його обов'язковість як конституційна вимога, якій мають відповідати акти правосуддя і які відбивають властивості судової влади як самостійної гілки державної влади [4].

Цей принцип має ряд характерних ознак, до них можна віднести: універсальність - тобто судові рішення є обов'язковими для всіх суб'єктів цивільних правовідносин, незалежно від їх віку, статі, раси, національності, громадянства, посадового становища та інших обставин; безумовність - судові рішення є обов'язковими до виконання, навіть якщо вони не ґрунтуються на законі; остаточність - судові рішення, що набрали законної сили, не можуть бути змінені або скасовані ніким, крім суду, який їх постановив; примусовість - у разі невиконання судового рішення добровільно воно може бути виконано примусово.

Незважаючи на важливість цього принципу, його практичне застосування стикається з низкою проблем. Ці проблеми роблять судову систему менш ефективною, а також підривають довіру до правосуддя.

Принцип обов'язковості судового рішення виконує ряд певних функцій. В першу чергу це забезпечення стабільності цивільних правовідносин. Судові рішення, що набрали законної сили, є остаточними і не можуть бути змінені або скасовані ніким, крім суду, який їх постановив. Це забезпечує стабільність цивільних правовідносин та захищає права та законні інтереси учасників цивільного процесу. Також даний принцип слугує для реалізації права на судовий захист. Судове рішення є результатом реалізації права на судовий захист. Виконання судового рішення є гарантією того, що права та законні інтереси особи, яка звернулася до суду, будуть захищені. Ще одним не малозначним є те що він слугує для зміцнення авторитету судової влади. Судові рішення, що набрали законної сили, є обов'язковими для всіх суб'єктів цивільних правовідносин. Це свідчить про авторитет судової влади та гарантує, що судові рішення будуть виконуватися.

Незважаючи на важливість цього принципу, його практичне застосування

стикається з низкою проблем:

1. Невиконання судових рішень. Це одна з найактуальніших проблем цивільного судочинства в Україні. За даними статистики, близько 20% судових рішень не виконуються добровільно.

2. Недосконалість механізмів примусового виконання судових рішень. Існуючі механізми примусового виконання судових рішень часто виявляються неефективними. Як приклад можна навести справа № 199/6824/20 в якій суд постановив рішення про стягнення з відповідача на користь позивача грошової суми. Відповідач не виконав рішення суду добровільно. Позивач звернувся до державної виконавчої служби з проханням про примусове виконання судового рішення. Державна виконавча служба відкрила виконавче провадження, але не змогла стягнути грошову суму з відповідача [3].

3. Тривалість судових процесів, зокрема це негативно впливає на принцип обов'язковості судового рішення.

4. Недостатня кваліфікація суддів - може призвести до прийняття помилкових судових рішень, які не відповідають дійсному стану справ.

5. Корупція – це явище в судовій системі може призвести до того, що судові рішення будуть прийматися не на основі закону, а на основі особистої вигоди судді.

Невиконання принципу обов'язковості судового рішення призводить до наступних негативних наслідків такі як: 1) підрив довіри до судової влади. Якщо судові рішення не виконуються, то громадяни втрачають довіру до судової влади і перестають вірити в можливість захистити свої права та законні інтереси через суд; 2) зниження ефективності правового регулювання. Якщо судові рішення не виконуються, то правові норми втрачають свою силу і стають неефективними; 3) Формування правового нігілізму. Правовий нігілізм – це зневажливе ставлення до права. Невиконання судових рішень сприяє формуванню правового нігілізму серед населення.

Для вирішення актуальних проблем застосування принципу обов'язковості

судового рішення необхідно вжити заходів, спрямованих на:

- підвищення ефективності роботи державної виконавчої служби;
- вдосконалення законодавства про примусове виконання судових рішень;
- скорочення тривалість судових процесів;
- підвищення кваліфікації суддів;
- запобігання корупції в судовій системі.

Принцип обов'язковості судового рішення відіграє ключову роль у забезпеченні справедливості та законності в Україні. Його неухильне дотримання є необхідною умовою для захисту прав та законних інтересів громадян, а також для розвитку правової держави. І для покращення застосування цього принципу важливо вживати комплексних заходів, спрямованих на підвищення ефективності виконання судових рішень, вдосконалення законодавства та забезпечення доброчесності судової системи.

Список використаних джерел:

1. Про практику застосування судами цивільного процесуального законодавства при розгляді заяв про забезпечення позову: Постанова Верховного суду України від 22.12.2006 № 9. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/va009700-06> (дата звернення: 10.03.2024)
2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України; Кодекс, Закон від 18.03.2004 № 1618-IV URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1618-15> (дата звернення: 10.03.2024)
3. Постанова суду № 199/6824/20 від 23.03.2023 про встановлення нікчемності заповіту. *ipLex Судові рішення*. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=109911558&red=10000383cecb79108eff4130847700b703c061&d=5> (дата звернення: 10.03.2024).
4. Кройтор В. А. Принцип обов'язковості судових рішень у цивільному судочинстві: актуальність та нормативний зміст . В. А. Кройтор. *Право і Безпека*. 2008. Т. 7, № 2. - С. 149-154.

ЗАІКА Ю. О.,
доктор юридичних наук, професор
Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака НАПрНа України,
головний науковий співробітник відділу проблем приватного права

ДОСТУПНІСТЬ ДО ПРАВОСУДДЯ: МІФИ І РЕАЛЬНІСТЬ

Право на судовий захист передбачено ст. 55 Конституції України. Це конституційне положення є основою для розвитку процесуальних галузей права і, водночас, підставою для такого важливого правового принципу як доступність правосуддя. Доступність правосуддя закріплено у п. 1 ст. 6 Європейської конвенції з прав людини (1948) де зазначено, що кожен має право на справедливий і публічний розгляд його справи упродовж розумного строку незалежним і безстороннім судом, встановленим законом, який вирішить спір щодо його прав та обов'язків цивільного характеру або встановить обґрунтованість будь-якого висунутого проти нього кримінального обвинувачення. Доступність правосуддя передбачає наявність у кожної людини реальної можливості звернутися до суду за захистом порушеного права, зокрема, отримати кваліфіковану юридичну допомогу, сплатити всі встановлені законом збори, пов'язані із подачею позову до суду, витрати із залученням експертів, перекладачів, свідків, а також збори, пов'язані із подачею апеляційної чи касаційної скарги та витрати супутні з виконанням судового рішення. Доступність правосуддя певною мірою впливає і на його ефективність.

З урахуванням європейського досвіду серед критеріїв ефективності правосуддя можна назвати наступні: стабільність як матеріального, так і процесуального законодавства; єдність судової практики; фаховість судового корпусу і порядок його призначення; можливість сторін отримати якісну правову допомогу; реальні строки захисту в судовому порядку порушеного права особи; остаточність судового рішення і можливість його перегляду для

усунення помилки [2, с.49–50].

Доступність правосуддя залежить і від можливості особи нести тягар витрат, пов'язаних із зверненням до суду за захистом порушеного права.

На думку Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ) у ситуаціях, коли особа не може реалізувати своє на звернення до суду у зв'язку із надмірною сплатою судових зборів, сама суть права на звернення до суду нівелюється і розмір судового збору треба розглядати з урахуванням конкретних обставин справи, включаючи і можливість у позивача їх сплатити. По справі «Weissman and Others v Romania» (2006) ЄСПЛ визнав невідповідним гербовий збір у сумі 323 264 євро за подачу позову про втрату доходів від майна і визнав порушення ст. 6 Конвенції [7].

ЄСПЛ досить широко тлумачить зміст поняття «доступність правосуддя». Так по справі *Golder v. United Kingdom* (1975) як порушення принципу доступності правосуддя суд визнав ту обставину, що позивач не зміг оплатити послуги кваліфікованих юристів по справі [6]. Оскільки доступність правосуддя певною мірою залежить і від можливості сторони нести необхідні витрати у Рекомендації № R (93)1 Комітету Міністрів Ради Європи про ефективний доступ до закону та правосуддя для найбільш вразливих верств населення від 8 січня 1993 р. передбачено, що прийняття справи до судового провадження не повинно обумовлюватися обов'язковою сплатою державі невинуватено значної грошової суми, а судові витрати не мають бути перешкодою для реалізації права на доступ до правосуддя.

Звернемося до «вартої правосуддя» по – європейські. У Франції позов подається безплатно. У Німеччині розмір мінімального мита €15, при позові до € 500 – € 35, до € 2000 – збільшується на кожні € 500 до € 18. У Іспанії - обмежений 0, 5% ціни позову. Із розрахунку середнього європейського заробітку розмір мита по звичайній справі складає менше половини місячного заробітку [3, с. 42].

Відповідно до ч. 3 ст. 3 Закону України «Про судоустрій і статус суддів»

судова система також повинна забезпечувати доступність до правосуддя для кожної особи. Законом України «Про судовий збір» з позовної заяви майнового характеру у ст. 4 встановлено судовий збір у розмірі 1 відсотка ціни позову, але не більше 5 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, з апеляційної скарги – 150 %, а з касаційної – 200 % ставки, що підлягає сплаті під час подання позовної заяви. Чи спроможні сплатити такі судові збори громадянин України? Так, розмір судового збору з позовної заяви майнового характеру становить з 01.01.2024 р. – не більше 15 140 грн., з апеляційної скарги – 22 710 грн., з касаційної – 30 280 грн. Тобто, звернення із позовною заявою майнового характеру до суду першої інстанції, подання апеляційної та касаційної скарги обійдеться у 68 130 грн. (без оплати послуг адвоката). І це за мінімальної зарплати в 8000 грн. (з 1 січня 2024 р.) і середньої пенсії у 4662 грн. 59 коп., яку отримують 10 млн. 600 тис. пенсіонерів (2023 р.)

Законодавець цілком слушно надає пільги по окремим категоріям справ (про стягнення заробітної плати, аліментів, відшкодуванню шкоди, заподіяної життю та здоров'ю тощо). Пільги повинні бути надані і особам, матеріальне становище яких не дозволяє нести тягар звернення до суду.

Правосуддя не може бути дорогим, так само як і не може бути дешевим. Дороге правосуддя свідомо закриває шлях у державні установи, покликані відновлювати порушене право [4, с. 312].

Підставою звільнення від сплати судового збору за загальним правилом повинен бути і майновий ценз позивача, скажімо, його щомісячний дохід на кожного члена сім'ї за минулий рік не повинен перевищувати встановлену кількість прожиткових мінімумів.

Прагнення забезпечити в межах правового поля максимально повний захист прав і інтересів осіб, інтереси певної соціальної групи, публічний інтерес тощо завжди було і буде рушійною силою нормотворчості [5, с. 209]. Законодавець повинен взяти до уваги статки соціально-незахищеної категорії громадян і надати їм реальну, а не міфічну можливість для захисту порушених прав і інтересів у суді.

Доступність правосуддя залежить від простоти процедури порушення і ведення справи, від належного фінансування судових органів, ряду організаційних чинників, і, нарешті, від можливості позивача понести відповідні матеріальні витрати, пов'язані з судовим захистом порушених прав [1, с.9]. Іншим шляхом до доступності правосуддя повинно стати застосування нових інформаційних технологій, цифровізація правосуддя, можливість участі сторін у судовому засіданні в режимі відео конференції, надання безоплатної правової допомоги сторонам.

Список використаних джерел:

1. Заїка Ю. О. Доступність правосуддя як умова захисту цивільних прав. *Юридична наука*. 2018. № 6. С. 7–10.
2. Заїка Ю.О. Європейські складові ефективності правосуддя. *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: зб. матеріал. Шостого науково–практ. круглого столу (м. Київ, 15 червня 2023 р.) / Київ: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2023. С. 46–50.
3. Заїка Ю.О. «Ціна справедливості» за Законом України «Про судовий збір». *Імплементація міжнародних стандартів у цивільне та господарське судочинство України*: зб. матеріал. науково-практ. круглого столу (м. Київ, 16 травня 2018 р.). Київ: НДІ ПрПіП ім. акад. Ф. Г. Бурчака НАПрН України, 2018. С.41–45.
4. Кройтор В.А. Принципи цивільного судочинства та їх система: проблеми сучасної теорії і практики: монографія. Харків, Право. 2020. 672 с.
5. Харитонов Є. О., Харитонova О. І. Приватне право як концепт: Т.IV: Від ідеї до реалізації: монографія. Одеса: Фенікс, 2021. 632 с.
6. Case of Golder v. the United Kingdom. 1975. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:\[%22001-57496%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22itemid%22:[%22001-57496%22]})
7. Case of Weissman and Others v Romania. 2006. URL: [http://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:\[%22002-3314%22\]}](http://hudoc.echr.coe.int/rus#{%22itemid%22:[%22002-3314%22]})

КУБІНЕЦЬ І. М.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Волкович О. Ю.*

**ХАРАКТЕРИСТИКА ПРИНЦИПУ РОЗУМНОСТІ СТРОКІВ
РОЗГЛЯДУ СПРАВИ СУДОМ У ЦИВІЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ**

Принцип розумності строків у цивільному судочинстві наразі привертає увагу науковців, юристів та дослідників. Щодо застосування цього принципу в судовій практиці висловлюються різні думки. Принцип встановлює час, необхідний для вирішення справ та забезпечення справедливого і швидкого судового розгляду. Верховний Суд України встановив критерії оцінки розумності строків, які включають складність справи та поведінку сторін і суду. Цей принцип також закріплений у статті 129 Конституції України та пункті 10 частини 2 Цивільного процесуального кодексу України, що полегшує доступ до правосуддя та забезпечує справедливий судовий розгляд. Дослідження питань, пов'язаних з цим принципом, свідчать про важливість цього принципу в цивільному судочинстві та необхідність дотримання розумності строків у судовому провадженні [1, 2].

Європейська практика, зокрема рішення Європейського суду з прав людини, також наголошує на важливості дотримання принципу розумних строків у цивільному судочинстві. Як свідчить аналіз наукових досліджень, проблема затримок у цивільному судочинстві пов'язана з національними та міжнародними правовими теоріями. Принцип розумності строків розгляду справи судом у порівнянні з європейським та українським законодавством має кілька важливих особливостей, а саме:

- своєчасність : принцип розумності підкреслює важливість своєчасного прийняття рішень протягом розумного періоду часу з метою уникнення непотрібних затримок у цивільному судочинстві;

- доступ до правосуддя : мета полягає в тому, щоб забезпечити кожному учаснику цивільного процесу доступ до суду і сприяти справедливості та рівності перед законом;
- неписаний загальний принцип : розумність розглядається як загальний принцип неписаного права на рівні Європейського Союзу, що підкреслює його фундаментальний характер у правовій системі;
- застосування в усіх сферах права : розумність відіграє вирішальну роль у різних сферах права, включаючи публічне право, конституційне правосуддя, приватне право (договір, делікт) і трудове право, де воно використовується для оцінки поведінки та вибору осіб;
- суб'єктивність і гнучкість : концепція розумності передбачає певний ступінь суб'єктивності, при цьому нормативно розумна особа діє як суспільний сурогат для тлумачення того, що, на думку суспільства, мало бути задуманим сторонами, залученими в юридичні питання;
- балансування цілей : розумність вимагає правового обґрунтування, яке врівноважує різні причини та вимоги, що виникають у конкретній справі, беручи до уваги різні інтереси, з метою адаптації абстрактних правових принципів до конкретної ситуації;
- зв'язок пропорційності : у деяких правових системах, як-от Італія, пропорційність і розумність тісно пов'язані, особливо в контексті трудового права, де принцип пропорційності розглядається як інструмент принципу розумності [5, с. 111].

Велика Палата Верховного суду у постанові від 12 вересня 2019 року у справі № 9901/120/19, з огляду на практику ЄСПЛ, зазначає, що критерій розумності строків розгляду справи суб'єктивний і має визначатись у кожному окремому випадку індивідуально, залежно від певних обставин. Також Велика Палата робить висновок, що розумність строку потрібно оцінювати на предмет можливості розгляду справи протягом більш або менш тривалого строку. Таким чином навіть значна тривалість розгляду справи може бути розумною через у

зв'язку з індивідуальними обставинами. Особливу увагу варто приділити тому, які саме причини сприяли більш тривалому розгляду справи та пропуску строків, встановлених законодавством [3].

Причинами порушення строків судового розгляду може бути спричинення нетримання строків відкриття провадження у справі, недотримання строків призначення або проведення судових засідань, не розподіл справ для слухання, необґрунтованим багаторазовим перенесенням справ, недотримання строків судових рішень, перерви з боку засідання, затримка з боку секретаріату суду або адміністративних органів тощо. В окремих випадках затримки можуть бути спричинені перенавантаженням судової системи. Так, у пункті 18 рішення у справі «Міласі проти Італії» (1987р) суд наголосив: «Конвенція наклала на договірні сторони зобов'язання організувати свої правові системи таким чином, щоб дати можливість судам реалізувати ст. 6 Конвенції». Іноді такі затримки, спричинені державними органами, можуть бути виправдані. Так, у вищезазначеному рішенні суд зауважив, що держава не відповідає за затримку розгляду справ у зв'язку з надмірним накопиченням справ у судах, якщо вона оперативно вжила усіх ефективних заходів для виправлення такої ситуації [4, с. 128].

Підсумовуючи вище зазначене, принцип розумності строків розгляду судом справ в цивільному судочинстві відіграють важливу роль не лише з точки зору мінімізації втрат часу та забезпечення своєчасного здійснення судочинства, але й мають вирішальне значення для забезпечення реалізації суб'єктивних процесуальних прав учасниками цивільних процесуальних правовідносин та гарантування виконання покладених на сторони цивільних процесуальних обов'язків. Єдине розуміння сутності та значення процесуальних строків має вирішальне значення.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР : станом на 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vp#Text>.

2. Цивільний процесуальний кодекс України : Кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV: станом на 20 лютого 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

3. Постанова Великої Палати Верховного суду у справі № 9901/120/19 від 12 вересня 2019 року. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84941706>

4. Гончаренко О.А. «Розумний строк» розгляду справи у практиці європейського суду з прав людини. *Форум права*. 2012. № 3. С. 126–131.

5. Дяченко С. В., Зборовська Н. О. Принцип розумних строків у цивільному судочинстві. *Південноукраїнський правничий часопис*. № 3. 2019. С. 110–113.

СИДОРЕНКО Н. О.,

*аспірант кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академія внутрішніх справ*

СПРАВИ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБҐРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА СТЯГНЕННЯ ЇХ У ДОХІД ДЕРЖАВИ: ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ ДОБРОСОВІСНИХ НАБУВАЧІВ

Беззаперечне дотримання принципів та засад міжнародного та національного права, що втілюється у правовому захисті особи, є однією із суттєвих ознак правової держави. Одним із основоположних принципів є принцип непорушності права власності та неприпустимість свавільного втручання державних органів у право особи мирно володіти своїм майном.

Згідно із положеннями ст. 1 Протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права.

Проте попередні положення жодним чином не обмежують право держави

вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів [1].

Однією із підстав припинення права власності, визначеною законом, є визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, що закріплено у п. 12 ч. 1 ст. 346 ЦК України.

Як зазначено у постанові Верховного Суду від 24.01.2024 у справі №991/1786/22 про визнання необґрунтованими активів та стягнення їх в дохід держави, у світовій практиці сформувався два різновиди конфіскації: проти особи (особиста конфіскація, *in personam*); проти речі (речова конфіскація, *in rem*). Традиційно зазначені різновиди конфіскації розмежовуються: процедурою вилучення майна: конфіскація *in personam* застосовується в кримінальному судочинстві (або в тому, яке кваліфікується як кримінальне), а *in rem* - в цивільному судочинстві; стандартами доказування, які застосовуються: для конфіскації *in personam* має застосовуватися кримінально-правовий стандарт «поза розумним сумнівом» (*beyond reasonable doubt*). Натомість у конфіскації *in rem* використовується стандарт «баланс ймовірностей» (*balance of probabilities*) [2].

Здійснення судочинства у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави регулюється положеннями глави 12 ЦПК України.

Як слушно зазначає І. А. Боровська, суд при розгляді і вирішенні даної категорії справ має враховувати принцип пропорційності, який є одним із основних засад цивільного судочинства (п. 6 ч. 3 ст. 2 ЦПК України) з метою дотримання балансу між приватними і публічними інтересами, а також недопущення безпідставного припинення права власності, як абсолютного права, та інших майнових прав (права користування) [3, с. 142].

Чи не найбільше критики викликає можливість конфісковувати майно в осіб, які фактично не причетні до скоєння будь-яких злочинів, які призвели до набуття оспорюваних активів, не є чиновниками, які можуть підозрюватись у корупції, і навіть не є членами їхніх сімей [4, с. 9].

У цій площині варто проаналізувати окремі суперечності між принципами непорушності права власності, пропорційності та положеннями процесуального законодавства, реалізація яких досить часто має наслідком порушення прав добросовісних набувачів під час позовного провадження у справах про визнання необґрунтованими активів.

Щодо правового статусу позивача у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, варто зауважити, що ми поділяємо думку І. А. Боровської, яка зазначає, що у відповідній категорії справ прокурор має статус органів та осіб, яким законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб (не набуває статусу позивача) [5, с. 322].

Як визначено у ч. 4 ст. 290 ЦПК України, відповідачами у цій категорії справ можуть бути, зокрема, інші фізичні чи юридичні особи, які набули у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

На нашу думку, права цих осіб, у разі якщо такі є добросовісними набувачами, потенційно можуть бути порушені у разі звернення позивача до суду із заявою про вжиття заходів забезпечення позову у порядку ст. 149 ЦПК України до пред'явлення позову. Розгляд заяви про вжиття заходів забезпечення позову може здійснюватися без повідомлення відповідача (ч. 5 ст. 153 ЦПК України).

Не зважаючи на закріплення у ч. 2 ст. 328 ЦК України презумпції правомірності набуття права власності на майно, специфікою законодавчого регулювання цивільної конфіскації є те, що у процесуальній нормі закріплена презумпція необґрунтованості активів: суд визнає необґрунтованими активи, якщо на підставі поданих доказів не встановлено, що активи або грошові кошти, необхідні для придбання активів, щодо яких поданий позов про визнання їх необґрунтованими, були набуті на законній підставі. Ця презумпція є спростовною, в процесі судового розгляду тягар доказування перекладається на відповідача, в якого виникає обов'язок довести законність набуття активу або спростувати зв'язок з цим активом чи його необґрунтованість [6].

Отже, у разі, якщо накладення арешту на майно добросовісного набувача як захід забезпечення позову буде здійснюватися без повідомлення останнього, така особа буде позбавлена процесуальної можливості викласти свої заперечення та пояснення, надати відповідні докази на спростування позиції позивача, що буде порушенням принципу змагальності, пропорційності, засади рівності усіх учасників судового процесу перед законом і судом.

Таким чином, має існувати обґрунтоване пропорційне співвідношення між засобами, які застосовуються, та метою, яку прагнуть (рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited» проти України» (Заява № 19336/04) від 23.01.2014, §168) [7].

Список використаних джерел:

1. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text (дата звернення: 27.02.2024).
2. Постанова Верховного Суду від 24.01.2024 року у справі №991/1786/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116862411> (дата звернення: 28.02.2024).
3. Боровська І.А. Реалізація принципу пропорційності у цивільному судочинстві України за участю третіх осіб у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. *Юридичний науковий електронний журнал*. №11/2023. С. 139-143. URL: http://www.lsej.org.ua/11_2023/31.pdf (дата звернення 27.02.2024).
4. Хутор Т. Цивільна конфіскація необґрунтованих активів крізь призму захисту права власності. Київ: ТОВ РЕД ЗЕТ, 2020. 24 с. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/37fb5787-9fde-47a6-8e32-896b5889202b/content> (дата звернення: 27.02.2024).
5. Боровська І.А. Правовий статус сторін та третіх осіб у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (у контексті реалізації принципу правової визначеності). *Актуальні питання у сучасній науці*.

№ 1 (19). 2024. С. 332-335. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/sn/article/view/8531/8577> (дата звернення: 28.02.2024).

6. Рішення Вищого антикорупційного суду від 13.07.2022 року у справі №991/366/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105252483> (дата звернення: 28.02.2024).

7. Рішення ЄСПЛ у справі «East/West Alliance Limited» проти України» (Заява № 19336/04) від 23.01.2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text (дата звернення: 28.02.2024).

МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

КОЛОДІЙ Д. І.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЗАСТОСУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОНВЕНЦІЇ З ПРАВ ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Збройна агресія російської федерації проти України розпочалася 20 лютого 2014 року, коли були зафіксовані перші випадки перетину збройними силами російської федерації без розпізнавальних знаків державного кордону України та використання дислокованих у Криму військових формувань для блокування українських військових частин. Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року стало новим етапом збройної агресії, коли росія вже відкрито використала свої збройні сили та інші воєнізовані формування, що стало серйозним порушенням зобов'язань росії, згідно Статуту Ради Європи.

16 березня 2022 на позачерговому засіданні Комітет Міністрів одностайно прийняв рішення про припинення членства російської федерації в Раді Європи. Однією з підстав для ухвалення вказаного рішення було ведення російською федерацією війни проти України. І у зв'язку саме з цим виходом виникло на сьогодні багато питань щодо теперішнього застосування Європейської Конвенції з прав людини, а також щодо відповідальності російської федерації за порушення прав людини під час війни.

Відповідно до статті 58 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод [1], денонсація не звільняє державу-учасницю від її зобов'язань за цією Конвенцією щодо дій, які можуть становити порушення цього зобов'язання і які держава-учасниця може вжити. Це буде зроблено до дати, коли стягнення набере чинності. Таким чином, усі скарги, подані проти російської федерації до Європейського суду з прав людини до 16 березня 2022 року, а також усі скарги,

подані після цієї дати, будуть ґрунтуватися на фактах порушення Конвенції до 16 березня 2022 року, які слід розглядати в суді [6].

Тому росія відповідальна за імплементацію всіх своїх зобов'язань за Конвенцією на території Криму, яку вона контролює. Європейський суд з прав людини у своїх справах зазначав, що якщо територія однієї держави-учасниці Конвенції окупована збройними силами іншої держави, держава-окупант повинна бути притягнута до відповідальності за Конвенцією за порушення прав людини на окупованій території, оскільки постановити інакше означало б позбавити населення зазначеної території прав та свобод, якими воно досі користувалося [5].

Згідно з Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод держава зобов'язується забезпечувати права і свободи усім особам, які знаходяться на території, яка вважається територією цієї держави за міжнародним правом [1]. Але з цього правила є винятки, і вони стосуються підстав поширення юрисдикції цієї держави на території інших держав. Якщо за певних умов держава зобов'язана забезпечувати дотримання прав і свобод осіб, над якими вона здійснює контроль на території інших держав, фактично, держава поширює свою юрисдикцію поза своєї території, і наслідком поширення цієї юрисдикції на території інших держав є те, що держава так само зобов'язана дотримуватися своїх міжнародних зобов'язань на території іншої держави.

Висвітлюючи підстави здійснення юрисдикції на території іншої держави, Гаяне Нуріджанян – членкиня «ЮрФем», магістр права, доктор філософії у галузі права – навела 2 основні тези, які є релевантними до ситуації війни в Україні [4].

По-перше, це ефективний контроль над територією або частиною території іншої держави. Приклади здійснення ефективного контролю над територією чи частиною території іншої держави: встановлення контролю шляхом застосування сили та збройних сил держави; присутність збройних сил на території; окупація території; контроль шляхом надання військової, політичної, економічної підтримки місцевим силам, що підконтрольні такій державі [4].

Для визначення наявності ефективного контролю на території до уваги

також береться чисельність військової присутності на ній відповідної держави. Враховуються й інші фактори, наприклад міра, якою її військова, економічна і політична підтримка підпорядкованій адміністрації зумовлює вплив і контроль над даною територією. Відповідальність держави може також виникати тоді, коли внаслідок бойових дій – незалежно від того, чи були вони законними, – вона здійснює ефективний контроль над районом, що знаходиться поза межами її національної території. У справі «Україна проти Російської Федерації (щодо Криму)» Європейський суд встановив, що Україна надала достатньо доказів на підтвердження того, що росія здійснювала ефективний контроль над Кримом з 27 лютого по 18 березня 2014 року [7].

По-друге, це здійснення влади та фізичного контролю представником держави над особою. У справі «Картер проти Росії», яка стосувалась отруєння колишнього співробітника комітету державної безпеки СРСР Олександра Литвиненка представниками російських спецслужб у Лондоні [2], Європейський суд дійшов висновку, що фактично умисне вбивство особи на території Великої Британії можна розглядати як таку ситуацію, що підпадає під здійснення фізичного контролю над особою, яка знаходиться на території іншої держави. Суд вирішив, що влада РФ порушила статтю 2 Конвенції, яка гарантує право на життя. Це рішення настановлює на висновок про те, що Конвенція може застосовуватися й у випадках, коли, наприклад, йдеться про цілеспрямоване вбивство особи представниками іноземної держави. Наразі вже є докази того, що під час війни на території України російські військові вчиняють навмисні, цілеспрямовані вбивства, зґвалтування й тортури цивільного населення.

У справі «Грузія проти Росії», яка стосувалась п'ятиденної війни між Грузією і росією у 2008 році, Європейський суд дійшов висновку, що Конвенція не застосовується до дій росії на території Грузії під час проведення активних бойових дій. Суд вважав, що в разі воєнних операцій, які мали місце під час міжнародного збройного конфлікту, не можна говорити про «ефективний контроль» над певною територією. Сама реальність збройного протистояння та

бойових дій між збройними силами противників, які прагнуть встановити контроль над територією в умовах хаосу, означає відсутність контролю над територією [3]. Також у даній справі має значення, що більшість бойових зіткнень мали місце у тих зонах, які попередньо знаходились під контролем Грузії. Суд дійшов висновку, що такі дії не задовольняють критерій здійснення фізичної влади над конкретною особою, навіть, якщо особа загинула в результаті обстрілів, це не означає, що війська, які обстрілювали таку особу, здійснювали над нею фізичний контроль. Але нещодавня практика Суду дає нам підстави говорити, що Конвенція може принаймні застосовуватись до випадків цілеспрямованого вбивства особи представником іноземної держави.

Ситуація в Україні все ж таки відрізняється від ситуації, яка мала місце в Грузії. Вона триваліша й інша в тому сенсі, що в деяких точках наразі тривають активні бойові дії, захоплення територій, в інших – російські війська або встановили контроль над певними населеними пунктами, або ж вони здійснюють фізичний контроль над певними особами, як у випадках ув'язнення або викрадення.

Процес боротьби України проти росії на полі Європейського суду триває. Тому рішення Європейського суду залежатиме від кожного конкретного випадку, і Суд буде розглядати, чи можна говорити про ефективний контроль над територією або ж фізичний контроль над конкретною особою з боку російських високопосадовців або російських військових. Позитивне прийняття рішень Європейським судом з прав людини є дуже важливим для України, оскільки це посилить можливості відстоювання справедливості при використанні інших міжнародних механізмів розслідування і притягнення злочинців до відповідальності, у тому числі, щодо отримання компенсацій.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#n513 (дата звернення: 04.03.2024).

2. ЄСПЛ поклав відповідальність за отруєння экс-співробітника КДБ в Лондоні на Росію. URL: <https://www.echr.com.ua/yespl-poklav-vidpovidalnist-za-otruyennya-eks-spivrobotnika-kdb-v-londoni-na-rosiyu/> (дата звернення: 09.03.2024)

3. Никифорок М.М. Правовий аналіз рішення ЄСПЛ у справі номер 38263/08 Грузія проти Російської Федерації. Дипломна робота на здобуття ступеня бакалавра спеціальності "Міжнародне право". Національний авіаційний університет. Київ, 2021. 27 с. URL: <https://er.nau.edu.ua/handle/NAU/52091> (дата звернення: 05.03.2024)

4. Особливості застосування Європейської конвенції з прав людини в часи війни: Гаяне Нуріджанян. URL: <https://advokatpost.com/osoblyvosti-zastosuvannia-ievropejskoi-konventsii-z-prav-liudyny-v-chasy-vijny-gaiane-nuridzhanian/> (дата звернення: 10.03.2024)

5. Посібник зі статті 1 Конвенції. Зобов'язання поважати права людини - поняття «юрисдикції» та «відповідальності» 2018 р. 13 с. URL: https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/Guide_Art_1_UKR (дата звернення: 07.03.2024)

6. Право Ради Європи та практика ЄСПЛ : навч.-метод. посіб. / укл.: В. В. Форманюк, Р. Ф. Харитонов, Ю. Ю. Акіменко, О. В. Пасечник, О. К. Канєнберг-Сандул, Т. С. Федорова, Д. О. Гребенюк ; за ред. Х. Н. Бехруза ; НУ «Одеська юридична академія». Одеса: Фенікс, 2023. 36 с. URL: <https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/1eb45b0a-b074-4de8-864b-6611d31ae3ec/content> (дата звернення: 05.03.2024)

7. Рішення про прийнятність у справі «Україна проти Російської Федерації (щодо Криму)» № 20258/14, 2021 р. URL: <https://rusaggression.gov.ua/ua/sprava-ukraina-proty-rosii-shchodo-krymu-za--2095814-ta--3833418-0cff9808a21c12019f8f5c3357383f40.html> (дата звернення: 06.03.2024)

КРАВЦОВА (РАДУКАН) С. М.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О.М.*

ЕКСТРАДИЦІЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що останнім часом в Україні все частіше з'являються повідомлення про те, що громадяни призовного віку, які незаконно виїхали за кордон під час оголошення воєнного стану, можуть бути піддані екстрадиції.

Загалом тлумачення терміна «екстрадиція» закріплено у п.2 ч.1 ст.541 Кримінального процесуального кодексу України, відповідно до якої, екстрадиція – це видача особи державі, компетентними органами якої ця особа розшукується, для притягнення до кримінальної відповідальності або виконання вироку [1].

Екстрадиція включає: офіційне звернення про встановлення місця перебування на території запитуваної держави особи, яку необхідно видати, та видачу такої особи; перевірку обставин, що можуть перешкоджати видачі; прийняття рішення за запитом; фактичну передачу такої особи під юрисдикцію запитуючої держави [1].

Виходячи з вищевикладеного, екстрадиція можлива лише у контексті кримінального провадження, коли особа перебуває під підозрою або обвинуваченням за конкретними статтями Кримінального кодексу України. Також важливо відзначити, що процес екстрадиції є складним і не може бути здійснений виключно за бажанням однієї з виконуючих сторін.

Для того, щоб надіслати запит щодо екстрадиції особи до України, потрібно врахувати наступні умови:

- Необхідно, щоб проти особи було порушено кримінальне провадження;
- За кримінальне правопорушення, у якому підозрюється чи обвинувачується особа, передбачається позбавлення волі на строк не менше

одного року, а також при цьому невідбута частина цього строку становить не менше чотирьох місяців [1].

Перед тим як подавати запит на екстрадицію, відповідним владним органам необхідно виконати всі можливі заходи для пошуку та встановлення місцеперебування особи, яка уникає призову під час мобілізації. Також необхідно зазначити, що перед поданням запиту на екстрадицію важливо, щоб особа була оголошена в розшук або було винесено вирок [1]. Однак, ситуація може бути складнішою, ніж здається на перший погляд.

Відповідно до норм кримінального процесуального законодавства, на етапі досудового розслідування запит на екстрадицію надсилається Офісом Генерального прокурора, а на етапі судового розгляду або виконання вироку ця процедура вже здійснюється через Міністерство юстиції України [1].

Варто зазначити, що на етапі досудового розслідування необхідно підтвердити, що особа має безпідставне ухилення від явки на виклик слідчого або прокурора після належного повідомлення про цей виклик. Це означає, що вона повинна отримати повістку про виклик або будь-яке інше належне повідомлення про призначену зустріч з органами досудового розслідування, а вже якщо вона не з'явиться, то тоді це буде вважатиметься ухиленням. Крім того, сам процес досудового розслідування зазвичай є тривалим і передбачає проведення різних слідчих дій, таких як: експертизи, збирання доказів, проведення допитів і т. д. Таким чином, перш ніж звертатися до компетентних органів із запитом щодо екстрадиції ухилянта, пройде значний час, який може тривати кілька місяців.

Виходячи з вищевикладеного стає зрозумілим, що неможливо вручити повістку про виклик до слідчого чи прокурора особі, яка перебуває за межами України, та щодо якої розпочато досудове розслідування після її втечі з країни.

Тобто, у цьому випадку можливість отримання запиту на екстрадицію на етапі досудового розслідування практично виключена, оскільки неможливо вручити такій особі повістку від органів досудового розслідування. Отже, на практиці екстрадиція можлива лише у випадках, коли особі вже винесено вирок

за вчинення злочину.

В умовах сьогодення, дії осіб, які виїхали за кордон з метою ухилитися від призову, можуть бути кваліфіковані як підробка документів. Наприклад, це може статися у випадках використання підроблених висновків військової лікарської комісії, де зазначається про непридатність до військової служби для легалізації виїзду за кордон. Також, це може охоплювати випадки ухилення від призову на військову службу під час мобілізації.

Між Україною та країнами ЄС, процедура екстрадиції регулюється Європейською конвенцією про видачу правопорушників. Проте, відповідно до цієї конвенції, видача правопорушників за злочини, що відносяться до військового права, такі як ухилення від мобілізації, не передбачена [2].

З точки зору права, особа, яка намагаються залишити свою країну через військові дії, не може бути відправлена назад у свою країну за запитом щодо її екстрадиції.

Тобто, відповідно до положень Європейської конвенції, екстрадиція може бути проведена за злочини, які не є військовими, наприклад, такі як підробка документів та їх використання, а також інші правопорушення, передбачені кримінальним законодавством [2].

Однак, складність ситуації виникає ще й через те, що багато українців, які втекли з країни через агресію РФ, отримали статус біженців або переселенців у країні, де вони перебувають. Цей статус гарантує їм певний рівень захисту, зокрема гарантію про не передання їх Україні під час збройного конфлікту.

Представники багатьох європейських країн вже висловили свою позицію, що українці, які знаходяться на території їх країн через військові дії, не будуть передані компетентним органам України. Однак невідомо, до яких осіб це може застосовуватися і чи стосується це осіб, які вчинили злочин в Україні з метою ухилення від мобілізації.

Навіть якщо й будуть підстави для екстрадиції ухилянтів, цей процес не може бути загальним, як це зазначається в ЗМІ, оскільки запит на екстрадицію

подається для кожної окремої особи за фактом вчинення конкретного кримінального правопорушення. Суд країни, де перебуватиме така особа, прийматиме рішення щодо його видачі на підставі наданих даних і доказів компетентними органами України.

Тобто, аналізуючи усе вищезазначене, можна зробити висновок, що ураховуючи всю складність процесу екстрадиції, включаючи наявність кримінального правопорушення, статус підозрюваного або обвинуваченого, доведеність вини особи, направлення запиту про екстрадицію та ухвалення рішення судом іноземної держави, висловлювання про масову екстрадицію ухилянтів може бути розцінене як маніпулятивне. У реальності така процедура є надзвичайно складною та вимагає багато часу та зусиль, тому її можливість обмежена та стосується лише обмеженого кола осіб.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України №4651-VI від 13.04.2012 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
2. Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13.12.1957 року // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_033#Text.

МУСИЧЕНКО О. М.,

*PhD, доцентка,
в.о. завідувача кафедри кримінального права та інших кримінально-правових
дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

РИЖА А.В.,

магістриня права

АДВОКАТУРА ЯК ПРАВОЗАХИСНИЙ МЕХАНІЗМ У КРИМІНАЛЬНОМУ СУДОЧИНСТВІ

З метою формування та розвитку правової держави і громадянського суспільства в Україні значна увага приділяється правовій системі захисту прав людини. Адвокатура є невід'ємною складовою правової системи країни та виконує важливі функції у судових процесах. Її роль, серед іншого, полягає в забезпеченні справедливості та захисту прав обвинувачених у кримінальних справах. Цей правозахисний механізм грає ключову роль у забезпеченні справедливого судового процесу та забезпеченні ефективного захисту прав та свобод осіб, які беруть участь у кримінальному провадженні.

Стаття 59 Конституції України проголошує, що громадяни перед законом є рівними та наділені однаковими конституційними правами і свободами, є незалежними у виборі захисника [2]. Це конституційне положення відображає свободу кожного громадянина вільно обирати захисника, який гарантує його законні права та інтереси. Спосіб поведінки, який є допустимим і можливим у суспільстві, дійсно є свободою особистості.

Стаття 13 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод визначає, що кожен, чиї права та свободи визнані Конвенцією, порушено, має право на ефективний засіб юридичного захисту в національному органі, навіть якщо таке порушення було вчинене особами, які здійснювали свої офіційні повноваження [1].

Відповідно до статті 45 КПК України, захисником є адвокат, який здійснює захист підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, виправданого, особи, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, а також особи, стосовно якої передбачається розгляд питання про видачу іноземній державі (екстрадицію) [3].

Захисник – учасник кримінального процесу, який зобов'язаний сприяти встановленню обставин, які пом'якшують відповідальність або виправдовують підзахисного, усіма засобами та способами, передбаченими законодавством, захищати особу, що до нього звернулась [5, с. 286].

Адвокати є ключовими учасниками судових справ, де вони представляють інтереси своїх клієнтів та забезпечують їм право на справедливий захист. Важливим є їхня роль у гарантуванні конфіденційності та етичного поведіння у справах.

Однак, як і в будь-якій системі, існують виклики та питання, які можуть виникати в адвокатурі. До них можуть відноситися питання професійної етики, доступу до юридичної допомоги для всіх верств населення, а також підвищення якості надання юридичних послуг.

Захисник як учасник процесу представляє в кримінальному судочинстві не власні інтереси чи інтереси правосуддя, а насамперед він покликаний захищати інтереси підозрюваного або обвинуваченого.

Тому участь захисника у кримінальному процесі є дієвим засобом забезпечення підозрюваному, обвинуваченому, підсудному права на захист. Його діяльність має соціальний характер, оскільки будучи орієнтованою на спростування обвинувачення, встановлення обставин, які пом'якшують відповідальність підзахисного, запобігання порушень його конституційних прав, вона здійснюється не лише в інтересах (підозрюваного), обвинуваченого, а й в інтересах правосуддя [4, с. 93].

Діяльність захисника посідає важливе місце у кримінальному процесі,

оскільки основним його завданням є захист прав обвинуваченого чи підозрюваного. З презумпцією невинуватості пов'язують втілення права на захист, суть якого полягає в тому, що обвинувачений визнається невинним, якщо його невинуватість буде доведена в судовому порядку та підтверджена вироком суду, який набрав законної сили. У цьому і полягає завдання адвоката: довести невинуватість свого підзахисного можливими правовими законними способами та засобами. Робота адвоката охоплює різні аспекти: від представництва клієнта в суді до аналізу доказів і розробки стратегій захисту.

Можемо виділити головні аспекти ролі адвоката в кримінальному процесі:

1. *Право на захист.* Адвокат гарантує право обвинуваченого на справедливий та ефективний захист. Це включає в себе надання юридичної допомоги та представлення інтересів клієнта на різних етапах кримінального процесу.

2. *Допит та консультації.* Адвокат надає консультації своєму клієнту, роз'яснює йому права та обов'язки, а також готує належні відповіді на питання в процесі допиту.

3. *Аналіз доказів.* Адвокат аналізує докази, представлені обвинуваченням, та розробляє стратегії захисту на основі цього аналізу. Це може включати перевірку легальності отримання доказів та їхньої допустимості.

4. *Переговори та угоди.* Адвокат може вести переговори щодо можливих угод: про примирення – з потерпілим, про визнання винуватості – з прокурором). Важливим є ефективне представлення інтересів клієнта та пошук шляхів для послаблення обвинувачення.

5. *Судове представництво.* Адвокат виступає як представник обвинуваченого в судовому засіданні. Він висловлює аргументи, ставить питання свідкам, іншим учасникам судового процесу та аргументує позицію свого клієнта.

6. *Апеляції та оскарження рішень.* Адвокат може подавати апеляції та оскаржувати рішення суду вищих інстанцій у разі незгоди з вироком чи судовою процедурою.

7. *Захист від неправомірних дій.* У випадках можливих порушень прав обвинуваченого адвокат грає роль у захисті від неправомірних дій правоохоронних органів та забезпеченні додержання процесуальних гарантій.

8. *Конфіденційність.* Адвокат забезпечує конфіденційність інформації, отриманої від клієнта, і захищає її від розголошення без згоди клієнта.

Отже, адвокатура виступає не тільки як правозахисний механізм, але і як важливий стовп судового процесу, гарантуючи ефективність та справедливість в кримінальному судочинстві. Її роль полягає в захисті прав та свобод громадян, наданні юридичної допомоги, забезпеченні незалежності та конфіденційності, а також у забезпеченні справедливих та законних процедур.

Адвокатура в кримінальному судочинстві є невід'ємною частиною системи правосуддя, що забезпечує баланс і справедливість у взаємодії між обвинуваченими та судовою системою.

Українська адвокатура продовжує розвиватися та пристосовуватися до вимог сучасного суспільства, сприяючи зміцненню принципів правової держави.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод: міжнародний документ від 04.11.1950 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

2. Конституція України: Закон України від 01. 01. 2020. *Відомості Верховної Ради України*. 1996, № 30, ст. 59.

3. Кримінальний процесуальний кодекс: Закон України від 14.01.2021. *Відомості Верховної Ради України*. 2013.

4. Півненко Л.В. Участь захисника у кримінальному судочинстві за новим КПК України. *Право*. 2013. Випуск 20. С. 92 – 97.

5. Цюра М.В. Правовий статус захисника у кримінальному провадженні. *Правозахисний рух: історія та сучасність*. 2015. №8. С. 285-287.

МУСИЧЕНКО В. О.,

*студент 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ РОЗУМНОГО СТРОКУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ

Ратифікувавши у 1997 році Конвенцію про захист прав людини та основних свобод, Україна взяла курс на доведення кримінально-процесуального законодавства до рівня, що відповідає міжнародним нормам. Норми і принципи, які у положеннях Європейської Конвенції, стали складовою законодавства, і навіть регулятором кримінального судочинства в Україні. Вищезазначені норми та принципи міжнародного права є компонентом правової системи нашої держави і повинні бути не тільки прийняті до уваги, але й належним чином реалізовані в кримінальному судочинстві. Проте, як показує правозастосовна практика, абсолютне сприйняття положень Європейської Конвенції поки що не досягло бажаного рівня. Особливо це проявляється щодо положень розумного строку кримінального процесу.

У ст. 28, яка міститься в Главі 2 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України, знайшло законодавче закріплення засади розумних строків [2]. Діючи як принцип кримінального судочинства, розумний строк повинен так координувати діяльність уповноважених органів, щоб кримінальне провадження реалізовувалося без тяганини, в суворій відповідності до обмежень за часом, які пред'являє на тому чи іншому етапі закон. На жаль, відповідних вимог, крім ст. 28, у КПК України немає. Суть приписів розумного строку у тому, щоб слідувати і приймати рішення у межах строків, встановлених законом, а також щоб сприяти усуненню безпідставного затягування кримінального судочинства. Приймаючи процесуальні рішення, уповноважені на те органи зобов'язані як дотримуватися понять справедливості і правомірності, так і виходити з неприйнятності невинуватених затримок. У цьому ракурсі принцип розумного строку кримінального судочинства виглядає всеосяжним.

Нелогічним виглядає відсутність у КПК України понять розумного строку кримінального судочинства та процесуального строку. У Постанові Пленуму ВССУ від 17.10.2014 №11 «Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ та справ про адміністративні правопорушення» не розкривається поняття розумного строку кримінального судочинства [4]. С.О. Заїка у своїй дисертаційній роботі наголошує на тому, що вищі судові інстанції не вважають за необхідне розкрити поняття розумного строку в даній Постанові у застосуванні до національної системи кримінального судочинства [5]. Аналізуючи Постанову, можна дійти лише одного висновку, що розгляд справ без невинуватених затримок має відбуватися строго відповідно до правил кримінального судочинства, у якому строк розгляду – одна із головних складових.

Можна погодитися з думкою та визначенням В. Кушнірова, згідно з якими розумний строк у кримінальному процесі, є ніщо інше, як різновид процесуального строку; учасники у кримінальному судочинстві наділяються процесуальними правами та обов'язками, а також обов'язками приймати рішення та дії процесуального характеру, або відмовитися від них [6, с. 271].

Разом з цим необхідно наголосити, що кримінальне переслідування не є індивідуальною діяльністю того чи іншого спеціально уповноваженого державного органу чи посадової особи, а лише реалізовується ними, але від імені держави. Це формулювання спирається передусім на правові позиції ЄСПЛ і полягає у тому, що, обов'язком учасників Конвенції є організація своїх правових систем в такий спосіб, щоб кожному гарантувалося право винесення остаточних рішень у розумний строк. Виходячи з цього, вимога виконання необхідних заходів у кримінальному судочинстві відноситься не тільки до осіб, які ведуть провадження у справі, але також і до державних організацій та посадових осіб. Проте, вимоги дотримання розумного строку стосуються не тільки кримінально-процесуального судочинства, вони поширюються на всю правову систему, кожен галузь права і всю державу загалом. Отже, під розумним строком кримінального

провадження слід мати на увазі обов'язок спеціально уповноважених державних органів та їх співробітників вибудовувати діяльність так, щоб здійснювати кримінальне провадження без тяганини і безпідставних затягувань.

У Міжнародному пакті про громадянські та політичні права, а також у Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод розумний строк судочинства позиціонується не як певний обов'язок державних органів та уповноважених осіб, а як право особи на доступ до правосуддя у розумний строк.

Необхідно наголосити, що в нормах Європейської Конвенції безпосередньо не міститься вказівок на те, що потерпілий від злочину, та інша особа, права та законний інтерес яких порушується в кримінальному судочинстві, мають право на доступ до правосуддя в розумний строк нарівні з підозрюваними (звинуваченими). Проте таке право потерпілої та іншої особи проглядається у статті 13 Європейської конвенції, яка свідчить, що кожному за порушення його прав і свобод гарантується право на ефективний правовий захист у державних органах. Ефективний правовий захист позиціонується не лише його повнотою, а й швидкістю [1]. Саме такої думки дотримується ЄСПЛ, згідно з численними рішеннями якого вимога ефективності захисту прав громадян включає вимогу швидкого розслідування фактів порушень прав, визнаних Конвенцією.

Поняття «розумний строк» у вітчизняній науці досліджувалося досить давно та досконало. Зокрема добре відомо поняття «розумний строк» у цивільному праві. Так, згідно цивільного законодавства «у випадках, коли зобов'язання не передбачає строк його виконання та не містить умов, що дозволяють визначити цей строк, воно має бути виконане у розумний строк після виникнення зобов'язання» [3]. На нашу думку, у цій цивільно-правовій нормі найкраще розкривається суть поняття «розумний строк», що зараховує його до правових принципів цієї категорії. З урахуванням раніше висловленої нами позиції у тому, що закріплений у ст. 28 КПК України принцип може розглядатися і як певна вимога до діяльності посадових осіб, уповноважених вести кримінальне провадження, і як їх зобов'язання, очевидно, що наведена вище цивільно-правова

конструкція, по суті, регламентує термін виконання зобов'язання або обов'язки, повністю застосовна для з'ясування цієї категорії у кримінальному процесі. Отже, аналіз положень цивільного та кримінального процесуального законодавства дозволяє дійти висновку, що розумний строк є правовим інструментом, який забезпечує виконання зобов'язань у випадках, коли строк виконання з якоїсь причини не встановлені.

Безперечно, за відсутності чітко окреслених строків виконання зобов'язань спеціально уповноваженим особам надається зручний випадок для ухилення від зобов'язань на невизначений термін або їх невиконання. Наявність у законі положення, за яким зобов'язання має бути виконано у розумний строк, по суті, гарантує як своєчасне його виконання, так і його виконання взагалі.

Л.В. Омельчук, О.М. Яворська відносить кримінально-процесуальний строк до «особливої форми процесуальної гарантії, яка забезпечує швидкість розслідування, дотримання прав та законних інтересів обвинувачуваних, підозрюваних та інших учасників провадження у справі» [7, с. 147]. Дане формулювання процесуальних строків містить у собі цікаву особливість, яка не зустрічається в інших авторів. Визначаючи поняття «процесуальний строк», він наділяє такою функціональною ознакою, як здатність ефективно забезпечувати будь-яку діяльність.

Узагальнивши все вищесказане, можна дійти висновку у тому, що принцип розумного строку кримінального провадження, по-перше, зобов'язує державні органи та їх посадові особи здійснювати свою діяльність у такий спосіб, щоб кримінальне судочинство здійснювалося без невинуватених затримок; по-друге, закріплює права осіб на доступу до правосуддя без невинуватених затримок; по-третє, є правовою гарантією реалізації призначення кримінального судочинства; по-четверте, є правовим інструментом, що забезпечує належну інтенсивність вирішення кримінальних справ шляхом прийняття керівниками органів розслідування, прокурорами та суддями певних заходів до посадових осіб, які розслідують або розглядають кримінальне провадження.

Виходячи з перелічених вище ознак, можна сформулювати визначення

розумного строку кримінального провадження як принципу кримінального процесу, що забезпечує право кожної особи на доступ до правосуддя без невинуватених затримок; принципу, вимогам до якого зобов'язані підпорядковуватися всі органи досудового розслідування, прокуратура та суд. Дотримання розумного строку є необхідною умовою для реалізації проголошеного КПК України призначення кримінального судочинства.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини): Міжнародний документ від 04.11.1950. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 18.02.2024)
2. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.02.2024)
3. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 18.02.2024)
4. Про деякі питання дотримання розумних строків розгляду судами цивільних, кримінальних справ і справ про адміністративні правопорушення: Постанова ВССУ від 17.10.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0011740-14#Text> (дата звернення: 18.10.2023)
5. Заїка С.О. Строки у кримінальному процесі України в контексті європейський стандартів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Київ, 2006. 271 с.
6. Кушніров В. Категорія «розумний строк» у кримінальному процесі України. *Підприємництво, господарство і право*. 10/2020. С. 269-273.
7. Яворська О.М., Омельчук Л.В. Розумність строків як засада кримінального провадження за кримінальним процесуальним кодексом України. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Вип. 24. Т. 4. 2014. С. 146-150.

ОТБАР Д.-К. Е.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – PhD, доцентка Мусиченко О. М.*

АДВОКАТ ТА АДВОКАТСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

На сьогодні тема глобалізації органів юрисдикції є дуже важливою темою для обговорення та дискусії. Сьогодні ми живемо у світі інноваційних технологій та швидкого прогресу суспільства. Глобалізація – це процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації. Тобто, ми не можемо не згадати появу штучного інтелекту, передових технологій та комп'ютеризації. Усі ці інновації неабияк впливають на здійснення адвокатської діяльності загалом.

Сьогодні більшість громадян обирають онлайн консультації для звернення до адвоката. Все частіше люди шукають можливості звернутися за юридичною допомогою за менші кошти. Тобто ми бачимо таку картину: адвокат, як самозайнята особа, може зустрітися зі своїм клієнтом онлайн та обговорити деталі справи. Це набагато швидше та зручніше, це і є свого роду прорив інноваційних технологій. Також постає питання, що незабаром штучний інтелект може замінити адвоката. Тому, аби цього не сталося, адвокат повинен бути обізнаним у своїй сфері та добре володіти сучасними технологіями та навичками їх використання. В іншому випадку, якщо цього не станеться, то адвокати стануть або більш конкурентними, або взагалі втратять свою необхідність. Це є поштовхом для переосмислення роботи адвокатів та освітнього процесу загалом. Необхідно вчитися володіти сучасними технологіями з самого початку, тобто найпростіше ознайомитися з процесом – це почати навчання онлайн, бо саме з навчання починається прогрес.

Міжнародні ІТ-експерти радять адвокатам більше заглибитися у сферу вивчення таких професій як: інженер з правових знань, аналітик з юридичних

професій і т. д. Наприклад, Р. Сасскінд стверджує, що нинішній ринок більше не може витримати стільки дорогих адвокатів, завдання яких можуть виконувати і повинні виконувати паралегали за набагато нижчими ставками, що призведе до зміни ролі традиційних юристів. Нові технології створять нові види юридичної роботи для адвокатів, які будуть співпрацювати з програмістами в розробці і підтримці цих систем. І навпаки, знизиться потреба в традиційних адвокатах, які працюють в офісах, виконують вказівки свого клієнта і укладають договори [1]. Погляди Р. Сасскінда не були однозначно сприйняті юридичною спільнотою [2]. На підтримку цього твердження можна привести як приклад нещодавньої події – спалах COVID-19 у 2019 році, та широкомасштабна війна, яка почалася на території України у 2022 році. Ці події внесли зміни у традиційні юридичні схеми, таким чином почався новий початок цифрової ери в житті суспільства. Наприклад, на British Legal Technology-2020 в Лондоні, заглядаючи набагато далі вперед, ми можемо уявити собі друге покоління онлайн-судів, в яких штучний інтелект буде грати певну роль в наданні цілеспрямованих юридичних консультацій користувачам судів, в наданні можливостей сторонам вирішувати спори без втручання людини і навіть у прийнятті рішень [3]. Зважаючи на все це, на мою думку, штучний інтелект згодом зможе замінити суди та суддів, адвокатів, прокурорів і т. д, тому що в будь-якому випадку на прийнятті судових рішень так чи інакше впливає людський фактор. Та все ж таки я не можу сказати, що це правильне рішення для суспільства. Все одно всі люди користуються емоціями і зараз деяка кількість вироків може бути більш лояльною до постраждалих і можливо деяких невинних.

Юридична освіта також піддається змінам в умовах глобалізації не тільки на території України, а й по всьому світу. Наприклад, вчені наголошують на тому, що суди та судові процеси теж можуть проходити онлайн. Наприклад, у Великій Британії об'єднання судів загального права і права справедливості, уніфікація позовного провадження і т. д. Як наслідок, підвищується роль закону та законодавства. Виходячи з цього, можна зробити висновок, що юридична освіта,

тобто університетська дуже важлива. Представники академічної спільноти в Англії вважають, що практичне навчання повинно починатися після отримання базової підготовки в галузі права за допомогою відповідних практичних програм і стажувань [4]. Але при цьому абсолютно ясно відчувається прагнення посилити практичну спрямованість юридичної освіти [5]. Студенти активно намагаються влаштуватися на тимчасову роботу в юридичні фірми, які пропонують літні програми стажувань, вступають у формальні відносини з великими юридичними фірмами, які можуть частково фінансувати їх подальшу освіту. Отже, планувати юридичну кар'єру студенти можуть на відносно ранніх етапах навчання [6].

Тобто з усього цього можна зробити висновок, що вища юридична освіта необхідна адвокату для того, щоб професійно здійснювати свою діяльність. Діяльність адвоката – це постійне навчання, необхідно йти в ногу з інноваційними технологіями. В подальшому неможливо буде займатися адвокатською діяльністю без сучасних технологій, бо прогрес не стоїть на місці. Випускникам юридичних вузів необхідно розвивати цілу низку дослідницьких знань, навичок і умінь. Майбутнє реальної юридичної індустрії зажадає свідомої уваги з боку адвокатів. Ресурси збільшуються, час стискається, але високі технології залишаються підлеглими людському розуму. На конференції, присвяченій проблемам штучного інтелекту, Річард Сасскінд підкреслив, що роботи не займуть місця юристів або суддів – вони не можуть мислити творчо, але їм і не потрібно виносити емоційні судження, щоб впоратися з невизначеністю, як це роблять люди» [7].

Список використаних джерел:

1. Richard Susskind. The End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services. Oxford University Press, 2008; 303 pages (including index).
2. End of Lawyers? Rethinking the Nature of Legal Services by Richard Susskind. URL:https://www.academia.edu/1441566/The_End_of_Lawyers_Rethinking_the_Nature_of_Legal_Services_By_Richard_Susskind.
3. Юриспруденция без юристов, суды без заседаний (О чем говорили на

British Legal Technology-2020 в Лондоне). URL: <https://platforma-online.ru/media/detail/yurisprudentsiya-bez-yuristovsudy-bez-zasedaniy/?fbclid=IwAR0vKfOdZu0luCW8zAtzvV5sZKMldjgYhLcjkSrZ50Yt3qd26awkHVVmI>.

4. Юридическое образование в странах Европы и Америки. М., 2012. С. 24-35.

5. ACLEC First Report op. cit 211-2.13; 2.21 Heppie «The liberal law degree» (1996) Cambridge Law Journal 470, at 471

6. Обзор практики Кентской юридической школы (Kent Law School). URL: <http://www.ukcle.ac.iik/newsevents/ll-lac/2010/papers/carr.html>.

СМІРНОВА І. С.,

*аспірантка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

**КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ
ЗА ПОРУШЕННЯ РІВНОПРАВНОСТІ ГРОМАДЯН
ЗА ОЗНАКОЮ ПОЛІТИЧНИХ ПЕРЕКОНАНЬ**

Конституцією України передбачено, що громадяни України мають право на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей (ч. 1 ст. 36 Конституції України – надалі КУ) [1].

Необхідно зазначити, що участь у політичному житті країни та наявність певних політичних переконань є однією з найважливіших сфер взаємодії особи і суспільства, людини і держави та повинна підлягати охороні.

В Україні діє багатопартійна система, а отже, наявні різні політичні сили, часто з різними політичними поглядами, що не виключає загострення політичної ситуації, певного напруження в суспільстві. Такі ситуації можуть призводити до

неприязні та нетерпимості до політичних поглядів опонентів. І як наслідок до порушення прав людини.

В цьому аспекті варто згадати важливу гарантію, закріплену в частині 1 статті 24 КУ, яка передбачає наступне: «Громадяни мають рівні конституційні права і свободи та є рівними перед законом. Не може бути привілеїв чи обмежень за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками» [1].

На захист зазначеного конституційного принципу частиною 1 статті 161 КК України передбачено кримінальну відповідальність за пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками [2].

У зв'язку з чим, важливо розуміти сутність об'єкту посягання, а саме що розуміється під «політичним переконанням».

Великий тлумачний словник сучасної української мови наводить наступне визначення поняттю «переконання» - тверда впевненість, певність у чому-небудь; віра у щось.

Так, в політологічній енциклопедії за авторством Карасевич А.О., Шачковська Л.С. (книга 5, 2016 рік) зазначено, що під політичними переконаннями можна розуміти сукупність або систему переконань та поглядів на політику, економіку, устрій держави та суспільства, на те, якими мають бути закони і якою має бути громадська мораль. Політичні переконання нерідко тісно переплітаються з іншими особистими переконаннями людини – з його вірою або релігією, його особистою мораллю та шкалою цінностей [3].

З аналізу інформації, яка міститься на офіційному ресурсі – Єдиний державний реєстр судових рішень (за пошуковим запитом по критеріям: «161 КК України», «вирок», «перша інстанція»), вбачається, що не є розповсюдженою

практика притягнення до кримінальної відповідальності за статтею 161 КК України з підстав прямого чи непрямого обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознакою політичних переконань.

Проте, як один із прикладів судової практики можна навести постанову ВС від 19 липня 2022 року по справі № 576/2972/18, де судами розглядалося обвинувачення особи за ч. 2 ст. 161 КК України [4].

З обставин справи вбачається, що обвинувачення полягало у тому, що особа, маючи особисте неприязне ставлення до потерпілої, яке виражалося у систематичному висловлюванні необґрунтованих претензій, погроз, створення проблем по службі, якщо остання не змінить свої погляди і не стане позитивно голосувати як депутат міської ради за певні рішення, тобто маючи на меті у протиправний спосіб здійснити вплив на діяльність потерпілої як депутата місцевої ради, відчуваючи до неї особисту неприязнь через її політичні міркування та світоглядну позицію, у обвинуваченого виник злочинний умисел, направлений на незаконне, у порушення принципу рівності прав і можливостей громадян, прямо встановленої законом заборони прямого або непрямого обмеження прав працівників залежно від політичних та інших переконань, звільнення потерпілої з посади з особистих мотивів, а саме: помсти за її політичні та світоглядні переконання під час виконання повноважень депутата.

Судом першої інстанції обвинувачену було виправдано, при чому суд зазначив, що стороною обвинувачення не доведено поза розумним сумнівом винуватість у вчиненні злочину, передбаченого ч. 2 ст. 161 КК, оскільки не надано належних, допустимих та достатніх у своїй сукупності доказів, які би підтверджували факт обмеження потерпілої права на працю, саме через політичні чи світоглядні переконання останньої. Колегія суддів касаційного суду погодилася з зазначеним рішенням суду. Цікавим є також, що суд в цій справі аналізував поняття «політичні переконання особи», «світогляд», співставляв їх з конкретними обставинами кримінального провадження.

ВС виклав в цій справі наступний висновок. Однією з форм суспільно

небезпечного діяння, передбаченого ст. 161 КК України є непряме обмеження прав громадян за ознакою політичних переконань. У разі інкримінування особі вчинення вказаного кримінального правопорушення в цій формі судам слід визначати, які саме політичні переконання мали потерпіла та обвинувачена особи. Про наявність різних політичних переконань у потерпілого й обвинуваченого свідчить встановлення політичного протистояння між обвинуваченою і потерпілою особами. Про таке політичне протистояння може свідчити, зокрема, дослідження програм політичних партій, до яких належали потерпіла та обвинувачена особи, з якого випливає розбіжність у цілях діяльності цих політичних партій, а також у способах їх реалізації, і характер питань, щодо яких мало місце різне голосування потерпілого та обвинуваченого на сесіях міської ради.

Можливість отримання ефективного захисту від порушення рівноправності громадян з підстав політичних переконань є важливою також з огляду на те, що «політичні чи інші погляди» прямо згадуються серед захищених ознак за ЄКПЛ (стаття 14 Конвенції). Крім того, «політичні чи інші погляди» користуються самостійною охороною в контексті права на свободу вираження поглядів за статтею 10 ЄКПЛ (як приклад можна навести справу Кастельс проти Іспанії (Castells v. Spain) [5].

Право на свободу вираження поглядів захищає не тільки таку «інформацію» чи «ідеї», які сприймаються схвально або виражаються необразливими чи нейтральними, але й такі, що викликають образу, шокують або непокоють державу чи певну частину населення. В справі Кастельс проти Іспанії (Castells v. Spain), яка стосувалася члена парламенту, що критикував бездіяльність урядових органів щодо проблеми тероризму у Країні басків його притягнули до відповідальності за «завдання образи» уряду. ЄСПЛ підкреслив важливість свободи вираження поглядів у політичному контексті, особливо з огляду на її важливість для належного функціонування демократичного суспільства. По суті справи ЄСПЛ вирішив, що будь-яке втручання розглядатиметься «надзвичайно критично».

Кримінальне законодавство деяких країн-членів ЄС також передбачають

окрему відповідальність за порушення рівноправності за ознакою політичних переконань (як приклад: Республіка Польща, Болгарія, Румунія, Хорватія, Чеська республіка).

Отже, передбачена кримінальний законодавством України можливість притягнення до відповідальності за порушення рівноправності з огляду на політичні переконання кореспондується з існуючими міжнародними нормами та європейською практикою, що є позитивною тенденцією національного законодавства, яка підлягає подальшому розвитку.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України [Електронний ресурс] – Режим доступу: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4239> (дата звернення 25.02.2024).
2. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25-26. Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення 25.02.2024).
3. Карасевич А.О., Шачковська Л.С. Політологічна енциклопедія (кн. 5), 2016. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Shachkovska_Liubov/Politologichna_entsyklopediia_Knyha_5_O_P.pdf?PHPSESSID=9mletd9pfrgnm8drgaof64m9d1 (дата звернення 25.02.2024).
4. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/>.
5. Рішення ЄСПЛ Кастельс проти Іспанії (Castells v. Spain). URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/CASE%20OF%20CASTELLS%20v.%20SPAIN%20-%20\[Russian%20Translation\]-1.pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/CASE%20OF%20CASTELLS%20v.%20SPAIN%20-%20[Russian%20Translation]-1.pdf).

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУЦІЙ

БЛИК Л. С.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О. В.*

ЗМІНА МІСЦЯ ПРОЖИВАННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ

Воєнний конфлікт призводить до гуманітарної кризи, унаслідок чого тисячі людей втрачають свої домівки і змушені шукати нове місце проживання. Дослідження цієї проблеми є важливим для розуміння умов зміни місця проживання в період воєнного стану.

Мета дослідження – проаналізувати на законодавчому рівні встановлені державою обмеження щодо здійснення права вільно обирати місце проживання та аналіз процесу зміни місця проживання осіб в умовах війни.

У зв'язку з повномасштабним вторгненням в Україну, 24 лютого 2022 року згідно із Законом України «Про правовий режим воєнного стану» в Україні було введено режим воєнного стану [1].

Війна, одна з найстаріших та найскладніших проблем людства, завжди супроводжувалася масовими переміщеннями населення та зміною місця проживання і має величезний вплив на життя людей, суспільство та геополітичну структуру. Люди, змушені залишити своє місце перебування, часто втрачають своє житло та майно, що призводить до економічних та соціальних труднощів.

Забезпечення безпеки осіб, які вивозяться з обстрілів та змінюють місце проживання в умовах війни, має бути в основі діяльності держави та її органів, відповідно до законодавства. Предко В.В. наголошує, що держава має обов'язок забезпечувати безпеку осіб під час їх евакуації із зони воєнних дій, відповідно до

статті 22 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію.» Це включає в себе надання безпечних маршрутів, засобів транспорту для евакуації, медичної допомоги та інформації щодо безпеки. [2]

Особи, які вивозяться з воєнних зон, мають право на захист від будь-яких форм насильства, переслідувань та загроз, відповідно до статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Держава повинна гарантувати їх особисту безпеку та надавати можливість подачі скарг та звернень стосовно будь-яких випадків насильства чи переслідувань.

Законодавство України передбачає механізми для надання допомоги біженцям та особам, які потребують додаткового захисту внаслідок військових конфліктів, згідно з законодавством України. Вони мають право на особисту безпеку, гідність та захист від насильства. Держава має гарантувати їх правовий статус та забезпечити умови для отримання допомоги та захисту від будь-яких загроз та переслідувань.

Загальна мета цих законів і норм – забезпечити безпеку та захист осіб, які опинилися у важких воєнних умовах та змушені змінювати місце проживання. Дотримання цих принципів та законів є обов'язком держави та її органів у воєнних конфліктах.

Особи, позбавлені житла через воєнні події, мають право на підтримку та допомогу в питанні зміни місця проживання. Державні органи та органи місцевого самоврядування повинні забезпечити надання інформації та консультацій щодо можливостей отримання цієї підтримки.

Ці норми законодавства спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали і були позбавлені житла через руйнування внаслідок війни. Їм надають можливість отримати відшкодування та підтримку в зміні місця проживання в умовах війни.

Громадяни України, які перебувають на військовому обліку, а також призовники, військовозобов'язані та резервісти мають певні обмеження щодо свободи пересування та можливості зміни місця проживання у військовий час. Ці

обмеження регулюються рядом нормативно-правових актів, які встановлюють правила та умови для забезпечення обороноздатності держави.

Закон України «Про військовий обов'язок і військову службу» у частині 4 статті 37 передбачає заборону на виїзд з місця проживання для призовників, військовозобов'язаних та резервістів у воєнний час. Відповідно, у військовий час громадяни не можуть покидати своє місце проживання [6].

Закон України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», зокрема, у частині 6 статті 22, встановлює заборону на зміну місця проживання для громадян, які перебувають на військовому обліку, з моменту оголошення мобілізації. При цьому ця заборона діє до закінчення мобілізації [3].

Закон України «Про правовий режим воєнного стану» у пункті 16 частини 1 статті 8 передбачає можливість введення заборони на зміну місця проживання (місця перебування) під час введення воєнного стану. В таких умовах громадяни можуть бути обмежені у своїй свободі пересування з метою забезпечення безпеки держави [1].

Наразі в Україні розглядають законопроект №7522, який передбачає внесення змін до деяких законів щодо уточнення порядку виїзду призовників, військовозобов'язаних та резервістів з місця проживання в межах України. Цей законопроект має на меті розгляд і можливу спрощення чи уточнення норм щодо обмежень громадян у військовий період [2].

Отже, зміна місця проживання в умовах війни створює складну та багатогранну проблему, яка вимагає гармонізованих зусиль усього міжнародного співтовариства. Досягнення стабільності, захист прав людини та покращення умов життя тих, хто потерпів через повномасштабне вторгнення. Зміни місця проживання в умовах війни в Україні суворо регулюють нормативно-правові акти, призначені для забезпечення обороноздатності держави та контролю за військовими резервами. У таких складних умовах важливо, щоб громадяни знали свої права та обов'язки, а також отримували відповідну юридичну консультацію для дотримання закону та захисту своїх інтересів.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст. 250 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
2. Предко В.В., Сомова О.О. Вплив війни на зміну рівня стресу та стратегій збереження життєстійкості українців. 2022. С. 89-98.
3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 30.06.2023. № 3543-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1993, № 44, ст. 416 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text>.
4. Гур'єва М. М. Зміна місця проживання в умовах війни / М. М. Гур'єва // Сталий розвиток суспільства та держави: сучасні виклики та напрямки розвитку : матер. Всеукр. наук. конф. молодих вчених (м. Одеса, 18 листоп. 2022 р.) [Електронне видання] / уклад.: В. С. Кучерявенко, Л. С. Бондарчук. І. С. Радковська [та ін.] ; за ред. М. Р. Аракеляна, К. І. Спасової. – Одеса, 2022. – С. 84-87.
5. Чи можна змінити місце реєстрації в умовах воєнного стану. 19.08.2022. URL: <https://news.finance.ua/ua/chy-mozhna-zminyty-misce-reyestracii-v-umovah-voyennoho-stanu#>
6. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 12.10.2023 No 2232-XII. *Відомості Верховної Ради*. 1992, № 27, ст. 385 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text>.

БОГАТА А.І.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ОХОРОНА ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

У світі, де конкуренція стає все більш жорсткою, охорона промислової власності набуває надзвичайної ваги. Вона виступає не лише як засіб захисту інтелектуальної праці та винаходів, але й як каталізатор інновацій та стимулятор економічного зростання. Забезпечення прав на інтелектуальну власність стає ключовою умовою для залучення інвестицій у дослідження та розвиток, що сприяє поширенню нових технологій та підвищенню конкурентоспроможності національних та глобальних ринків.

Законодавство, яке стосується прав інтелектуальної власності, є складним за своєю суттю. Його основу складають положення Конституції України, зокрема стаття 41 гарантує право кожного громадянина володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю, результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності. Та стаття 54 яка закріплює гарантію на свободу літературної, художньої, наукової і технічної творчості, захист інтелектуальної власності, їхніх авторських прав, моральних і матеріальних інтересів, що виникають у зв'язку з різними видами інтелектуальної діяльності. Правові норми, що регулюють захист права інтелектуальної власності, відображені в Цивільному, Господарському та Кримінальному кодексах України, а також в Кодексі України про адміністративні правопорушення та в спеціальних законах у сфері інтелектуальної власності. З метою виконання законодавчих актів у цій сфері було розроблено й застосовується близько 100 підзаконних актів.

До прикладу статтею 51-2 Кодексом України про адміністративні правопорушення передбачена відповідальність за незаконне використання об'єкту права інтелектуальної власності (літературного чи художнього твору, їх

виконання, фонограми, комп'ютерної програми, бази даних, наукового відкриття, винаходу, промислового зразка, сорту рослин тощо), привласнення авторства на такий об'єкт або інше умисне порушення прав на об'єкт права інтелектуальної власності, що охороняється законом. У разі скоєння такого правопорушення застосовується штраф. Якщо брати за приклад Кримінальний кодекс України у ст. 176 КК України за порушення авторського права і суміжних прав при шкоді у значному та великому розмірах настає кримінальна відповідальність. Можуть бути застосовані такі види санкцій: штраф, виправні роботи на строк до двох років, або позбавлення волі на той самий строк.

Щодо проблем правового регулювання промислової власності, необхідно спочатку визначити, які саме об'єкти вважаються предметом права промислової власності, оскільки в міжнародних актах існують різні точки зору на це питання.

У Паризькій конвенції визначено, що об'єктами захисту у сфері промислової власності є патенти на винаходи, корисні моделі, промислові зразки, товарні знаки, знаки обслуговування, фірмові найменування, а також вказівки про походження чи місце походження, і припинення недобросовісної конкуренції [2]. Угода про Товарні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS) також включає до цього компонування інтегральних мікросхем і конфіденційну інформацію. Конвенція про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності (WIPO) визнає винаходи у всіх галузях людської діяльності, захист від недобросовісної конкуренції і все, що є результатом інтелектуальної праці у виробничій та науковій сферах.

Законодавство України щодо прав інтелектуальної власності було сформовано на основі стандартів, які визначені як на національному, так і на міжнародному рівнях. Прийняття Цивільного кодексу України відіграло важливу роль у вирішенні питань, пов'язаних із регулюванням прав інтелектуальної власності.

Національні нормативні акти враховують положення Паризької конвенції. При цьому деякі джерела доповнюють перелік об'єктів права промислової

власності, включаючи компонування інтегральних мікросхем. Наприклад, таку інформацію подає Укрпатент на своєму офіційному веб-сайті [4].

Основним міжнародним правовим документом, який стосується прав промислової власності, є Паризька конвенція про охорону промислової власності, яка була ухвалена в 1883 році. Для України ця конвенція набула чинності 25 грудня 1991 року. Крім того, іншим міжнародним договором, який вимагає повного виконання положень Паризької конвенції, є Угода про торгові аспекти прав на інтелектуальну власність (TRIPS), укладена в 1994 році.

Метою Угоди TRIPS є розробка та узгодження принципів для створення нормативно-правової бази для лібералізації міжнародних торгових відносин, а також встановлення стандартів захисту прав інтелектуальної власності та порядку їх правозастосування. Згідно з Угодою TRIPS, кожна держава-учасниця Світової організації торгівлі (СОТ) має виконувати зобов'язання, що випливають з інших міжнародних угод з прав інтелектуальної власності, доповнюючи їх зобов'язаннями TRIPS та гарантуючи, що в кожній країні-учасниці будуть застосовані суворі процедури примусу для захисту прав інтелектуальної власності [3].

В межах даного дослідження варто звернути увагу на Договір про патентне право. Прийняття міжнародного Договору про патентне право (Patent Law Treaty) 1 червня 2000 року відображає значний крок у напрямі гармонізації законодавства у сфері захисту прав на винаходи. Для України цей Договір набув чинності 30 червня 2003 року. Головною метою Договору є уніфікація та спрощення процедурних норм міжнародного патентного права. Він доповнює діючий Договір про патентну кооперацію (РСТ), забезпечуючи стандартизацію формальних процедур подання заявок на патенти та їх підтримання. Це сприяє зниженню витрат на захист винаходів і створенню більш вигідних умов для заявників у процесі отримання таких прав.

У контексті охорони промислової власності важливо також розглянути судову практику, оскільки вона допомагає вирішувати спірні питання та

встановлювати юридичні принципи. Дві позиції суду, висвітлені у постановах, ілюструють різні аспекти захисту прав на винаходи та корисні моделі.

У постанові КГС ВСУ від 19.12.2019 у справі № 910/13040/17 суд залишив без змін постанову апеляційного господарського суду, де було зауважено, що будь-яка особа може подати клопотання до Установи щодо проведення експертизи запатентованого винаходу на відповідність умовам патентоздатності. Це означає, що особа, яка не є власником патенту, може звернутися до суду з клопотанням про визнання патенту недійсним, навіть якщо вона не володіє власним патентом на винахід, щоб порушити права власника [7].

Дослідивши питання охорони промислової власності необхідно зазначити наступне:

1. Захист промислової власності регулюється не лише національним законодавством, а й міжнародним.

2. Особи права яких на їх думку порушенні мають право звернутися за захистом порушених інтересів.

3. Існуюча система санкцій за порушення прав інтелектуальної власності передбачених в Кримінальному кодексі України та Кодексі України про адміністративні правопорушення є дієвим інструментом для запобігання вчинення кримінальних правопорушень та відшкодування шкоди.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 27.02.2024).

2. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. *Зібрання чинних міжнародних договорів України*. 1990. № 1. Ст. 320.

3. Атаманова Н. В. Роль та значення міжнародних договорів у національній правовій системі України. *Право і суспільство*. 2020. № 2. С. 8–9.

4. Державна система правової охорони державної власності. URL: <https://ukrpatent.org/uk> (дата звернення: 28.02.2024).

5. Морозова Л.П., Слободянюк В.Ю., Олейник Б.И. Захист прав інтелектуальної власності в Україні та шляхи їх подолання. *Молодий вчений*. № 3 (43) березень. 2017 р. С.802-806.

6. Постанова КГС ВС від 03.10.2019 у справі № 910/5438/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/84697271> (дата звернення: 01.02.2024).

7. Постанова КГС ВС від 19.12.2019 у справі № 910/13040/17. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/86503966> (дата звернення: 01.02.2024).

БУДАК К. Ю.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.*

ОПІКА ТА ПІКЛУВАННЯ НАД ДІТЬМИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Нині Україна зазнає важких випробувань чере війну із сусідньою країною-агресором, яка призвела до великих втрат серед цивільного населення. На сьогодні особливо гострим та актуальним стає питання опіки та піклування над дітьми, які в результаті воєнних дій були відокремлені від своєї сім'ї або ж утратили всіх своїх близьких.

Захист прав дітей здійснюється на міжнародному рівні, відповідно до Конвенції ООН про права дитини 1989 року, яка була ратифікована Верховною Радою України у лютому 1991 р. Конвенційними є невід'ємне право на життя, право на ім'я, на збереження індивідуальності, на захист від будь-якої форми насильства та жорстокого поводження тощо. Ст. 20 визначає, що дитина, яка тимчасово або постійно втратила сімейне оточення, має право на особливий захист та допомогу, які надаються державою [1]. Слід згадати і Декларацію прав дитини Генеральної Асамблеї ООН від 20.11.1959 р., яка є не менш важливим міжнародним документом. У декларації закріплено 10 основних принципів, які визначають права дітей та закликають до надання допомоги та захисту тим, хто

опинився у складних життєвих ситуаціях. Принцип 6 Декларації закликає суспільство та органи публічної влади брати на себе обов'язок здійснювати особливе піклування про дітей без сімей, що для нашої країни є питанням нагальним [2].

Національне законодавство України містить важливі норми, які передбачають не тільки захист прав та інтересів малолітніх та неповнолітніх осіб, а і гарантують підтримку під час воєнного або надзвичайного стану. Цивільний та Сімейний Кодекси України складають інститут опіки та піклування. Глава 6 “Опіка та піклування” ЦК визначає, хто може бути опікуном чи піклувальником, порядок їх призначення, права та обов'язки. Відповідно до цих норм особа не може виступати опікуном, піклувальником, якщо вона позбавлена батьківських прав або ж її інтереси та поведінка суперечать інтересам дитини, а також одним з її прямих обов'язків є забезпечення всіх побутових умов для життя свого підопічного [3]. Сімейний кодекс, своєю чергою, визначає права дитини, над якою встановлено опіку, піклування. До таких прав належить право на проживання в сім'ї опікуна або піклувальника та отримання необхідного догляду; право на створення умов для її повноцінного розвитку, отримання освіти, виховання та поваги до її гідності; право на збереження права на користування житлом, де вона проживала до встановлення опіки або піклування. У випадку відсутності житла дитина має право на його отримання згідно з законом; право на захист від будь-яких форм зловживань з боку опікуна або піклувальника [4].

Вже під час війни, 22 березня 2022 року, було внесено доповнення до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану [5]. Однією з них є постанова Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 866 «Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини». Її доповнили розділом, в якому визначаються особливості влаштування дітей, що залишилися без батьківського піклування, у тому числі дітей, які через тяжкі обставини були розлучені із сім'єю, дітей-сиріт, у разі введення на території України воєнного або

надзвичайного стану. Дітей, які залишилися без батьківського піклування, тимчасово влаштовують до дитячих будинків сімейного типу, до прийомних сімей, а також можуть передати під опіку, піклування до особи, з якою дитина перебуває у родинних відносинах [6]. Для цього потрібно звернутися до служби у справах дітей за місцем свого проживання або перебування дитини та подати такі документи: заяву, копію паспорта, довідку про відсутність особи на обліку у психіатра або нарколога, довідку про наявність чи відсутність судимостей та документи, які б могли підтвердити родинні зв'язки з дитиною.

Діти, скалічені війною, є надзвичайно вразливими та потребують особливої уваги, тому держава має вжити всіх можливих заходів, щоб забезпечити їм стабільне та безпечне життя. Насамперед це стосується забезпечення тимчасового, безпечного місця проживання для дітей, які втратили батьків або опікунів, а також надання медичної допомоги та психологічної підтримки. Діти переживають стрес, тривогу, страх через бомбардування, втрату близьких, через те, що змушені покидати рідні домівки у пошуках безпечного притулку. Всі ці події матимуть дуже серйозні наслідки та впливатимуть на психічне та емоційне здоров'я. МОЗ України гарантує, що кожній дитині буде доступна своєчасна медична та психологічна допомога, запроваджуючи програми медичних гарантій. Міністерство також збирає інформацію про дітей, які отримали психологічні чи фізичні травми, далі ці дані вносяться до реєстру і згодом до фонду, який надає фінансову допомогу на подальше лікування дитини [7, с. 71].

В умовах війни порушуються не тільки право дитини на охорону здоров'я, а й на освіту, сімейне виховання, вибір місця проживання і, звичайно ж, право на життя. Л. Ярмол та А. Карпюк, досліджуючи цю проблему, дійшли висновку, що в сучасних умовах війни в Україні, було порушено фактично усі права дитини. Тож держава має докласти зусиль для захисту їхніх прав. Вони сформулювали такі пропозиції: 1) ухвалити всеосяжний Закон України про права дитини, який відповідатиме принципам Конвенції ООН про права дитини; 2) прийняти закони щодо реінтеграції та відновлення прав дітей, а також закони про заходи,

спрямовані на захист прав та інтересів дітей, які втратили батьківське піклування під час війни; 3) запровадити окремий розділ у Конституції України, присвячений правам дитини [8, с. 97].

Отже, Україна не лишається осторонь та приєднується до захисту прав дітей на міжнародному рівні, ратифікуючи відповідні документи, беручи участь у міжнародних ініціативах та співпрацюючи з міжнародними організаціями. Ситуація, у якій перебуває українське суспільство, створює серйозні загрози та виклики для безпечного життя та добробуту дітей.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про права дитини: Конвенція від 20.11.1989 р. № 995_021. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text (дата звернення: 04.03.2024).
2. Декларація прав дитини: Декларація від 20.11.1959 р. № 995_384. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_384#Text (дата звернення: 04.03.2024).
3. Цивільний кодекс України: кодекс від 16.01.2003 р. № 435-IV. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text> (дата звернення: 05.03.2024).
4. Сімейний кодекс України: кодекс від 10.01.2002 р. № 2947-III. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text> (дата звернення: 05.03.2024).
5. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо захисту прав дітей на період надзвичайного або воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 349.
6. Питання діяльності органів опіки та піклування, пов'язаної із захистом прав дитини: постанова Кабінету Міністрів України від 22.03.2022 р. № 349. Офіційний портал Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/866-2008-%D0%BF#Text>
7. Федченко Л.А. “Правове регулювання надання психологічної

допомоги постраждалим від війни дітям”: збірник матеріалів. Вінниця, 2022. с. 71-75. URL: https://ippi.org.ua/sites/default/files/kruglii_stil_17_travnya_2022.pdf.

8.Лілія Ярмол, Анастасія Карпюк “Порушення прав дитини в умовах війни в Україні”: Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки” № 4 (36), 2022. – с. 96-105
URL:<https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2023/jan/29699/17.pdf>.

ДАНИЛЬЧЕНКО О.В.,

старша викладачка кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ РЕСУРСІВ ЯК СУЧАСНИЙ ІНСТРУМЕНТ ЗАХИСТУ БІЗНЕС-ІНТЕРЕСІВ УКРАЇНИ

Україна перебуває у складних умовах боротьби з агресором, який безжально знищує її економіку, інфраструктуру, міста, села, і найцінніше – це її громадян. Попри це суспільство усвідомлює наскільки сьогодні важливим для країни є робота бізнесу, використання електронних ресурсів для його організації, розвитку, захисту і укріплення суверенітету та економічної незалежності.

Обов’язки держави створення такого правового поля, яке б дозволяло бізнесу працювати, розвиватися, почуватися впевнено, що він зможе захистити свої права.

Метою дослідження є аналіз законодавства щодо таких важливих питань як державне урядування, створення бізнесу і його функціонування, інтеграція українського бізнесу в Європейський ринок, тощо.

Сьогодні Україна в питаннях формування цифрової держави (діджиталізації) стикається з викликами, які не вирішували країни Європи: блекаути, кібератаки, окупація, деокупація і мільйони громадян, що змушені залишити свої домівки, а то й і країну, запровадження нових технологій для військових потреб, потреб

оборони.

Правову базу розвитку цифрових технологій в суспільному житті країни складають закони і підзаконні акти, що забезпечили можливість впровадити у державі надання в електронному вигляді адміністративних послуг, забезпечити можливість здійснювати комунікацію з органами влади і місцевого самоврядування (отримання інформації, подача заяв, скарг, повідомлень) вчиняти дії щодо відкриття бізнесу і отримання документів дозвільного характеру і ліцензій, необхідних для ведення цього бізнесу, сплати податків [1; 3; 4; 5].

Так Єдиний державний веб-портал електронних послуг «ДІЯ», що був започаткований в грудні 2019 забезпечив можливість впровадити і електронне врядування, і електронну демократію, і електронний бізнес, суд, охорону здоров'я, освіту, тощо, що в умовах війни дало можливість здійснювати свої повноваження багатьом державним інституціям і бізнес структурам. Сьогодні ДІЯ-бізнес для підприємців дозволяє вирішувати питання переведення виробництва в інші міста і селища, можливість зберегти робочі місця.

Електронне урядування повинно мати на меті взаємодію між державними інституціями, між бізнесом і державою, між громадянами і державою. Єдина інформаційна мережа на рівні «бізнес-держава» сприяє прийняттю ефективних господарських рішень (зменшення затрат часу на узгодження і отримання дозволів, ефективне забезпечення фондів, тощо) та удосконалення нормативно-правової бази. Переведення бізнесу на зручні онлайн-сервіси ще й прибирає корупційну складову, що повинно надати привабливості в інвестуванні та укріплені авторитету України в світі.

Інструментом захисту бізнес - інтересів для країни сьогодні є впровадження спрощених митних процедур, що є тенденцією світового розвитку. Застосування електронного декларування за системою «Електронна митниця» дозволяє здійснювати митне оформлення та митний контроль, швидкий обмін між декларантом і митним органом з метою економії людських та матеріальних ресурсів, часу, зменшення логістичного навантаження.

Якщо говорити безпосередньо про сам електронний бізнес, як будь-яку ділову активність з використанням комунікаційних глобальних інформативних мереж для отримання прибутку, то слід зазначити, що в економіці діють суб'єкти господарювання що надають телекомунікаційні послуги, обслуговують електронні ресурси, створюють пов'язані з ними інновації, впроваджують у виробництво і торгівлю і ті, що використовують ці технології в своїй основній діяльності як допоміжні. Це використання бізнесом цифрових технологій в організації і управлінні власного виробництва, розрахунків з клієнтами, в отриманні дозволів щодо господарської діяльності, в оподаткуванні, рекламі, пошуку контрагентів, укладені договорів тощо.

Способом побудови прозорих державних сервісів бізнесу та оптимізації роботи державних органів, боротьби з бюрократією, забезпечення дистанційного та оперативного доступу до якісних адміністративних послуг можна вважати об'єднання державних реєстрів у єдину систему взаємодії [7, с.235]. Це стало можливим на підставі Постанови Кабінету Міністрів України «Про деякі питання електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів» якою запроваджено систему електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів відповідно до вимог ЄС [8].

Вінник О.М. в своїх дослідженнях доводить необхідність правового забезпечення відносин цифровізації, включно і економіки, на рівні Конституції: обов'язок держави забезпечити її соціальне спрямування, права і обов'язки громадян у цій сфері, а специфіку відносин цифровізації в усіх сферах суспільного життя в Цифровому кодексі України [2, с. 27]. Важко уявити сьогодні такий кодекс, проте що є потреба у внесенні окремих норм у існуючі кодекси, безспірно. До речі законодавство повинно бути гармонізовано і з законодавством інших країн, так саме як і самі електронні засоби (ресурси).

Процес цифровізації обумовлений глобалізаційними процесами в світі, є процесом впливу держави на її інституції, економіку і бізнес, пов'язаним з розвитком і впровадженням інформаційно-комунікаційних технологій у всі сфери

суспільного життя: державне і громадське урядування, відкритість і прозорість відносин «держава і бізнес», «держава і громадянин», впровадження інновацій у всі галузі народного господарства, освіти, охорону здоров'я, культуру.

Список використаних джерел:

1. Питання Єдиного державного веб-порталу електронних послуг та Єдиного державного порталу адміністративних послуг: постанова Кабінету Міністрів України від 4 грудня 2019 р. №1137. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1137-2019-%>
2. Вінник О.М. Правове регулювання відносин: місце і роль в правовій системі та системі господарського права України. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*, № 1 (43), 2022. С. 21-32. <https://orcid.org/0000-0002-9397-5127/>
3. Про електронні комунікації: Закон України від 16.12.2020 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1089>.
4. Про стимулювання розвитку цифрової економіки: Закон України від 15.07.2021. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1667>.
5. Про публічні електронні реєстри: Закон України від 18.11.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1907>.
6. Про Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку: Закон України від 16 грудня 2021 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1971>.
7. Хомишин І. Напрями цифрової трансформації у публічній сфері: правові основи /Вісник Національного університету “Львівська політехніка”. Серія: “Юридичні науки” № 3 (35), 2022.С. 233-239.
8. Деякі питання організації електронної взаємодії державних електронних інформаційних ресурсів: Постанова Кабінету Міністрів України № 357 від 10.05.2018 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/357-2018-п#Text>.

ДЕРЕВЯНКО Б. В.,

доктор юридичних наук, професор

*Науково-дослідного інституту приватного права і підприємництва
імені академіка Ф. Г. Бурчака Національної академії правових наук України,
головний науковий співробітник відділу міжнародного приватного права*

ЗАХИСТ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ ЯК ОСНОВА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО СПРЯМУВАННЯ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ: МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ СУДОЧИНСТВА

Раніше нами неодноразово наголошувалося, що ні розвиток економіки жодної держави світу, ні тим більше забезпечення соціального спрямування економіки жодної держави світу не можливі без постійного припливу внутрішніх, а ще більше – іноземних інвестицій. У всі часи інвестиції формували виробничий потенціал на новій науково-технічній базі й зумовлювали конкурентні позиції на світових ринках. При цьому далеко не останню роль для багатьох держав, особливо тих, що виринають з економічного та соціального неблагополуччя, відіграє залучення іноземного капіталу у вигляді прямих капіталовкладень, портфельних інвестицій та інших активів [1, с. 83]. Не в останню чергу це стосується держав, економіка яких знаходиться у вкрай важких умовах ведення оборонної війни проти підступного ворога із чисельнішою армією. Роль інвестицій є незамінною у забезпеченні соціального спрямування економіки України, адже добігає кінця другий рік з того часу, коли фінансове забезпечення сфер економіки, які фінансуються з державного бюджету, а також соціальної сфери, прямо залежить від фінансової допомоги інших держав. Проте не усі інвестиції, що надходять до України, є безкоштовними і не передбачають у майбутньому крім соціального, отримання й економічного ефекту. Іноземні суб'єкти господарювання, які у сучасних складних умовах вкладають гроші у розвиток різних галузей української економіки, розраховують на отримання прибутку. Діяльність у сфері економіки об'єктивно носить ризиковий характер. Ризиками можна вважати і порушення умов законодавства чи договорів

контрагентами іноземних інвесторів – українських суб'єктів господарювання - реципієнтів. У таких випадках кінцевим арбітром, який має віднайти істину і вирішити спір, постає суд. Найчастіше таким судом є господарський суд або Міжнародний комерційний арбітражний суд при торгово-промисловій палаті України. Компетенція та юрисдикція останнього визначаються нормами Закону України «Про міжнародний комерційний арбітраж» від 24 лютого 1994 року [2].

Сьогодні міжнародні та європейські стандарти судочинства формуються у бік утворення і забезпечення функціонування окремого інвестиційного суду. Так, уже понад 30 років функціонує Арабський інвестиційний суд, на основі досвіду якого у межах ЄС, США і Канади близько десяти років обговорюється можливість утворення аналогічного з поширенням територіальної юрисдикції на ці країни [3]. І можна сказати, що у цілому європейські та американські процесуалісти досягли принципової згоди стосовно необхідності утворення такого суду або судової системи – Investment Court System. Суперечності наявні лише в організаційній частині – кількість арбітрів, пропорційність представлення країн та регіонів тощо.

В Україні існують різні думки стосовно потреби в утворенні і функціонуванні окремого Вищого інвестиційного суду. І наявність такого суду, і його відсутність мають свої позитивні і негативні боки. Найважливішим питанням, яке має бути поставлено та на яке має бути надано відповідь перед утворенням такого суду, є питання його матеріального (приміщення в одному із центральних районів столиці України, облаштування робочих місць, забезпечення безпеки функціонування тощо) і фінансового забезпечення. Ефект від діяльності такого нового судового органу у вигляді об'єктивного захисту інтересів інвесторів та інших учасників інвестиційної діяльності, що принесе збільшення інвестиційних надходжень в Україну і, відповідно, укріплення основ забезпечення соціального спрямування економіки України, має значно перевищувати витрати на забезпечення його діяльності.

До юрисдикції Вищого інвестиційного суду України нами пропонується за аналогією із утвореними з урахуванням міжнародних та європейських стандартів

судочинства Вищим антикорупційним судом та Вищим судом з питань інтелектуальної власності логічно віднести здійснення правосуддя як суду першої та апеляційної інстанцій у справах щодо захисту прав і законних інтересів зарубіжних інвесторів, а також здійснення у випадках та порядку, визначених законодавством про захист іноземних інвестицій, судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб у відповідних провадженнях. Утворення нового суду у складі двох інстанцій пов'язане із необхідністю повного дотримання інтересів учасників судового розгляду, зокрема і дотримання права на апеляційне оскарження. Підсудність (територіальна юрисдикція) має поширюватися на територію усієї України [4, с. 325]. Вважаємо, що у сучасних умовах можна провести усебічне моделювання перспектив утворення нового – Вищого інвестиційного суду України на предмет ефективності захисту іноземних інвестицій як основи забезпечення соціального спрямування економіки України.

Список використаних джерел:

1. Дерев'янко Б.В. Правове регулювання інвестиційної та інноваційної діяльності: навч. посібник; МВС України, Донецький юридичний інститут. Донецьк: Видавничий дім «Кальміус», 2012. 204 с. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/222>.
2. Про міжнародний комерційний арбітраж: Закон України від 24 лютого 1994 року № 4002-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 25. Ст. 198.
3. Gaffney, John (2016). The EU proposal for an Investment Court System: what lessons can be learned from the Arab Investment Court?, *Columbia FDI Perspectives*, No. 181, Columbia University, Columbia Center on Sustainable Investment (CCSI), New York, NY.
4. Дерев'янко Б. Щодо формування та діяльності спеціалізованого інвестиційного суду України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 3. С. 323–327. URL: <https://repository.ndippp.gov.ua/handle/765432198/260>.

ЗАГРАНИЧНИЙ Д. В.,

*студент 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старший викладач кафедри Данильченко О.В.*

ВПЛИВ ВОЄННОГО СТАНУ НА ТРУДОВІ ВІДНОСИНИ В УКРАЇНІ

Вітчизняні трудові відносини з початку отримання нашою держави незалежності постійно розвивались та змінювались. Їх початковий вигляд був далеко від ідеального, але з плином років все більше такі правовідносини набували того вигляду, який ми бачимо в сьогоденні. Проте, з 24 лютого 2022 року ситуація в нашій країні кардинально змінилась через повномасштабне вторгнення російської федерації, зміни торкнулись всіх правовідносин та інститутів.

Актуальним є дослідження саме питання впливу воєнного стану на трудові правовідносини і правове регулювання цих відносин.

Перед законодавцем постало нагальне питання впровадження тих правових інструментів, які будуть ефективні в регулюванні трудових відносин та будуть дієвими саме в період воєнного стану. В першу чергу треба проаналізувати нормативно-правові акти, які вже були наявні в вітчизняній правовій системі і ті, що прийняті з початку повномасштабної агресії. Закон України від 22 листопада 2023 року «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [1], а також норми Кодексу Законів про працю, які визначають, що на період дії воєнного стану можуть бути введені певні обмеження конституційних прав і свобод людини.

Перелік наступних змін в трудових відносинах:

1. Тривалість робочого часу в період дії воєнного стану може бути збільшена до 60 годин на тиждень для працівників, які безпосередньо зайняті на об'єктах критичної інфраструктури та об'єктах оборони.

2. Під час дії воєнного стану офіційних днів відпочинку у вигляді святкових та неробочих днів в Україні немає.

3. Відтермінування заробітної плати – у разі неможливості своєчасної виплатити зарплати внаслідок ведення бойових дій [2].

4. Доповнені підстави звільнення працівників за ініціативою роботодавця.

Змін зазнали і інші питання пов'язані з трудовими правовідносинами. Так одним з таких нововведень є питання, яке вже неодноразово виносилось на розгляд Кабінету Міністрів України та набуло широкого розголосу. Це бронювання певних категорій працівників від загальної мобілізації.

Положення Постанови Кабміну від 27.01.2023 року №76, “Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час” вирішують нагальні питання підтримання в належному стані тих галузей економіки, які вкрай важливі для підтримання інфраструктури, цивільної оборони, оборонної промисловості, життєдіяльності населених пунктів. Так критично важливі обороні підприємства мають повне право на бронювання своїх працівників незалежно від їх військового звання, віку, або військової спеціальності і в цьому питанні для таких підприємств не надається будь яких обмежень. [3] Це напряду пов’язано зі змінами трудових відносин під час воєнного стану.

Слід зазначити, що багато підприємств та установ були змушені передислокуватись з місць активних бойових дій, з тимчасово окупованих територій, або взагалі були знищені та вимушені відновлювати та релокувати свою діяльність на інших територіях, що в свою чергу тягне за собою можливе часткове переведення працівника та зміну істотних умов праці. Про це нам також говорить коментар Міністерства Економіки щодо Закону України від 15 березня 2022 року N 2136-IX «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» [4].

Якщо аналізувати положення Кодексу Законів про працю то можна зазначити, що на період воєнного стану роботодавець має право перевести

певного працівника на іншу роботу, яка не була обумовлена трудовим договором, важливий момент є в тому, що таке переведення можливе без його згоди, окрім переведення на роботу саме в іншу місцевість, на якій йдуть активні бойові дії. Також важливим аспектом є те, що на момент запровадження воєнного стану питання зміни істотних умов праці та оплати праці мають бути повідомленні робітникові не пізніше ніж за 2 місяці до безпосереднього запровадження таких умов.

Слід зазначити також одну з головних тем зміни трудових відносин під час воєнного стану, а саме тематику працевлаштування осіб та всі аспекти таких правовідносин. Відповідно до положень статті 24 Кодексу законів про працю трудовий договір має бути обов'язково укладений в письмовій формі, але на період військового стану положення Закону України «Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану» регламентують, що під час воєнного стану дозволяється укладати трудовий договір безпосередньо за згодою сторін.[1] Важливим фактом є те, що цей закон ніяким чинном не скасовує обов'язок повідомлення органів Державної податкової служби України про прийняття на роботу нового працівника.

Тож зміни трудових відносин в нашій державі з початком запровадження військового стану стосуються, в першу чергу, тих секторів економіки, праця в яких має пряме відношення до підтримання життєдіяльності держави, критична інфраструктура, а також найголовніше це ті об'єкти, де працівники зайняті на роботах, пов'язаних з обороною нашої держави. З самого початку повномасштабного вторгнення наші компанії зіштовхнулись з вагомою проблемою набору кваліфікованих кадрів та укладання з ними трудових правовідносин. На сьогоднішній день прослідковується позитивна тенденція в цьому питанні, вагомий вплив тут робить саме законодавець, який впроваджує нові дієві нормативно-правові акти та надає додаткову фінансову допомогу від держави.

Список використаних джерел:

1. Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану : Закон України від 21 листопада 2023 року. *Відомості Верховної Ради*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3494-20#n65> (дата звернення 13.03.2024)
2. Кодекс законів про працю України: Закон України / Редакція від 24.12.2023. *Відомості Верховної Ради України* № 24; №36. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#Text> (дата звернення 13.03.2024)
3. Деякі питання реалізації положень Закону України “Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію” щодо бронювання військовозобов’язаних на період мобілізації та на воєнний час: Постанова Кабінету Міністрів від 27.01.2023 року №76. *Відомості Верховної Ради*. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 13.03.2024).
4. Коментар Мінекономіки до Закону України від 15 березня 2022 року №2136-IX "Про організацію трудових відносин в умовах воєнного стану" // *Відомості Верховної Ради* від 23.03.2022. Режим доступу : <https://ips.ligazakon.net/document/ME220171?an=1> (дата звернення 13.03.2024).

КАРБІВНИЧА А. О.

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ЗАХИСТ ВІД НЕДОБРОСОВІСНОЇ КОНКУРЕНЦІЇ

Будь-яка господарська діяльність повинна здійснюватись у відповідності до вимог законодавства. Економічна політика виступає в незалежності від обставин - найпріоритетнішим напрямком діяльності держави.

Питання захисту від недобросовісної конкуренції досліджували багато

науковців, учених, практичних фахівців, такі як: Євтушенко Є.В., Леонов Б.Д., Олешко А.А., Бреус С.В., Тимченко Л.М. тощо.

Питання боротьби з недобросовісною конкуренцією набуває надзвичайної актуальності в сучасній економіці України на етапі її європейської інтеграції. Тому що, з одного боку, в Україні з'являються нові суб'єкти господарювання, які призводять до загострення конкурентних відносин, а з іншого боку, в Україні майже повністю відсутня корпоративна культура підприємств, наявна в інших економічно-провідних країнах.

У процесі дослідження проблематики пов'язаної із правовим регулюванням економічної конкуренції, було з'ясовано, що в напрацюваннях вчених відсутні спроби сформулювати єдине та достовірне твердження, щодо дефініції – «добросовісна конкуренція», однак, неодноразово увага науковців зосереджувалась на питанні створення рентабельних умов та механізмів забезпечення розвитку та захисту останньої.

Позитивне ставлення до добросовісної конкуренції спостерігається як і на національному, так і на міжнародному рівнях.

З мотивів мінімалізації порушення встановлених принципів добросовісності в області конкуренції на ринку товарообігу - представниками міжнародного рівня було сформовано відповідні міжнародно-правові механізми захисту прав суб'єктів господарювання та споживачів від проявів недобросовісної конкуренції.

Під час Брюсельської дипломатичної конференції 1900 року здійснювався перегляд змістовних положень Паризької конвенції про охорону промислової власності 1883 р. та у ході даного аналізу було встановлено, що актом недобросовісної конкуренції у відповідності до змісту ст.10 (недобросовісна конкуренція) Конвенції вважається «будь-який акт конкуренції, що суперечить чесним звичаям у промислових і торговельних справах» [1].

Варто звернути увагу, що держави-учасниці, що підписали Конвенцію, зобов'язані забезпечувати правовий захист прав суб'єктів господарювання і громадян від проявів недобросовісної конкуренції.

Так, якщо підприємець не зміг отримати належного та у відповідності до вимог чинного законодавства національного рівня правового захисту від проявів недобросовісної конкуренції, він має право звернутися за відповідним правовим захистом до міжнародно-правових інституцій, як і з позовом про визнання факту правопорушення, так і з позовними вимогами до державних органів, що не здійснили забезпечення та відновлення його законних прав.

Відтак, необхідність у створенні надійного та ефективного механізму захисту добросовісної конкуренції ґрунтується на забороні будь-яких проявів недобросовісної конкуренції.

Також захист від недобросовісної конкуренції на міжнародному рівні забезпечується Угодою про Товарні аспекти прав інтелектуальної власності (TRIPS). Вона в свою чергу зобов'язує країни-учасниці заборонити недобросовісну конкуренцію, включаючи акти, які: вводять в оману щодо товарів або послуг, порушують ділову репутацію або торговельне найменування, становлять комерційну таємницю [2].

На національному рівні характерне пояснення терміну недобросовісної конкуренції вперше було наведено у положенні ст.1 Закону України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 року. [4].

В наведеному вище нормативно-правовому акті зазначена дефініція трактувалась наступним чином: «недобросовісною конкуренцією відповідно до Закону визнавалися будь-які дії у конкуренції, що суперечили правилам, торговим та іншим чесним звичаям у підприємницькій діяльності», таке визначення є тотожним зі ст. 32 Господарського Кодексу України [3].

Відтак, нормативне визначення «недобросовісної конкуренції», закріпило ознаки відповідальності за порушення у сфері конкуренції, незалежно від того, чи відповідає підприємницька діяльність положенням чинного законодавства, чи порушує виключно морально-етичні норми, охоплюючи всі дії, котрі виходять за встановлені межі торгових та інших чесних звичаїв в господарській діяльності. До видів санкцій передбачених цим законодавством можемо віднести: накладення

штрафу, вилучення товарів, спростування неправдивих, неточних або неповних відомостей. [4].

Згідно із звітом Антимонопольного комітету України за 2023 рік було завершено розслідування у декількох значних справах у сфері захисту від недобросовісної конкуренції. Їх відсоток становить 20% від загальної кількості розглянутих справ. [5].

Враховуючи вищевикладене, можна дійти до висновку, що законодавство з питань захисту від недобросовісної конкуренції в Україні враховує положення міжнародних актів з цих питань. Діяльність Антимонопольного комітету, до виключної компетенції якої належить розгляд питань захисту від недобросовісної конкуренції, доводить про актуальність та необхідність захисту інтересів суб'єктів господарювання. Також необхідно продовжити роботу щодо вдосконалення конкурентного законодавства, враховуючи сучасні вимоги, насамперед, перед поширеною господарською діяльністю в інтернет-просторі. Законодавством передбачається два шляхи захисту від проявів недобросовісної конкуренції: як адміністративний, так і судовий.

Також враховуючи, що недобросовісна конкуренція являється повільним способом «вбивання» економічної стабільності суб'єктів господарської діяльності та економічного ресурсу держави загалом, акцент на її «викоріненні» становить пріоритетність у діяльності органів влади національного та міжнародного рівня.

Саме тому, станом на сьогодні, ми спостерігаємо активність представників науки і практики у формуванні якісного інструментарію, щодо захисту юридичних та фізичних осіб від проявів недобросовісної конкуренції.

Список використаних джерел:

1. Паризька конвенція про охорону промислової власності 1883 р. [Електронний ресурс]. Режим доступу: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_123#Text .

2. Угода про торговельні аспекти прав інтелектуальної власності від 15.04.1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/981_018.
3. Господарський кодекс України: Закон України № 436-IV від 01.01.2004 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
4. Закон України «Про захист від недобросовісної конкуренції» від 07.06.1996 р. №236/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996 № 36. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/236/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. «Досягнення АМКУ у сфері здійснення контролю за дотриманням законодавства про захист економічної конкуренції за 2023 рік». URL: <https://amcu.gov.ua/storage/app/uploads/public/65b/a23/78d/65ba2378d0931875413554.pdf>.

КОЗАЧЕНКО О. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
в.о. директора Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ФОРМУВАННЯ ВІДПОВІДНОЇ ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ТЕРМІНОЛОГІЇ В УКРАЇНСЬКОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Обраний Україною цивілізаційний напрямок свого подальшого розвитку, який безальтернативно пов'язаний з перспективами входження до Європейського Союзу, вимагає проведення значної кількості реформ і, не в останню чергу, у правовій сфері. Очевидно, що масштабність реформування українського законодавства буде тільки збільшуватись і торкнеться всіх без винятку галузей права, особливо тих, які забезпечують охорону найбільш вагомих, в частині розбудови соціальної держави та підвищення ролі в процесі її функціонування громадянського суспільства, соціальних цінностей (благ) від деліктів. Серед таких

галузей права, що потребують змін, особливе місце займає кримінальне право, яке традиційно сприймається як сукупність правових встановлень, що визначають які суспільно небезпечні діяння є кримінально протиправними та які правові наслідки застосовуються до осіб, які їх вчинили.

З метою подолання рудиментів радянського періоду існування українського кримінального права, яке змістовно, на мою думку, не можна вважати автентичним, тобто таким, що віддзеркалювало особливості української культури та ментальності, та приведення кримінального закону у відповідність до європейських стандартів протидії кримінально протиправній поведінці особи, ще до повномасштабного вторгнення країни-агресора, була створена Робоча група, до складу якої увійшли представники різних правових напрямків дослідження кримінального права, яка взяла на себе завдання запропонувати сучасні підходи до вирішення завдань, що поставлені перед кримінальним правом.

Діяльність Робочої групи з розробки проєкту нового кримінального закону фактично була зведена до вирішення двох проблем: збереження тих правових традицій, які довели свою життєвість та ефективність протягом всього часу існування автентичного, тобто дійсно українського кримінального права та які довели свою життєвість та ефективність історично та, одночасно, відповідають європейським традиціям кримінально-правового регулювання, а також імплементацію новел, які є істотними умовами європейських стандартів протидії кримінальним правопорушенням.

Першим кроком у вирішенні поставлених завдань стало формування відповідного термінологічного наповнення. У контексті власних наукових досліджень є потреба звернути увагу на використання базового терміна визначення правових наслідків вчинення кримінально протиправного діяння, оскільки на відміну від радянських часів, коли кримінальне право сприймалось як галузь права, в якій визначається що є злочином та яке покарання може бути призначене у випадку його вчинення, сучасний підхід виглядає більш різноплановим і може бути у спрощеному вигляді представлений наступним

чином: кримінальне право визначає які діяння особи слід вважати кримінально-протиправними (кримінальні правопорушення: кримінальний проступок, злочин; об'єктивно-протиправні діяння) та який кримінально-правовий вплив застосовується до осіб, які вчинили такі діяння.

Правовий вплив, який здійснює кримінальне право, традиційно розглядається у двох формах: внутрішня, яка проявляється у формуванні належного рівня правосвідомості та правової культури особи, що орієнтує свідомість людини та її волю на переконання в справедливості кримінально-правових обмежень та їх беззаперечного дотримання, та зовнішня, яка проявляється у застосуванні передбачених законом заходів впливу на особу, яка проігнорувала нормативно визначені обмеження і вчинила кримінально-протиправне діяння. На мою думку, всі зовнішні форми кримінально-правового впливу характеризуються єдністю базових змістовних ознак та суттєвих властивостей, що дозволяє виділити певний субстрат, першоелемент такого впливу, яким є захід. А в контексті того, що мова йде про вплив, який здійснюється в процесі використання специфічних методів правового впливу, які притаманні кримінальному праву як окремій галузі права, його слід характеризувати як кримінально-правовий захід.

Натомість, члени Робочої групи з розробки проекту кримінального закону в якості субстрату обрали термін «засіб», використання якого ані історично, ані з етимологічних міркувань, ані з урахуванням міждисциплінарних (міжгалузевих) зв'язків не обґрунтовується. Захищаючи свою позицію щодо вибору субстрата зовнішніх форм впливу на кримінально протиправну поведінку особи, автори проекту наголошують, що термін «засіб» є традиційним для позначення будь-якого впливу, який здійснюється суб'єктом, наділеним владними повноваженнями, і в результаті цього отримав значне поширення в кримінології, коли мова йде про протидію (боротьбу) із злочинністю. Наведені аргументи не сприймаються переконливими, тому що, по-перше, суб'єкт державно-владних повноважень в процесі свого функціонування використовує значну кількість

різноманітних зовнішніх форм, серед яких правові форми не є єдиними та, по-друге, кримінологія, як юридична наука, орієнтована на певну уніфікацію свого власного предмета дослідження і стикнувшись з розширенням переліку зовнішніх форм впливу на поведінку особи, яка вчинила кримінально протиправне діяння, серед яких виділяються як ті, що мають у своїй назві чітку вказівку на те, що вони є заходами (примусові заходи медичного характеру, примусові заходи виховного характеру, заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб, обмежувальні заходи), так і ті, що такої вказівки не мають (покарання, спеціальна конфіскація, примусове лікування), об'єднала їх шляхом застосування терміна, що не використовується в назві кожного з них, тобто засоби протидії злочинності.

Уявляється, що вирішення цього дискусійного питання повинно відбуватися шляхом звернення до європейських стандартів використання базової термінології кримінального права.

Ознайомлення з офіційними джерелами права Європейського Союзу переконує, що в них, коли мова йде про зовнішні форми правового впливу на осіб з деліктною поведінкою, використовується термін *measures* (англійською транслітерацією), що відповідає україномовному терміну заходи. В якості репрезентативного прикладу візьмемо одну з останніх, за часом підписання, Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок та домашньому насильству та боротьбу із цими явищами, більш відомою як Стамбульська конвенція.

В офіційному тексті Стамбульської Конвенції, викладеному англійською мовою, як в назві окремих глав (наприклад, Глава II «Investigation, prosecution, procedural law and protective *measures*»), статей (наприклад, ст. 63 «*Measures relating to persons at risk*»), так і в диспозиціях окремих правових норм (наприклад, ч. 1 ст. 4 «Parties shall take the necessary legislative and other *measures* to promote and protect the right for everyone») в якості субстрату використовується саме термін *measur*, тобто українською – захід. Аналогічною до англійської лексеми є використання відповідного терміна у франкомовній редакції Стамбульської

конвенції – «mesure», італійською мовою – «misura» та німецькою – «Maßnahmen». В той же час, коли англійською мова йде про засіб вчинення кримінального правопорушення використовується термін «means», який змістовно відповідає терміну французькою «moyen», італійською «mezzo» та німецькою «Mittel». Відповідне термінологічне позначення двох базових термінів з різним змістом є зрозумілим і прийнятним, якщо виходити з того, що захід – це зовнішня форма правового впливу, яка охоплює собою певний прийом та способи (заохочення та примус), а терміном «засіб» позначаються предмети матеріального світу, які використовуються з метою вчинення або полегшення вчинення кримінального правопорушення.

На підставі зазначеного можна зробити висновок, що реформування сучасного кримінального права, особливо в частині використання термінів в їх правильному значенні, не повинна містити новел, які не відповідають європейським стандартам, що значно спростить імплементацію необхідних правових положень до українського права.

КРАВЦОВА (РАДУКАН) С. М.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що в сучасному світі право інтелектуальної власності набуває все більшої важливості в контексті швидкого технологічного розвитку та цифрової трансформації. Становлення та розвиток цього правового напрямку має велике значення для захисту інтелектуальних прав творців та стимулювання інновацій.

Історія виникнення та розвитку права інтелектуальної власності охоплює

його процес становлення і легалізації як правової концепції як на міжнародному, так і на національному рівнях.

Загалом поняття «право інтелектуальної власності» виникло у французькому законодавстві наприкінці XVIII століття. Французький підхід до цієї галузі права ґрунтувався на концепції природного права, який був розроблений французькими просвітниками, такими як Вольтер, Дідро, Гольбах, Гельвецій та Руссо. Згідно з цією теорією, право на інтелектуальну власність належить творцеві творчого результату і є його природним правом, яке існує незалежно від визнання державою.

Право інтелектуальної власності, як і будь-яке інше право власності, надає творцю виключне право розпоряджатися результатами своєї творчої праці на свій розсуд. Важливим кроком у формуванні цього права було підписання в 1967 році в Стокгольмі Конвенції, яка призвела до створення Всесвітньої організації інтелектуальної власності (далі - ВОІВ). Згідно зі статтею 2 цієї Конвенції, на міжнародному рівні вводиться термін "інтелектуальна власність", який визначається як права, пов'язані з конкретними результатами творчої діяльності у виробничій, науковій та художній сферах.

У 1974 році ВОІВ стала спеціалізованою установою ООН. Держави, що входять до ВОІВ, прийняли свої закони про інтелектуальну власність, адаптовані до прецеденту, створеного організацією.

З моменту свого створення ВОІВ працює над узгодженим режимом інтелектуальної власності в усьому світі. У 1978 році ВОІВ сприяла укладенню Договору про патентну кооперацію, який надавав заявникам можливість запатентувати свої винаходи в багатьох країнах одночасно. У 1994 році було створено Центр ВОІВ з арбітражу та посередництва, щоб забезпечити альтернативні механізми вирішення суперечок для врегулювання міжнародних комерційних суперечок між приватними сторонами.

Становлення права інтелектуальної власності в Україні можна умовно поділити на три етапи:

Першим етапом можна вважати прийняття у 1991 році ЗУ «Про власність», де вперше законодавцем вживається термін «інтелектуальна власність» та надавався орієнтовний перелік об'єктів інтелектуальної діяльності, що підпадали під правову охорону. ЗУ «Про основи державної політики в сфері науки і науково-технічної діяльності» від 13 грудня 1991 року визначав основи регулювання промислової власності в Україні, включаючи визначення поняття «науково-технічна діяльність» та об'єктів права інтелектуальної власності [5].

У 1992 році було створено Державне патентне відомство України, яке стало центральним органом управління промисловою власністю, і було прийнято Положення, що визначало організаційно-правові засади його функціонування. Також у тому ж році було ухвалено «Тимчасове положення про правовий захист об'єктів промислової власності і раціоналізаторських пропозицій», де чітко визначався перелік об'єктів промислової власності та умови їх захисту. Цей документ є першим нормативно-правовим актом у сфері інтелектуальної власності в Україні, спеціально призначеним для регулювання цієї галузі.

Другим етапом було прийняття нашим законодавцем низки нормативно-правових актів протягом 1993-1995 років у різних галузях права інтелектуальної власності, а саме: Закон України «Про охорону прав на сорти рослин»; Закон України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі»; Закон України «Про охорону прав на промислові зразки»; Закон України «Про племінне тваринництво»; Закон України «Про авторське право і суміжні права»; Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг»; Закон України «Про державну таємницю». Вищезгадані закони стали основою для захисту об'єктів інтелектуальної власності в Україні [3].

Також варто відмітити, що саме на другому етапі формування механізму регулювання права інтелектуальної власності в Україні було укладено ряд важливих міжнародних угод. Ці угоди передбачали необхідність впровадження міжнародних стандартів у законодавство країни. Була укладена Угода про партнерство з Євросоюзом, а з 1995 року розпочалися переговори щодо

можливості приєднання України до Світової організації торгівлі [4].

Найважливішим моментом в історії розвитку інтелектуальної власності в Україні, на нашу думку, стало затвердження у 1996 році статті 41 Конституції України, а саме право кожного громадянина на результати своєї інтелектуальної праці та статті 54 Конституції, щодо свободи творчої діяльності та захисту інтелектуальної власності [1].

Третій етап знаменується будівництвом сучасної стратегії розвитку права інтелектуальної власності, яка почалась під час кризового періоду у 2000-х рр. До цієї стратегії можна віднести: прийняття 27 квітня 2001 року Указу Президента України «Про заходи щодо охорони інтелектуальної власності в Україні»; впровадженні вимог Угоди про торгівельні аспекти прав інтелектуальної власності (угоди TRIPS) Світової організації торгівлі в законодавство України; ухваленні Програми розвитку державної системи охорони інтелектуальної власності на 2001-2004 рр. [3].

Однією з найвизначніших подій становлення українського захисту права інтелектуальної власності стало прийняття Цивільного кодексу України в 2003 році, в якому було створено окрему четверту книгу, яка була присвячена питанням регулювання права інтелектуальної власності [2].

Після чого лише в 2017 році було створено Вищий суд з питань інтелектуальної власності, однак він і досі не почав працювати, у зв'язку з чим його можна назвати фіктивним, оскільки формально він є, але фактично не функціонує, що є проблемою в законодавстві нашої країни з питань захисту права інтелектуальної власності.

Тобто аналізуючи все вищезазначене можна зробити висновок, що розвиток правового регулювання права інтелектуальної власності в нашій державі почалося з початку її незалежності і його можна умовно поділити на три етапи, в першому з яких було розроблено певний базис для інтелектуальної власності в Україні, на другому ж етапі було здійснено впровадження міжнародних нормативно-правових актів з питань стандартів охорони права інтелектуальної власності і

прийняття законів про інтелектуальну власність, на третьому ж етапі наша держава перебуває і зараз, оскільки здійснюються спроби вийти з кризового становища, яке склалося в нашій країні.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30.
2. Цивільний кодекс України, прийнятий 16.01.2003 р. (редакція від 1.01.2021 р., підстава 942-IX) // БД «Законодавство України». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
3. Національна стратегія розвитку сфери інтелектуальної власності в Україні на період до 2020 року. URL: <http://sips.gov.ua/ua/project-ip-strategy28082014>
4. Гелеверя Є.М. Еволюційні передумови розвитку та сучасний стан системи інтелектуальної власності в Україні / Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2018. Вип. 21. С. 142–147.
5. Право інтелектуальної власності : підручник / О.І. Харитонova, Є.О. Харитонов, Т.С. Ківалова, В.С. Дмитришин, О.О. Кулініч, Л.Д. Романадзе та ін. Київ: Юрінком Інтер, 2015. - 544 с.

КУБІНЕЦЬ І. М.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ЕКОЦИД

Руйнування екології в Україні під час воєнного стану є серйозною проблемою, оскільки ворог скоює численні військові злочини і завдає значної шкоди навколишньому середовищу. Згорілі промислові об'єкти, ліси, засмічена мінами та снарядами земля, затоплені шахти, підірвані будівлі, вбиті тварини та

знищена рослинність – це справа рук ворога, який воює на нашій території.

Правознавець В. К. Рибачек дослідив це питання більш детально і стверджує, що міжнародно-правовий контроль за злочинами екоциду зумовлений зростанням кількості злочинів проти людяності та злочинів проти довкілля, порушеннями, пов'язаними зі значним погіршенням екологічної безпеки на міжнародному та національному рівнях, а також здійсненням окремими державами певних видів діяльності [4, с. 83]. Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за найбільш суспільно небезпечні діяння в екологічній сфері. Так, екологічними злочинами визнаються передбачені Кримінальним кодексом суспільно небезпечні діяння, що посягають на навколишнє природне середовище або його окремі ділянки (атмосферне повітря, землю, надра, водні об'єкти тощо). На думку експертів, найбільш серйозним і тяжким екологічним злочином є екоцид, який карається за статтею 441 Кримінального кодексу України. Так, згідно з цією статтею, екоцид - це будь-яке діяння, що може спричинити масове знищення рослинного і тваринного світу, забруднення повітря, водних ресурсів та інші екологічні катастрофи [2].

Якщо ж звернутися до міжнародного права, то екоцид розглядається як протиправні і навмисні дії одного або декількох суб'єктів міжнародного права спрямовані на знищення навколишнього середовища і його компонентів, що мають широкомасштабні та довгострокові наслідки, які призводять до порушення серйозних зобов'язань перед міжнародним співтовариством і завдають шкоди життєво важливим інтересам нинішнього і майбутніх поколінь людей. Основними міжнародними актами з охорони довкілля і протидії екологічним правопорушенням є: Положення про закони і звичаї сухопутної війни від 18.10.1907 р.; Міжнародна конвенція про цивільну відповідальність за шкоду від забруднення нафтою від 29.11.1969 р.; Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 10.12.1976 р.; Додатковий Протокол I до Женевських Конвенцій від 12.08.1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів,

прийнятий на дипломатичній конференції в Женеві від 08.06.1977 р.; Конвенція про транскордонне забруднення повітря на великі відстані від 13.11.1979 р.; Конвенція про збереження морських живих ресурсів Антарктики від 20.05.1980 р.; Всесвітня Хартія природи від 28.10.1982 р.; Декларація Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища і розвитку від 14.06.1992 р.; Конвенція про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального законодавства від 04.11.1998 р. [4, с. 84].

Екологічні проблеми війни в Україні стають все більш актуальними, оскільки російська агресія призводить до серйозних руйнувань довкілля. Внаслідок російської агресії екосистеми та населення України стикаються з вирубкою лісів, обстрілами хімічних заводів, пожежами та потраплянням токсичних речовин у воду та ґрунт. Це призводить до загроз радіаційній безпеці, оскільки атомні електростанції та інші об'єкти промислової інфраструктури можуть бути захоплені. Важливо враховувати, що екологічні кризи, спричинені військовим конфліктом, можуть мати довгострокові наслідки для довкілля та здоров'я людей. Наприклад, знищення і забруднення природних ресурсів може загострити проблеми, пов'язані з водою, ґрунтом і повітрям, з серйозними наслідками для екосистем і життя людей. Тому екологічні проблеми після військового конфлікту в Україні є нагальними і потребують комплексного підходу для мінімізації шкоди навколишньому середовищу та забезпечення безпеки людини. Ще до сих пір пам'ятатимуться наслідки підриву Каховської ГЕС, які призвели до масштабної екологічної катастрофи в рибному господарстві. Знищено біологічні ресурси у водах Херсонської та Дніпропетровської областей. Підтоплення цілих міст і сіл, що призвело до збитків у сільському господарстві. Виникли проблеми з електропостачанням. Також почалось поширення смертельно небезпечних бактерій по всьому півдню України. Руйнування та значна шкода екології Каховського водосховища та водних об'єктів, які негативно вплинули на природу та економіку України, а також на безпеку її населення [1].

Підсумовуючи вище зазначене, наслідки війни будуть мати значний вплив

на екосистему в Україні, що призводить до масового знищення тваринного та рослинного світу, отруєння атмосфери та водних ресурсів. Українське законодавство передбачає статтю, яка стосується притягнення до кримінальної відповідальності за екоцид. Тому сучасний стан екоциду в Україні потребує не лише суспільного занепокоєння, а й конкретних національних та міжнародних заходів для запобігання подальшому поширенню цих проблем.

Список використаних джерел:

1. Костюк Д. Екологічні наслідки війни в Україні: що пишуть світові ЗМІ. Еко. Район - новини про екологію. URL: <https://eco.rayon.in.ua/blogs/551461-ekologichni-naslidki-viyni-v-ukraini-shcho-pishut-svitovi-zmi>.
2. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III: станом на 1 січня 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
3. Проблеми врегулювання складу злочину про екоцид: вітчизняне та зарубіжне законодавство URL: http://lib-net.com/content/9455_Problemi_vregyluvannya_sklady_zlochiny_pro_ekocid_vitchiznyane_ta_zarybijne_zakonodavstvo.html
4. Рибачек В.К. Міжнародно-правова регламентація злочину екоциду. Часопис цивілістики. 2022. № 45. С. 82–87.

КУБІНЕЦЬ І. М.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Василяка О. К.*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНИХ ПРИГОД В УКРАЇНІ

Кількість дорожньо-транспортних пригод зростає з року в рік. Згідно із статистичними даними, кожен четвертий водій порушує правила дорожнього руху, що призводить до дорожньо-транспортних пригод. Основною причиною виникнення їх є людська недбалість. Саме тому, стандарти безпеки дорожнього руху, встановлені Європейським Союзом (ЄС), були розроблені в інших країнах і відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки дорожнього руху. Ці стандарти включають права та вимоги, що регулюють поведінку різних категорій учасників дорожнього руху та транспортних засобів, а також відповідальність за порушення цих правил.

Пішохідні зони поширені в багатьох країнах ЄС, а велосипедні доріжки на дорогах є обов'язковими. Європейська хартія про захист прав пішоходів була прийнята в 1968 році. Міжнародна хартія про дорожній рух також передбачає скорочення в двічі кількості смертей на дорогах. Зокрема, вона сприяє цьому шляхом обмеження швидкості руху до 50 км/год у населених пунктах і 30 км/год поза населеними пунктами. Причиною обмеження швидкості до 50 км/год є те, що медична наука і практика довели, що пішоходів можна врятувати, якщо автомобіль збиває їх на цій швидкості. Статистика показує, що шалена швидкість є причиною майже чверті смертей на дорогах [1].

Українське законодавство також не стоїть осторонь та намагається наблизитися до стандартів ЄС. Інформація про зміни до правил дорожнього руху міститься в постановах Кабінету Міністрів України, такі як: №1105, №1128 та №1306 тощо. Ці зміни повинні покращити безпеку на дорозі та зменшити

кількість аварій. До цих змін відносяться:

- увімкнення ближнього світла за межами населених пунктів. Раніше це стосувалося осені та зими, але згідно з практикою Європейського інституту безпеки дорожнього руху, краще, щоб вони були увімкнені постійно;
- перевезення дітей в автомобілях. Тобто це стосується, що зріст дитини, який буде меншим 150 см, то вона повинна бути пристебнута ременем безпеки в спеціальному дитячому кріслі. А також, забороняється перевозити дітей, зріст який менше 150 см, на задньому сидінні мопеда або мотоцикла. Ці заборони введені аби запобігати можливій небезпеці та травмуванню дітей у разі аварійної ситуації та наближеними до практики країн ЄС;
- заборона зупинок поза межами спеціальних зон, тобто паркування біля автобусних зупинок, місця для стоянки вантажних автомобілів або фургонів, майданчики для відпочинку та місця для паркування. Ці зміни мають допомогти в управлінні паркування на автомагістралях та підвищити безпеку дорожнього руху. Адже є багато випадків, коли транспортний засіб блокує дорогу, потенційно спричиняючи аварію через сліпі зони, що утворилися при обгоні або виїзду із місць паркування [2].

Речник Єврокомісії А. Вінтерштайн зазначає, що, за даними Європейської комісії, майже 90% дорожньо-транспортних пригод, що призводять до смерті або серйозних травм, спричинені людським фактором – помилками водіїв та інших учасників дорожнього руху. Для вирішення цієї проблеми пропонується, щоб усі нові транспортні засоби були обов'язково обладнані пристроями, які зменшують так звані «сліпі зони», особливо для водіїв вантажівок і автобусів, автоматичними системами контролю швидкості та пристроями, які попереджають про втрату контролю над транспортним засобом, включаючи небезпечну близькість до об'єктів, сонливість і відволікання уваги від мобільних телефонів. Існуючий «фізичний» захист, такий як екстрене гальмування та ремені безпеки, також має бути вдосконалений. Щороку на дорогах ЄС гине близько 50000 осіб. Ці заходи спрямовані на те, щоб принаймні на половину зменшити цю кількість [3].

Штрафи за порушення правил дорожнього руху відрізняються в Україні та Європі. В Україні, згідно з останніми змінами, штраф за перевищення швидкості становить 255 гривень. В Європі штрафи за порушення правил дорожнього руху коливаються в межах 200-700 євро. В Європі також можуть бути накладені штрафи в розмірі 80 євро за різні правопорушення. В обох регіонах підвищена відповідальність за порушення правил дорожнього руху, тому і водіям, і пішоходам необхідно дотримуватися правил дорожнього руху. У ЄС штрафи за порушення правил дорожнього руху повинні бути сплачені обов'язково. Інформація про водія може передаватися між країнами ЄС, і штраф автоматично надсилається на адресу порушника. Несплата штрафу може призвести до таких проблем, як зняття коштів з кредитної картки та відмова в подальшій оренді автомобіля. Якщо штраф ігнорується, його сума може бути збільшена, а на порушника можуть бути накладені адміністративні стягнення, такі як арешт банківських рахунків або позбавлення імунітету. Тому важливо дотримуватися правил дорожнього руху під час подорожей за кордон [4].

Таким чином, українське законодавство прагне застосовувати європейські стандарти безпеки дорожнього руху шляхом внесення змін до законів та правил дорожнього руху. Практика показує, що такі зміни допомагають зменшити кількість дорожньо-транспортних пригод та вберегти життя і здоров'я людей. Ті, хто не хоче цього робити або порушує правила дорожнього руху, будуть притягнуті до адміністративної або кримінальної відповідальності. Також бачимо різні розбіжності України та ЄС у цих нормах, які, сподіваємося допоможуть зберегти життя пішоходів та водіїв.

Список використаних джерел:

1. Безпека у дорозі: всі авто в країнах ЄС обладнають технологією обмеження швидкості. *Рубрика*. URL: <https://rubryka.com/2019/03/29/vsi-avto-v-krayinah-yes-obladnayut-tehnologiyeyu-obmezhennya-shvydkosti/>

2. Зміни у ПДР: які нововведення впровадили для водіїв. *podrobnosti*. URL: <https://podrobnosti.ua/2484052-zmni-u-pdr-jak-novovvedennja-vveli-dlja-vodiv.html>
3. Українським дорогам – європейські стандарти безпеки дорожнього руху. URL: https://www.irf.ua/ukrainskim_dorogam_evropeyski_standarti_bezpeki_dorozhnogo_rukhu/
4. Як карають за перевищення швидкості в Україні та країнах Європи - Центр демократії та верховенства права. Центр демократії та верховенства права. URL: <https://cedem.org.ua/analytics/ukrayini-ta-krayinah-yevropy/>

МУСИЧЕНКО О. М.,

PhD, доцентка,

в.о. завідувача кафедри кримінального права та інших кримінально-правових дисциплін Миколаївського навчально-наукового інституту права Національного університету «Одеська юридична академія»

**ДОСТУПНА МОВА КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ
ЯК СКЛАДОВА ПРАВОВОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ:
АНАЛІЗ НАЦІОНАЛЬНОЇ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ПРАКТИКИ**

Верховенство права як визнаний правовий принцип є вектором подальшого розвитку будь-якої цивілізованої держави. Одним з ключових аспектів даного принципу, є правова визначеність, на що вказується у доповіді «Про верховенство права», затвердженій Венеціанською комісією на 86-му пленарному засіданні (Венеція, 25-26 березня 2011 р.) [1], складовою якої є доступність закону, положення якого мають бути зрозумілими, чіткими, простими, недвозначними, сформульовані таким чином, що б людина могла постійно передбачувати ситуації і правові відносини і таким чином регулювати власну поведінку. Усвідомлення того, що доступна мова нормативно-правових актів є складовою верховенства права обумовила в останні часи увагу правової спільноти до юридичної мови в цілому, до документів, які розробляються владними структурами.

Про доступну форму юридичних документів та інформації, яка надається суб'єктам правових відносин, шляхом використання чіткої та зрозумілої мови йдеться у ряді документів, прийнятих Європейським Союзом: ст. 57 Постанови Ради (ЄС) 2017/1939 від 12 жовтня 2017 року щодо здійснення посиленої співпраці щодо створення Європейської прокуратури [2, С. 257], ст. 12 Директиви (ЄС) 2016/680 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб щодо обробки персональних даних компетентними органами влади з метою запобігання, розслідування, розкриття або переслідування злочинців правопорушення або виконання кримінальних покарань [2, с. 1159], ст. 7, 12 Постанови (ЄС) 2016/679 Європейського Парламенту та Ради від 27 квітня 2016 року про захист фізичних осіб при обробці персональних даних та про вільний рух таких даних [2, С. 1086, 1088] тощо. Крім цього, організацією Inclusion Europe створено Європейські стандарти надання інформації, простої для читання і розуміння [3].

Звичайно, більш посилена увага до мовних вимог тих законодавчих актів, в яких встановлюються заходи, пов'язані з позбавленням свободи особи. У більшості країн застосування кримінального закону за аналогією заборонено, на що вказується в самих законах, саме тому доктриною кримінального права розробляються конкретні засоби, які слід використовувати при законотворенні для забезпечення точності і ясності кримінального закону. Крім того, на законодавчому рівні в одному з останніх прийнятих кримінальних кодексів, Кримінальному кодексі Киргизької республіки закріплено принцип юридичної визначеності, в ч. 2 ст. 3 вказано: «Кримінальний закон повинен чітко і ясно визначати каране діяння (дія або бездіяльність) і не підлягає розширеному тлумаченню» [4]. На подібному шляху нормативного закріплення складових правової визначеності, серед яких вимоги до приписів кримінального закону стає й Україна. Так, розробники нового проєкту Кримінального кодексу України в стаття 1.2.2 «Принцип юридичної визначеності» закріплюють: «Положення цього Кодексу мають відповідати вимогам доступності, стабільності, достатньої

чіткості, однозначності та передбачуваності, щоб давати особі можливість заздалегідь знати, які діяння є кримінальними правопорушеннями, які кримінально-правові засоби встановлені за їх вчинення, і за яких підстав та умов ці засоби застосовуються або не застосовуються» [5].

Аналіз практики правозастосування свідчить, що як міжнародними, так і національними судами активно розглядаються питання, пов'язані з формулюванням певних положень законодавчих актів.

Так, аналіз рішень Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ) показує, що Суд звертає увагу на вимоги до мови законів у своїх рішеннях за зверненням щодо порушень ст. 7 та ст. 10 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, у яких тлумачаться як статті в цілому, так і конкретні положення, які в них вживаються: «становила кримінальне правопорушення відповідно до загальних принципів права», «права, встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві». У рішеннях Європейського суду з прав людини говориться про якісні вимоги, зокрема щодо передбачуваності закону: він має бути достатньо доступний, точний, чіткий (Новік проти України, Барановський проти Польщі, Худойоров проти Росії, S.W. проти Сполученого Королівства, Коккінакіс проти Греції, Рубан проти України, Мюллер та інші проти Швейцарії, Салов проти України, Пасько проти Росії) [6]. При тому наголошується, що ступінь вияву якісних характеристик національного законодавства у значній мірі залежить від змісту оспорюваного закону, сфери, яку він призначений охоплювати. Якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, він має володіти найвищим рівнем точності і чіткості, бути передбачуваним, щоб виключити будь-який ризик свавілля. Водночас «закон» ЄСПЛ розуміє в «змістовному», а не у «формальному» сенсі. Отже, він включає в себе все, що становить писане право, в тому числі і акти, що мають меншу юридичну силу, ніж закони, а також рішення судів, в яких дається їх тлумачення. Таке розуміння закону, як показав аналіз практики ЄСПЛ, часто призводить до відмови в задоволенні скарг заявників про порушення ст. 7 та «передбачуваності

закону» п. 2 ст. 10 Конвенції.

Визнання міжнародними інституціями вимог до національних законів, які покликані забезпечити його доступність – один з критеріїв дотримання верховенства права – зумовило ситуації, коли до вищих компетентних органів держав все частіше подаються скарги щодо невідповідності окремих законів ясності, зрозумілості [7; 8; 9].

Досить багато подібних скарг, що стосується кримінального законодавства, наприклад, скарга Конституційному трибуналу Польщі на невідповідність вимогам ясності і точності ст. 115 § 21 Кримінального кодексу Польщі, яка містить розпливчаті й неоднозначні поняття, що не відповідає ч.1 ст. 42 Конституції Польщі [10], скарга Конституційному трибуналу Польщі на невідповідність ст. 56 Кримінального податкового кодексу ст. 42 Конституції Польщі, оскільки відповідні положення даного кодексу мають бути визначені повністю, точно та однозначно, побудовані правильно як з лінгвістичної, так і з логічної точки зору, що означає, зобов'язання створити чіткі та зрозумілі нормативні акти [11], скарга Конституційному трибуналу Польщі на невідповідність ст. 97 Кодексу про проступки вимозі конкретності закону, яка зобов'язує суб'єкта, що створює правову норму, скласти її чітко, чітко, однозначно та зрозуміло для адресатів цієї норми [12], клопотання Конституційному суду України щодо невідповідності статті 368-2 Кримінального кодексу України ряду положень Конституції України, в тому числі юридичній визначеності [12], клопотання Конституційному суду України щодо ст. 375 Кримінального кодексу України [14], в якій використовується оцінне поняття «завідомо неправосудного», зміст якого законодавчо не визначений, що не забезпечує передбачуваності застосування даної статті.

Водночас численна кількість подібних скарг не була задоволена, а аргументами на користь цього вказувалось те, що використання незрозумілих та оцінних понять в законах, якщо їх значення може бути визначене іншим чином не порушує принципу правової визначеності. Лише зрідка вищі судові органи держав

через недотримання цих вимог, скасовують відповідні законодавчі встановлення, якщо вони є недостатньо чіткими, однозначними. Наприклад, Конституційним судом України визнано статті 368-2, 375 Кримінального кодексу України такими, що не відповідають вимозі юридичної визначеності як складовій конституційного принципу верховенства права, оскільки диспозиції цих норм сформульовано недостатньо чітко й допускають неоднозначне розуміння [15, с.49-50].

Таким чином, високі стандарти до мови кримінального закону є досить важливим питанням, що, можливо, знайде відображення в закріплених положеннях нового кримінального закону. Водночас, незважаючи на посилену увагу до вимог мови кримінального закону, і практика національних судів, і практика ЄСПЛ свідчать здебільшого не про занадто формалізований, а змістовний підхід до даного питання, допускаючи наявність двозначних або оцінних понять в кримінальному законодавстві, оскільки проблеми, пов'язані з цим, можна вирішити шляхом різних видів тлумачення подібних положень.

Список використаних джерел:

1. Report on the rule of law - Adopted by the Venice Commission at its 86th plenary session (Venice, 25-26 March 2011) URL: [https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD\(2011\)003rev-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/?pdf=CDL-AD(2011)003rev-e) (дата звернення: 14.02.2024)
2. European Union instruments in the field of criminal law and related texts. Council of the European Union December, 2019. 1262 с.
3. Inclusion Europe. (2009) Information for all. European standards for making information easy to read and understand. Available: http://inclusion-europe.org/images/stories/documents/Project_Pathways1/Information_for_all.pdf (дата звернення: 14.02.2024)
4. Уголовный кодекс Кыргызской республики от 2 февраля 2017 года № 19. URL: <http://cbd.minjust.gov.kg/act/view/ru-ru/111527> (дата звернення: 14.02.2024)

5. Кримінальний кодекс України (проект). Контрольний текст (станом на 25.02.2024 року). URL: <https://newcriminalcode.org.ua/upload/media/2024/02/26/kontrolnyj-tekst-proyektu-kk-25-02-2024.pdf> (дата звернення: 24.02.2024)

6. Hudoc database. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:\[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22\]}](https://hudoc.echr.coe.int/eng#{%22documentcollectionid2%22:[%22GRANDCHAMBER%22,%22CHAMBER%22]}) (дата звернення: 15.02.2024).

7. Décision n° 2001-455 DC du 12 janvier 2002 - Saisine par 60 députés. URL: <https://www.conseil-constitutionnel.fr/les-decisions/decision-n-2001-455-dc-du-12-janvier-2002-saisine-par-60-deputes> (дата звернення: 15.02.2024).

8. Zamówienia publiczne. Podmiot inicjujący postępowanie: Grupa posłów na Sejm RP. URL: <https://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/art/2013-zamowienia-publiczne> (дата звернення: 15.02.2024).

9. Рішення Конституційного Суду України від 20 грудня 2017 року № 2-р/2017 у справі за конституційним поданням 49 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) пункту 7 частини другої статті 42 Закону України "Про вищу освіту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-17#Text> (дата звернення: 15.02.2024).

10. Skarga konstytucyjna o zbadanie zgodności art. 115 § 21 ustawy z dnia 6 czerwca 1997 roku - Kodeks karny z art. 31 ust. 3 w związku z art. 41 ust. 1 oraz art. 2 i art. 42 ust. 1 Konstytucji RP. URL: <https://trybunal.gov.pl/s/sk-4713> (дата звернення: 16.02.2024).

11. Stwierdzenie niezgodności art. 56 ustawy z dnia 10 września 1999 roku - Kodeks karny skarbowy z art. 42 w związku z art. 2 Konstytucji RP. Podmiot inicjujący postępowanie: Dorota G. SK 13/05. URL: <https://trybunal.gov.pl/sprawy-w-trybunale/art/2013-deklaracje-podatkowe> (дата звернення: 16.02.2024).

12. Sankcja za uchylenie się przez właściciela lub posiadacza pojazdu od obowiązku wskazania, komu powierzył on ten pojazd do kierowania lub używania w czasie, w którym urządzenie rejestrujące ujawniło wykroczenie popełnione przez

kierującego tym pojazdem. Podmiot inicjujący postępowanie: Prokurator Generalny.
URL: <https://trybunal.gov.pl/s/k-313> (дата звернення: 16.02.2024).

13. Рішення Конституційного Суду України від 26 лютого 2019 року № 1-п/2019 у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#n2> (дата звернення: 16.02.2024).

14. Рішення Конституційного Суду України від 11 червня 2020 року № 7-п/2020 у справі за конституційним поданням 55 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 375 Кримінального кодексу України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v007p710-20#n2> (дата звернення: 11.01.2021) (дата звернення: 16.02.2024).

15. Мусиченко О. Значення зрозумілості кримінального закону (на матеріалах національної та міжнародної практики). Новітні кримінально-правові дослідження – 2023 : Альманах наукових праць / за ред. д.ю.н., професора О.В. Козаченка, доктора філософії в галузі права (PhD), доцента О.М. Мусиченко. Миколаїв : Іліон, 2023. С. 44-52.

ОСАДЧА А. Д.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська Юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Василяка О. К.*

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ В СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Судова система України перебуває у процесі постійної трансформації, в свою чергу стандарти адміністративного судочинства виступають гарантіям її

повноцінного функціонування. Оскільки роль адміністративного судочинства полягає у сприянні захисту прав, свобод та інтересів приватних осіб.

Запровадження та закріплення європейських стандартів адміністративного судочинства обумовлюється становлення на шлях євроінтеграції, зокрема підписанням нашою державою Угода про асоціацію України з Європейським Союзом, ратифікована 16.09.2014 року. Таким чином євроорієнтоване становлення Української держави має на меті розвиток національного законодавства та судової системи відповідно до європейської практики. Тобто процес зближення з європейським співтовариством має відбуватися у тому числі через імплементацію та забезпечення дотримання європейських стандартів судочинства.

Європейські стандарти адміністративного судочинства загалом відповідають міжнародним загальновизнаним цінностям прав, свобод та інтересів людини та громадянина, які знаходять своє відображення у таких міжнародних нормативно-правових актах, як Загальна декларація з прав людини 1948 року, Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1966 року, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 року та інших значущих для світової спільноти актах.[2] До процесу формування стандартів судового провадження можна також віднести багаторічну діяльність Європейського суду з прав людини, зокрема питання щодо доступу до правосуддя. Окремі стандарти містяться також у документах Ради Європи та Кабінету Міністрів Ради Європи.

Визнані європейські стандарти судочинства закріплені у статтях Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод 1950 року варто: право на вирішення справи законним судом; право на справедливий суд; рівність сторін-учасників судового процесу; гласність та публічність судового процесу; обов'язковість виконання судового рішення; право на правовий захист; право на незалежний та неупереджений суд; право на обґрунтоване судові рішення; право на розумний строк розгляду справи; право на перегляд судового рішення та ін. [1]

Досліджуючи питання закріплення європейських стандартів в національному законодавстві України варто зазначити закріпленні в частині 3 статті 2 КАС України принципи адміністративного судочинства. Які є загальними для судової системи нашої держави, а також є відображенням європейських стандартів та закріпленні для забезпечення належних умов для виконання Україною її міжнародних зобов'язань.

Активний процес удосконалення адміністративного процесуального законодавства було започатковано оголошеною Концепцією вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів. Забезпечення доступності правосуддя визначено ключовим засобом утвердження верховенства права. [3]

Таким чином внаслідок вже існуючих нормативно-правових актів та прийнятті нових, європейські стандарти судочинства мають безпосередній вплив на основні принципи судової системи нашої держави, зокрема і на адміністративне судочинство. Розроблення нових концепцій, щодо вдосконалення судової системи в цілому та поступове наближення стандартів національного законодавства до європейських сприяє підвищенню ефективності та доступності адміністративного судочинства, яке виступає засобом захисту прав, свобод та законних інтересів фізичних та юридичних осіб.

Отже, більшість закріплених у національному законодавстві стандартів адміністративного судочинства відповідають нормам європейського законодавства, що позитивною мірою впливає на розвиток судової системи. Проте основним завданням залишається практичне втілення вже закріплених стандартів, що сприяють ефективному здійсненню правосуддя. Через що є важливим, щоб вони не залишались тільки передбаченими у нормативно-правових актах, а й працювали забезпечуючи функціонування судової системи в цілому. Подальший розвиток та наближення стандартів до європейських відіграє значну роль у процесі євроінтеграції нашої держави, а також урахування досвіду Європейського Співтовариства безперечно можна вважати позитивним кроком до формування

вітчизняних стандартів адміністративного судочинства. Зокрема з питань доступності до правосуддя та незалежності суддів, щоб надало змогу для вдосконалення та підвищення рівня захисту прав людини і громадянина в Україні.

Список використаних джерел:

1. Європейська конвенція з прав людини. URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show 995_004#Text](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show_995_004#Text).
2. Європейські стандарти адміністративного судочинства як передумова повноцінного функціонування судової ситеми України. *Держава та регіони*. Серія: Право, 2023 р., No 3 (81). С. 105-110.
3. Імплементация європейських страндартів доступності правосуддя в адміністративне судочинство України // The formation and peculiarities of the implementation of the European Union's Eastern policy.2022.С.214-222.

РИБАЛКО С. В.,

*студент 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н. М.*

**ТЕХНОЛОГІЯ NFT ЯК ІНТРУМЕНТ ЗАХИСТУ
АВТОРСЬКИХ ПРАВ**

Актуальність обраної теми обумовлена тим, що значеність сучасного цифрового світу постійно зростає, що породжує нові виклики у сфері захисту авторських прав. Технологія NFT надає можливість створення унікальних та непідробних цифрових активів, таких як мистецькі твори, музика, відео тощо, що дозволяє авторам захищати свої права на цифровий контент.

Загалом, NFT або невзаємозамінні токени (Non-Fungible Tokens) - представляють собою унікальні активи на основі технології блокчейн. Вони функціонують як цифрові сертифікати автентичності та власності для конкретних об'єктів, які можуть бути різноманітними - від матеріальних до нематеріальних. Особливість NFT полягає в тому, що кожен токен має унікальні характеристики,

що робить його неповторним та відрізняє від інших токенів того ж типу.

Найкраще зрозуміти суть невзаємозамінних токенів можна за допомогою аналогії з унікальними предметами в реальному житті, такими як рідкісні картини або колекційні предмети. Ці предмети є незамінними, оскільки немає інших точно таких же, і вони мають певну вартість.

Таким чином, при створенні цифрових версій цих предметів і наданні їм унікального номеру, підтверджується їх автентичність та право власності певної особи.

Точно так само працюють і NFT - вони є цифровими сертифікатами для унікальних речей, які можуть бути як матеріальними (наприклад, картини), так і нематеріальними (наприклад, цифрове мистецтво, музика, відео).

При купівлі, продажу або обміні товару, на основі якого був створений токен, є можливість перевірки інформації про автора та власника цього токена. Блокчейн слугує реєстром, через який будь-хто може знайти необхідну інформацію, оскільки токени зберігаються у відкритому блокчейні, забезпечуючи доступну та достовірну історію операцій з ними.

У більшості випадків власником прав є та особа яка створила NFT. Власник авторських прав має можливість передавати їх, надавати ліцензії на певне використання або обмежувати доступ до активу.

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) вказує на те, що Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів може застосовуватися і до NFT [1]. Це означає, що відтворення захищених творів у цифровій формі вимагає попереднього дозволу від власника авторського права, що також застосовується й до NFT, оскільки вони є цифровими витворами, то вони також підпадають під дію законів про авторське право. Як приклад можна привести наступну ситуацію: якщо автор NFT бажає використовувати фотографію іншої особи у своєму цифровому творі мистецтва, йому необхідно отримати згоду від власника фотографії на відтворення цього зображення.

На сьогоднішній день у нашому національному законодавстві відсутній

будь-який нормативно-правовий акт який б регламентував це питання.

У разі законодавчого врегулювання питань поводження з NFT, доцільно було б визначити його як віртуальний актив з визначеною вартістю та у формі електронних даних.

У США, для регулювання NFT використовуються такі закони, як закон про авторські права, Digital Millennium Copyright Act (DMCA), а також законодавство про цифрові активи. На даний момент у США не існує конкретного закону, який би стосувався винятково NFT [2].

У Європейському Союзі відсутнє загальне правило регулювання NFT, оскільки дані активи не підпадають під регулювання Регламенту ЄС про ринки криптоактивів (MiCA) [3]. Проте, країни-члени ЄС можуть встановлювати свої власні правила. Також необхідно зазначити, що Європейський Союз розглядає можливість уніфікованих правил для регулювання ринку NFT в межах спільної політики цифрового ринку [4].

У КНР NFT та операції з криптоактивами заборонені. Уряд Китаю аргументує своє рішення тим, що через вищезазначені активи є дуже великі ризики підризу фінансової стабільності та можливі порушення авторського права. Але при цьому дана країна створює державні аналоги NFT та криптовалюти в цілому [5].

Інші країни Азії, такі як: Сінгапур, Японія та Південна Корея, працюють над створенням правового фундаменту для регулювання NFT [6].

На основі вищевикладеного можна зробити наступні висновки. В процесі постійного розвитку та постійного удосконалення світу NFT вже існує та може мати широке застосування, що виходить за межі мистецтва чи ігор.

Крім того, NFT - це ідеальний засіб для закріплення прав на інтелектуальну власність для будь-якого унікального цифрового об'єкту. Токени використовуються для захисту файлів від дублювання, копіювання та несанкціонованого використання, подібно до захисту фізичного майна у реальному житті.

Проте, слід зазначити, що регулювання NFT в Україні знаходиться лише на етапі формування. Для забезпечення ефективного розвитку NFT необхідно вдосконалити законодавство. Крім того, співпраця з міжнародними партнерами та органами допоможе врахувати кращі світові практики.

Загалом майбутній успіх NFT в Україні буде залежати від забезпечення захисту авторських прав та розробки ефективних методів регулювання віртуальних активів. З урахуванням потенціалу NFT, наша держава повинна прискорити процес правового регулювання та вдосконалення національного законодавства у цьому напрямку. Це дозволить країні відігравати провідну роль на глобальному ринку цифрового мистецтва та сприятиме зростанню економіки.

Список використаних джерел:

1. Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів від 24.07.1971 // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_051#Text;
2. Legal Guide to NFTs. URL: <https://www.lexology.com/library/detail.aspx?g=775b1da9-b392-485f-b5e6-df655a12ca1a>;
3. Proposal for a REGULATION OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL on Markets in Crypto-assets, and amending Directive (EU) 2019/1937. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020PC0593>;
4. New NFT Rules Possible if Lawmakers Ask, EU Official Says. URL: <https://www.coindesk.com/policy/2022/10/26/new-nft-rules-possible-if-lawmakers-ask-eu-official-says>;
5. China to launch national exchange for trading NFT - like digital assets despite cryptocurrency bans. URL: <https://www.scmp.com/tech/policy/article/3205050/china-launch-national-exchange-trading-nft-digital-assets-despite-cryptocurrency-bans>;

6. What You Need to Know About Crypto Regulation in Hong Kong, Singapore, Japan. URL: <https://www.coindesk.com/consensus-magazine/2023/01/25/asia-crypto-regulation/>.

СВІТЛИЧНИЙ О. С.,

аспірант Державної установи «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова Національної академії наук України»

ЮРИСДИКЦІЯ СПОРІВ ІЗ ПРИВОДУ ОТРИМАННЯ, ПРОДОВЖЕННЯ, ПРИПИНЕННЯ ДІЇ ЛІЦЕНЗІЇ

Ліцензування у правовій, економічній, управлінській теорії, у практиці діяльності державних органів та інституцій (зокрема органів ліцензування), у практиці діяльності потенційних і фактичних ліцензіатів (суб'єктів господарювання, які здійснюють ліцензований вид господарської діяльності) може розглядатися зовсім із різних позицій. Найбільш поширеними є дві з них. Так, за першою позицією ліцензування може визначатися певною адміністративною процедурою, яка здійснюється чітко за положеннями Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» від 2 березня 2015 року [1], підзаконних актів (зокрема ліцензійним умовам здійснення того чи іншого виду господарської діяльності) конкретними органами ліцензування, визначеними у нормативних актах, після подання вичерпного мінімально-необхідного переліку відомостей, оригіналів чи копій документів у визначений строк за визначеною процедурою. Без проходження такої процедури потенційний ліцензіат не може стати фактичним ліцензіатом, тобто не може отримати ліцензію. За другою позицією ліцензування є засобом регулюючого впливу держави на діяльність суб'єктів господарювання, оскільки стимулює останніх покращувати свою діяльність і підтримувати її на рівні, достатньому для виконання вимог ліцензійних умов здійснення того чи іншого ліцензованого виду господарської діяльності. Тобто тут ліцензування може розглядатися як один із засобів

забезпечення якості, як захід, що не допускає на ринок неякісних виробників та/або продавців продукції, отриманої від здійснення ліцензованого виду господарської діяльності. Як слушно вказується у науковій літературі, за посередництва ліцензування державою підтримуються ті суб'єкти господарювання, діяльність яких відповідає ліцензійним вимогам, а внаслідок зупинення дії або анулювання ліцензії, застосування органом ліцензування штрафних санкцій до суб'єктів господарювання, послуги яких не відповідають вимогам, порушники стимулюються до свідомої зміни своєї поведінки [2, с. 171-172].

Дії органу ліцензування, тим не менше, не можуть вважатися абсолютно правильними, оскільки це адміністративний орган, рішення від імені якого приймають люди, які можуть приймати навмисно неправомірні рішення або ненавмисно помилятися. Тому ліцензіат, незадоволений рішенням органу ліцензування, може звернутися до судової гілки влади для відновлення справедливості. Судова гілка влади формально є рівною із законодавчою та виконавчою гілками влади, а також незалежною від них. Та тут постає питання про юрисдикцію судів, які відновлюватимуть справедливість у відносинах між органом ліцензування і ліцензіатом. Очевидно, що відповідь слід шукати у статті 1 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності». У пункті 1 цієї статті видачею ліцензії названо надання суб'єкту господарювання права на провадження виду господарської діяльності або частини виду господарської діяльності, що підлягає ліцензуванню, шляхом прийняття органом ліцензування рішення про видачу ліцензії, про що робиться запис у ліцензійному реєстрі. У пункті 7 цієї статті органом ліцензування визнано державний орган, уповноважений законом або КМУ на здійснення ліцензування господарської діяльності [1]. Виходячи із положень наведених норм, можна зазначити, що спір відбувається між ліцензіатом (суб'єктом господарювання) і органом ліцензування (державним органом).

У частині першій статті 5 «Право на звернення до суду та способи судового

захисту» Кодексу адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) вказується, що кожна особа має право в порядку, встановленому КАСУ, звернутися до адміністративного суду, якщо вважає, що рішенням, дією чи бездіяльністю суб'єкта владних повноважень порушені її права, свободи або законні інтереси [3], а також у шести підпунктах вказуються способи захисту таких інтересів. Зрозуміло, що між категоріями «державний орган» та «суб'єкт владних повноважень» можна поставити знак рівності. Натомість за роз'ясненням терміну «особа» слід звернутися до частини першої статті 2 «Завдання та основні засади адміністративного судочинства» КАСУ. А там завданням адміністративного судочинства названо вирішення спорів з метою ефективного захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб від порушень з боку суб'єктів владних повноважень [3]. Термін «юридична особа» не є абсолютно чітким і точним, проте передає дух закону – під «особою» законотворець у досліджуваному випадку мав на увазі і «фізичних осіб», тобто людей – громадян, підданих, осіб без громадянства, і «юридичних осіб», тобто суб'єктів господарювання. А отже, розгляд спорів між потенційними і фактичними ліцензіатами та органами ліцензування з приводу отримання, продовження, припинення дії ліцензії знаходиться у юрисдикції адміністративних судів.

Зрозуміло, що наведена категорія спорів не є єдиною серед спорів з питань ліцензування. Так, Є.В. Авер'янова наводить ще дві категорії спорів [4, с. 71]. Можна виділити й більшу кількість таких спорів. Тому у близькому майбутньому слід визначити інші категорії спорів, пов'язані із ліцензуванням, та встановити судові органи, до юрисдикції яких їх слід віднести, зокрема і з допомогою аналізу міжнародних та європейських стандартів у сфері міждисциплінарних правових інституцій.

Список використаних джерел:

1. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 23. Ст. 158.
2. Дерев'янка Б.В. Ліцензування як засіб регулюючого впливу держави на діяльність навчальних закладів. *Форум права*. 2011. № 4. С. 167–178.
3. Кодекс адміністративного судочинства України: Закон України від 6 липня 2005 року № 2747-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35-36, № 37. Ст. 446.
4. Авер'янова Є. Судова практика як основа вдосконалення законодавства України у сфері ліцензування господарської діяльності. *Jurnalul juridic național: teorie și practică*. 2018. № 3. С. 71–75.

СМЕТАНКІНА Н. В.,

*студентка 4 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – викладачка Лазарева Н.М.*

ЗАХИСТ АВТОРСЬКОГО ПРАВА НА МІЖНАРОДНОМУ ТА НАЦІОНАЛЬНОМУ РІВНЯХ

Захист авторських прав - одне з найважливіших питань у сучасному інформаційному суспільстві. Стрімкий розвиток всесвітньої комп'ютеризації та Інтернету створив як нові можливості для творчості, так і нові виклики у сфері захисту авторських прав. У контексті європейської інтеграції та глобалізації для України особливо важливо вивчити досвід країн ЄС, насамперед Польщі як країни члена ЄС та близької по характеристикам України.

Захист авторських прав є важливою частиною системи захисту інтелектуальної власності як в Україні, так і в Польщі. Однак існують певні відмінності в регулюванні цих відносин у національному законодавстві цих країн.

На міжнародному рівні основою охорони авторського права є Бернська конвенція про охорону літературних і художніх творів 1971 року. Вона встановлює основні стандарти захисту прав авторів літературних, наукових, музичних творів тощо. На рівні ЄС прийнято низку директив для гармонізації національного законодавства держав-членів у сфері авторського права. Зокрема, йдеться про Директиву про гармонізацію окремих аспектів авторського права та суміжних прав в інформаційному суспільстві. Вище зазначену Конвенцію ратифікували Україна та Польща.

Варто зазначити, що в Україні основним нормативно-правовим актом у сфері авторського права є Закон України «Про авторське право і суміжні права». Закон визначає суб'єктів та об'єкти, зміст, порядок здійснення та захисту авторського права. В ч. 1 ст. 53 даного Закону зазначається: «Підставою для захисту авторських і суміжних прав, які є немайновими та (або) майновими правами фізичних осіб, є порушення, невизнання або оспорування таких прав, а також створення загрози порушення таких прав» [2]. Авторське право поширюється на всі художні, літературні та наукові твори, незалежно від засобу чи форми вираження. Однак, авторське право поширюється тільки на оригінальні твори. Сама ідея не обов'язково має бути новою, але форма вираження, чи то літературна, чи то художня, має бути оригінальною. Варто зазначити, що охорона не залежить від якості або цінності твору.

Відповідно до чинного законодавства України, яке враховує положення міжнародних договорів, що ратифіковані Україною, об'єкт авторського права підлягає охороні незалежно від його призначення, мови, жанру, обсягу або об'єкта (навчальний, інформаційний, рекламний, пропагандистський, розважальний тощо), незалежно від того, опублікований він чи ні, завершений чи ні. Як власник авторських прав, саме автор може передавати (відчужувати) частину або всі майнові права третім особам, як фізичним, так і юридичним. Авторські права не можуть бути передані (відчужені) третім особам.

Аналогічні відносини регулюються в Польщі Законом «Про авторське право

і суміжні права» [4]. Дані норми містяться у статтях 115-123 цього Закону. Варто зазначити, що система захисту авторського права Польщі перебуває під впливом законодавства ЄС і користується його перевагами. Зокрема, у жовтні 2015 року Польща завершила процес гармонізації свого національного законодавства з вимогами ЄС та імплементувала три ключові документи в галузі авторського права: Директива 2011/77/ЄС (яка заміняє Директиву про строк охорони авторського права та окремих видів суміжних прав); Директива 2006/115/ЄС (Директива про право публічного прокату – Public Lending Right); Директива 2012/28/ЄС (Директива про дозвіл на використання сирітських творів). Тобто, законодавства цих країн з питання захисту авторського права враховує положення міжнародного права, а в Польщі також є відповідність до права ЄС.

Необхідно зазначити, що Польща продовжує вдосконалити законодавство з питань захисту авторського права враховуючи сучасні реалії. Так за ініціативо. Міністерства культури і національної спадщини цієї країни було проведено ряд заходів з різними учасниками, в результаті чого було розроблено проект закону з питань запобігання Інтернет-піратства, а також зміни використання творів, які виходять за рамки комерційного використання (підручники, наукова література, тощо) аналогічні процеси в Україні на сьогоднішній день відсутні. [3, с. 26].

Проаналізувавши зміст норм авторського права, які визначають поняття автора його майнові та немайнові права необхідно, зазначити, що особливостей або відмінностей в Україні та Польщі немає. Відмінність існує щодо передачі майнових та авторських прав, а саме те, що в Україні це ліцензійний договір, в Польщі ліцензійний договір лише передбачає право використання. Варто зазначити і те, що у Польщі (як і в інших європейських країнах) ніякої необхідності в розширенні «присутності» авторсько-правових (і в цілому інтелектуально-правових) норм у ЦК учені й законодавці не бачать.

Спільність у законодавстві щодо захисту авторського права стосується тривалості захисту авторських прав. В Україні та Польщі загальний термін охорони становить 70 років після смерті автора, тоді як в багатьох інших країнах

цей термін рахується після публікації твору, незалежно від дати смерті автора [2, 4]. Порівнюючи процедури захисту авторських прав, варто зазначити, що обидві країни передбачають можливість судового та адміністративного захисту. Необхідно додати, що в Україні після проведення реформи 2017 році, з'явився Вищий суд з питань інтелектуальної власності. Також важливою відмінністю є те, що «у Польщі не існує установи, яка могла б отримати офіційне підтвердження реєстрації авторських прав. Водночас польські експерти в галузі права зазначають, що реєстрація авторських прав може мати низку переваг порівняно з її відсутністю, і що відсутність реєстрації авторських прав може мати неприємні наслідки для авторів» [1, с. 72].

Враховуючи, вище зазначене можна зробити наступні висновки, захист авторського права на сьогоднішній день є актуальним як на національному рівні, так і на міжнародному рівні. Україна постійно удосконалює чине законодавство з питань авторського права, враховуючи джерела міжнародного права. Так відбулися зміни з приводу створення в судій системі спеціалізованого суду з питань авторського права, та суміжних прав, які б передбачали захист зазначених прав в Інтернет просторі та використання певної спеціалізованої інформації. Порівняльний аналіз міжнародних норм і національного законодавства України та Польщі надасть можливість покращити законодавства нашої країни, запобігти будь-яким недолікам та уніфікувати національне законодавство.

Список використаних джерел:

1. Лукань М. Захист авторських прав у Польщі. Досвід використання цифрових платформ. *Право та інноваційне суспільство*. 2022. №1 (18). С. 66073.
2. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 01.12.2022 р., № 2811-IX. *Відомості Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#Text> (дата звернення: 02.03.2024).
3. Штефан О. О. Піратство – різновид порушення авторського права і суміжних прав: новації законодавства. *Молодий вчений*. 2023. С. 24-28.

4. Poland: Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. o prawie autorskim i prawach pokrewnych (zmieniona ustawa z dnia 13 lutego 2020 r). URL: <https://wipolex.wipo.int/en/text/579753> (дата звернення 02.03.2024).

ШКОДИЧ К. Ю.,

*студентка 5 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»,
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О.Ю.*

ПРОБЛЕМНИЙ АСПЕКТ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРИНЦИПУ ЗМАГАЛЬНОСТІ В ГОСПОДАРСЬКОМУ ПРОЦЕСІ

Положеннями Господарського процесуального кодексу України передбачено, що судочинство у господарських судах здійснюється на засадах змагальності сторін. Беручи до уваги те, що даний принцип займає центральне місце у процесі доказування, який в свою чергу є невід’ємною складовою судового розгляду, вважаємо необхідним приділити особливу увагу реалізації засади змагальності крізь призму висвітлення її проблемних аспектів. Підкреслимо, що значення цього принципу полягає у тому, що саме за його допомогою створюються необхідні умови для дослідження істотних обставин справи, що мають значення для її правильного та ефективного вирішення.

Зважаючи на актуальність цього питання, у науковців воно викликає значний інтерес і дедалі частіше стає предметом наукових робіт. Зокрема, такій тематиці присвячені дослідження Бортнік Г.О., Кройтор А.В., Ніколенко Л.М., Селівон А., Синегубов В.О., та інші.

Проаналізувавши норми Господарського процесуального кодексу України, можна дійти висновку, що суть принципу змагальності полягає у взаємозалежній діяльності суду та учасників процесу, що спрямована на доведення обставини, які мають значення для справи та їх об’єктивний та неупереджений розгляд [1].

Змагальність як багатозмістовне поняття необхідно досліджувати всебічно,

тобто варто зазначити, що воно включає в себе декілька аспектів. В першу чергу мова йде про надання доказів для можливості з'ясування характеру взаємовідносин між сторонами процесу та доведення ними певних обставин, що мають значення для розгляду справи. По-друге, змагальність реалізується шляхом проведення судових дебатів, де кожна сторона в рамках своїх процесуальних прав та обов'язків висловлює свою обґрунтовану позицію щодо вирішення справи. По-третє, змагальність передбачає складну та багатоетапну діяльність суду, що виражається в здійсненні керування ходом процесу, сприянні реалізації прав та обов'язків сторін, а також запобіганню зловживанню процесуальними правами, що в свою чергу могло б негативно відобразитися на його ефективності. Отже, засада змагальності покладає збір і підготовку доказового матеріалу на сторони. Суд уповноважений лише надати оцінку представленим доказам, проте їх збирання він не здійснює [2, с. 216].

Однією з основних проблем реалізації принципу змагальності в господарському процесі є обмеження повноважень суду у процесі доказування. Зазначена проблема викликає постійні дискусії між науковцями: перша група вчених та юристів виступає проти розширення меж повноважень суду у процесі доказування, адже це суперечить змісту змагальності і до того ж може мати як негативний наслідок – нав'язування суддею свого бачення конкретного спору, що виник з господарських правовідносин, а також певну зацікавленість або навіть прихильність суду до однієї зі сторін. Тобто, таким чином судовий процес перестає бути неупередженим та справедливим. Ми не погоджуємося з такою позицією і вважаємо, що суд навпаки з огляду на свій досвід та професійне бачення ситуації, має можливість і повинен здійснювати збирання доказів, шляхом їх витребування, а у випадку, коли у однієї зі сторін виникають сумніви щодо неупередженості та об'єктивності судді, то доречно застосувати інститут відводу судді.

Протилежна думка науковців з приводу цього питання полягає у схваленні та позитивному ставленні до участі судді у формуванні доказової бази. Зокрема,

погоджуємося з думкою, що суд, використовуючи свої владні повноваження, має змогу витребувати докази, необхідні для правильного вирішення господарського суду. Суд не має можливості ініціювати витребування доказів у випадку, коли тих, що наявні у матеріалах справи недостатньо для всебічного розгляду та врегулювання спірних відносин. Це в свою чергу створює ризик впливу на справедливість судового процесу, як одного з найважливіших принципів. Суд фактично позбавлений у виключних випадках встановити істину по справі, адже може лише здійснити аналіз доказів і надати їм оцінку. Тобто, ми переконані, що саме суд може розширити предмет доказування і таким чином правильно встановити обставини справи і захистити порушені права [3, с. 534-535].

На сьогодні, щоб судочинство дійсно було ефективним, недостатньо в його основу вкладати лише принцип змагальності, а саме тому важливим є поєднання зазначеної засади з принципом суддівського керівництва, адже таке взаємне доповнення має позитивний ефект у вигляді дотримання процесуальних прав та забезпечення повноцінного виконання процесуальних обов'язків. Активна процесуальна діяльність суду не становить виняток з принципу змагальності. Таке поєднання спрямоване на забезпечення рівності публічно-правових і приватно-правових інтересів у процесі, реалізацію права на судовий захист та втілення основних завдань господарського судочинства [4, с. 65-66].

Дослідивши судову практику застосування принципу змагальності в господарському процесі, можемо дійти висновку, що змагальність є основоположною складовою засади «справедливого судового розгляду» і безпосередньо взаємопов'язана з такими принципами, як рівність сторін судового процесу та їх ефективна участь. Цікавою, з точки зору реалізації змагальності та її значення при вирішенні справи, є позиція Господарського суду Сумської області, викладена в ухвалі від 25.06.2020 по справі № 920/402/20, де суд вказує, що у разі неповідомлення відповідача про відкриття провадження у справі, безпосередньо порушується засада змагальності, адже останній обмежується у своїх процесуальних правах, що виражаються у його активній

участі в ході судового процесу, а таким чином, як наслідок може мати ухвалення судом необґрунтованого рішення [5].

Підсумовуючи вищезазначену інформацію, можемо зробити висновок, що принцип змагальності у господарському судочинстві має неабияке значення, адже впливає на процес доказування, як одну з найважливіших складових встановлення істини у справі, встановлює процесуальні обов'язки судді під час розгляду справи та виражає характер господарського процесу в цілому. А якщо більш глобально досліджувати змагальність, то можемо стверджувати, що вона безпосередньо спрямована на виконання завдань, що поставлені перед господарським судочинством.

Список використаних джерел:

1. Господарський процесуальний кодекс України від 06.11.1991 р. № 1798-XII . URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#n4454> (дата звернення 29.02.2024).
2. Ніколенко Л. М. Визначення принципу змагальності у господарському судочинстві. *Науковий вісник Ужгородського університету*: серія: Право / голов. ред. Ю. М. Бисага. Ужгород, 2023. Т.1. Вип. 76. С. 214-218.
3. Селівон А. Актуальні проблеми витребування доказів за ініціативою суду у господарському процесі // II Міжнародний податковий конгрес: збірник матеріалів (м. Ірпінь, 26 листопада 2021 р.). Ірпінь : Університет ДФС України, 2021. С. 531-536.
4. Господарський процес: навч. посіб. / [В.А. Кройтор, О. В. Синегубов, О. Г. Бортнік та ін.]; за заг. ред. В.А. Кройтора ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2020. 328 с.
5. Єдиний державний реєстр судових рішень: Ухвала Господарського суду Сумської області від 25.06.2020, справа № 920/402/20. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90057277>.

**ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ
ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА:
ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА**

ВОВК В.М.,

*докторка юридичних наук, професорка,
професорка кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*

СУДОЧИНСТВО І ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ

Судова влада і судочинство є сферами, на які громадськість покладає великі надії. Ефективне судочинство, його доступність і можливість реалізації ним принципів справедливості та об'єктивності є тими питаннями, які є своєчасними і потребують як теоретичного осмислення, так і конкретних практичних кроків на шляху створення сучасного вітчизняного судочинства та його наближення до європейських взірців. Процеси модернізації та трансформації вітчизняного судочинства відбуваються в контексті інформаційного суспільства, яке є одним із етапів розвитку людської цивілізації (саме цивілізації, а не культури) і має свої особливості. Ці особливості лише підкреслюють основну мету науково-технічного прогресу – сприяти більш комфортному життю людини, звільнивши його від тяжкої фізичної праці, таким чином вивільнивши час для інших занять. Таким чином, сучасна людина, з одного боку, менше задіяна в процесі тяжкої фізичної праці, а з іншого, завдяки досягненням науки і техніки, людина вивільняється і з процесу рутинної (псевдоінтелектуальної) діяльності, яка ще інколи називається роботою клерка, чиновника тощо.

Сьогодні є актуальними також є питання про роль ціннісно-світоглядних підвалин виникнення та оформлення цифровізації і діджиталізації як феноменів сучасності, а також форм цифрових технологій, які змінюють уявлення про суд та судочинство і формують нову (інформаційну) культуру судочинства.

На перший погляд, результати і наслідки промислових революцій не мають

ніякого відношення до юриспруденції. Але це лише на перший погляд, оскільки «... головне в сучасному цифровому світі – довіра. Нам потрібний новий нормативно-правовий клімат, без якого неможливе впевнене застосування інноваційних технологій. Застарілі законодавства погано пристосовані до вирішення описаних проблем» [1]. І йдеться не лише про законодавства, йдеться також і про реальну юридичну практику, в межах якої юристи стикаються з викликами у вигляді результатів і наслідків сучасних технологій. Звичайно ж, що наше сьогодення повністю залежить від нас, а «суспільні і законодавчі норми, покликані регулювати передові технології, які тільки формуються» [1].

Впровадження інформаційних технологій у діяльність судів в Україні відбувається поступово, що пов'язується з неврегулюванням законодавцем деяких аспектів їх застосування. Також слід мати на увазі, що труднощі діджиталізаційних процесів у судочинстві не є суто вітчизняною особливістю, оскільки ЄСПЛ уже розглядав низку справ, пов'язаних із питанням використання інформаційних технологій і забезпеченням доступу до суду. Знаковими в цьому плані є справи: «*Lawyer. Partners a.s. v. Slovakia*» (рішення від 16 червня 2009 року) щодо відмови судів у прийнятті позовних заяв в електронній формі; «*Xavier Lucas v. France*» (рішення від 9 червня 2022 року) щодо відмови судів прийняти до розгляду апеляційну скаргу, яка була подану в паперовій формі, а не в електронній; «*Tence v. Slovenia*» (в рішенні від 31 травня 2016 року ЄСПЛ зазначав, що будь-які перебої в роботі електронної системи документообігу повинні тлумачитися на користь особи, якщо вона (особа) зробила все залежне від неї для належного виконання своїх обов'язків).

На думку В. Рудюка, сучасне судочинство в контексті його невинного діджиталізування, постає перед новими викликами, зокрема з явищами роботизації. «Нині роботи вже складають позови, у деяких випадках виконують функції судді, тобто стають суб'єктами правозастосування. Зазначений досвід упроваджений в Латвії (цю діяльність закріплено на законодавчому рівні) та Китаї. Отже, якщо раніше в основі запису правових норм були буквені символи,

то в умовах сьогодення спостерігаємо їх заміну на цифрові символи, що має полегшити застосування права роботами, але може ускладнити традиційну правозастосовну роботу людини як суб'єкта правозастосування. Людина сприймає правову реальність через систему буквених символів правового тексту, тоді як штучний інтерес послуговується мовою програмування та кодами» [2].

Список використаних джерел:

1. Schwab K. The Fourth Industrial Revolution. URL: https://law.unimelb.edu.au/__data/assets/pdf_file/0005/3385454/Schwab-The_Fourth_Industrial_Revolution_Klaus_S.pdf
2. Рудюк В. Діджиталізація в сучасному судочинстві. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2020. № 2 (20). С. 82–85.

ДОБРЯНСЬКА Є. Є.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к. ю. н., доцентка Волкович О. Ю.*

ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Вплив воєнного стану на цивільне судочинство відображається у низці теоретико-правових та організаційно-процесуальних змін, необхідних для забезпечення нормальної діяльності судової системи України під час збройного конфлікту. Ці зміни особливо актуальні через розташування деяких судів на тимчасово окупованих територіях або в зоні активних бойових дій.

Також зазначимо, що цивільне судочинство на сьогоднішній день піддається впливу, зокрема, це обумовлено тим, що деякі учасники судового процесу не можуть з'явитися особисто перед судом, як приклад, через свою службу в Збройних Силах України. Цивільно-процесуальний кодекс України містить механізми регулювання таких питань.

Певні правові норми було розроблено ще до введення воєнного стану на території країни, зокрема це транслюється у можливості проведення судових засідань за допомогою відеоконференції, що стало особливо актуальним під час пандемії COVID-19. Використання такої технології надає можливість учасникам справи брати участь у судовому процесі на віддаленій основі.

Якщо особа не пізніше п'яти днів до судового засідання скористується можливістю подати заяву у вигляді окремого процесуального документа про участь у режимі відеоконференції поза межами приміщення суду, направивши її копію іншим учасникам справи, або включить таке клопотання до змісту іншої заяви, що подається до суду, то у разі її не розгляду або безпідставної відмови у задоволенні розгляд справи судом буде відбуватися з порушенням вимог рівноправності сторін (Постанова ВС від 09 червня 2021 року у справі № 521/14321/19 (провадження № 61-11753св20) [3]. Порушення строків подання заяви про розгляд справи в режимі відеоконференції, встановлених в частині 2 статті 212 ЦПК України, є підставою для відмови у її задоволенні. Копія ухвали про задоволення заяви сторони про участь в судовому засіданні в режимі відеоконференції в обов'язковому порядку має направлятися учасникам справи. Її невручення є підставою для відкладення розгляду справи, оскільки в матеріалах справи будуть відсутні відомості про вручення судової повістки й, відповідно, учасник справи буде вважатися таким, що не повідомлений належним чином про час та місце розгляду справи.

Досліджуючи складність цього питання, важливо враховувати необхідність впровадження змін, які визначатимуть конкретний механізм здійснення правосуддя в окремих категоріях судових проваджень під час воєнних дій на території України. Ці зміни мають бути спрямовані на встановлення правових норм в матеріальному праві, орієнтованих на захист та відновлення суб'єктивних прав та обов'язків громадян під час воєнного стану.

Ураховуючи зовнішні умови, варто відзначити, що система українського судочинства на даний момент розділена на дві категорії. До першої належать суди,

які не можуть функціонувати через розташування на тимчасово окупованих територіях. У такому разі справи, які мають бути розглянуті в цих судах, передаються до інших судів, що знаходяться на безпечній території, відповідно до законодавства.

У другій категорії розташовані суди, які можуть продовжувати свою діяльність у штатному режимі та розглядати справи в режимі відеоконференції. Учасники справи мають право брати участь у судовому засіданні в режимі відеоконференції поза межами приміщення суду за умови наявності у суді відповідної технічної можливості, про яку суд зазначає в ухвалі про відкриття провадження у справі, крім випадків, коли явка цього учасника справи в судове засідання визнана судом обов'язковою [1].

В умовах воєнного стану, коли суттєвих змін до цивільно-процесуального законодавства не було внесено, учасники судового процесу та суд використовують «карантинні процесуальні норми». Наприклад, суд може продовжити процесуальні строки, якщо обмеження, пов'язані з карантином, зумовлюють неможливість вчинення відповідної процесуальної дії у визначений строк. Також суд може поновити процесуальні строки у випадках, передбачених законом.

Важливо враховувати, що цивільно-процесуальне законодавство має забезпечувати право громадян на справедливий судовий захист згідно з Конституцією України. Хоча законодавство не передбачає явних виключень для воєнного стану, необхідно забезпечити баланс між захистом прав індивідуальних громадян та дотриманням потреб безпеки та стабільності в умовах військових дій.

У разі введення воєнного стану можливе встановлення особливого порядку розгляду справ, який може передбачати швидше розглядання певних категорій справ або використання спрощених процедур. Однак такі зміни мають бути обґрунтовані і відповідати принципам справедливості та правової держави [1].

Крім того, важливо врахувати питання щодо безпеки учасників судового процесу шляхом надання відповідних гарантій і заходів захисту. Це може

означати надання безпечних умов для засвідчення показань свідків, конфіденційності даних учасників справи та інших заходів щодо запобігання загрозам їх безпеці.

Впровадження змін у судову систему в умовах воєнного стану є складним завданням, яке потребує уважного аналізу, консультацій з експертами та врахування принципів правосуддя та прав людини. Забезпечення справедливого судового процесу та захисту прав громадян має залишатися основною метою незалежно від умов.

Однією з важливих проблем діджиталізації цивільного судочинства в умовах воєнного стану є зміна підсудності територіальних судів через їх перебування на тимчасово окупованій території або знищення, що призводить до втрати провадження. Це призводить до того, що громадяни не можуть отримати копії судових рішень у своїх цивільних справах. Закон передбачає, що такі особи мають право звернутися до відповідного суду і подати заяву про відновлення втраченого судового провадження. Щоб визначити, чи потрібно розпочинати розгляд справи з початку через зміну підсудності, необхідно встановити, чи змінювався склад суду, який розглядав цю справу. Якщо так, то з урахуванням принципу безпосередності, новий суддя має розпочати розгляд справи. Проте, якщо суддя, який спочатку розглядав справу, був переведений до суду на безпечній території, він має право продовжити діяльність стосовно вирішення конкретного спору [2].

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що збройна агресія російської федерації поставила українську систему правосуддя перед викликом. Основною проблемою щодо забезпечення доступу до правосуддя є недостатня пристосованість норм чинного процесуального законодавства до сучасних умов. У умовах війни та глобальних загроз основним завданням є розробка та застосування інноваційних засобів, методів та прийомів для забезпечення права громадян на доступ до суду в певній мірі в електронній формі.

Діджиталізація цивільного судочинства ставить перед державою ряд завдань, але має великий потенціал і перспективи для поліпшення ефективності

та доступності правосуддя. Основні виклики пов'язані з технологічними, організаційними, юридичними і соціокультурними аспектами.

Успішна діджиталізація цивільного судочинства передбачає вирішення таких проблем як захист персональних даних, кібербезпека, недоступність технологій для деяких груп населення, недовіра до електронного правосуддя, потреба у реформуванні законодавства та створенні адекватних правових рамок.

Діджиталізація цивільного судочинства має багато переваг. Вона може сприяти прискоренню судових процедур, зменшенню витрат часу та ресурсів, поліпшенню доступності правосуддя для громадян, забезпеченню більшої прозорості та ефективності судових рішень. Застосування сучасних технологій, таких як електронні судові системи, онлайн-подача документів і вирішення спорів, можуть значно спростити і покращити процес розгляду цивільних справ.

Для успішної діджиталізації цивільного судочинства необхідно спільна праця між судовою системою, правовими експертами, технологічними фахівцями та представниками громадськості. Важливо створити ефективні механізми взаємодії, забезпечити навчання та підтримку для судових працівників і громадян щодо використання цифрових інструментів.

Отже, діджиталізація цивільного судочинства має великий потенціал для покращення судової системи, але вимагає ретельного вивчення цього питання, вирішення проблем та розробки ефективних стратегій для її успішної реалізації.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 р. № 1618-IV / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення: 06.03.2024).

2. Цивільне судочинство та виконавче провадження в умовах воєнного стану/ за заг. ред. Н. Ю. Голубевої. Одеса : Фенікс. 2022. 155 с.

3. Постанова Верховного Суду по справі № 752/17491/17 від 09 червня 2021 року. URL: Єдиний державний реєстр судових рішень (court.gov.ua) (дата звернення: 06.03.2024).

ЗАРЖИЦЬКА В. М.,

*студентка 2 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – старша викладачка Данильченко О.В.*

ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЦИВІЛЬНОМУ ПРАВІ

З поширенням цифрових технологій у всіх сферах суспільства, правова система не може залишитися осторонь цього процесу. У цивільному праві, яке регулює цивільні правідносини між особами та іншими суб'єктами, впровадження цифрових технологій створює як виклики, так і перспективи для правової системи.

Одним із правових аспектів впровадження цифрових технологій у цивільному праві слід визначити електронний документообіг та його легалізацію. Законом України «Про електронні документи та електронний документообіг» передбачені умови для створення, відправлення, передавання, одержання, зберігання, оброблення, використання та знищення електронних документів. Проте, все це потребує від правової системи уточнення визначень, регулювання порядку визнання цифрових документів та їх доказування в судовому порядку [1].

Захист особистих даних фізичних осіб і конфіденційність юридичних передбачається законом України «Про захист персональних даних» [2]. Розширення використання цифрових технологій супроводжується зростанням обсягів особистих даних, що обробляються, тому необхідно розробити та вдосконалити правові механізми для захисту приватності фізичних осіб та конфіденційності юридичних осіб, визначити правила обробки та передачі особистої інформації, а також встановлення відповідальності за її порушення. Вказане актуалізує необхідність вивчення особливостей захисту персональних даних в мережі Інтернет у контексті впровадження досвіду Європейського Союзу в українське законодавство.

З поглибленням цифрової трансформації зростає і значення інтелектуальної

власності. Нові технології, такі як штучний інтелект та блокчейн, породжують нові загрози для правової системи у визначенні та захисті прав інтелектуальної власності, а також визначенні відповідальності за порушення таких прав.

Із прийняттям закону України «Про електронну комерцію» відбувається розширення електронної комерції, що в свою чергу вимагає адаптації правових норм до особливостей укладання правочинів через мережу Інтернет [3]. Справедливі та ефективні правила визначення і виконання онлайн правочинів є критичними для забезпечення довіри між сторонами та захисту їхніх прав.

Питанням застосування цифрових технологій в цивільному праві останнім часом присвячені праці багатьох науковців, серед яких Федосенко Н.А, Левицька Н., Фрончко В. та багато інших.

В роботі «Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах», Федосенко Н.А, зазначає, цифрові технології дозволили розширити можливості використання інновацій у цивільних правовідносинах. Інноваційний характер цифрових технологій визначається низкою факторів, а саме: а) загальний рівень техніки та технологій дозволяє широко застосовувати сучасні цифрові технології; б) сформувалася об'єктивна потреба використання цифрових технологій у різноманітних сферах діяльності та правозастосування; в) матеріальна значимість цифрових технологій зумовлює їх безальтернативне використання у майновому цивільному обороті та формує економічну цінність цифрових активів та цифрових прав; г) цифрові технології створюють актуальні моделі бізнес-моделей підприємницької діяльності [4, с. 73].

Левицька Н, у своїй роботі «Використання цифрових технологій у праві», стверджує, що у нормативно-правовому регулюванні цифрового середовища в Україні важливо враховувати особливості суспільних відносин у цій сфері. Правова система допускає використання м'якого права, основними інструментами якого є норми саморегуляції. Інтернет-спільнота активно користується неформалізованими кодексами професійної етики, які впливають на розвиток цифрової економіки, але залишаються недостатньо дослідженими. Необхідне

усунення недоліків у законодавстві, що часто вимагає внесення поправок до закону. Однак обмеженість органів управління може ускладнювати швидку адаптацію до нових явищ цифрових технологій. Тому важливе використання гнучких регуляторів, зокрема правових експериментів, для врегулювання суспільних відносин у цифровому просторі. Головною метою правового регулювання цифрових технологій є формування нового регулятивного середовища, сприятливого для інноваційної діяльності в Україні [5, с. 168-169].

Автор праці «До питання про цифрову юриспруденцію», - Фрончко В, робить висновок, що цифрові комп'ютерні технології в юридичній сфері є доволі новим, складним, системним та багаторівневим явищем, з приходом яких юриспруденція раціоналізується. Аналіз нормативно-правової бази з питань забезпечення розвитку «цифрової» економіки України свідчить, що у цій сфері характерна термінологічна невизначеність та певна суперечність. «Цифрова» економіка потребує належного нормативного регулювання, де б чітко визначалась принципи «діджиталізації» державних послуг та державної інформаційної політики на основі чіткого і конкретного понятійного апарату, конкретизувались сфери реалізації «цифрової» економіки, головним із яких має бути забезпечення інформаційної безпеки держави [6, с. 147].

Ці автори підкреслюють важливість розвитку гнучких регуляторів та проведення правових експериментів для ефективного вирішення питань, що виникають при використанні цифрових технологій.

Отже, впровадження цифрових технологій в цивільне право породжує більше правовідносин, які вимагають оперативного їх закріплення в нормативно-правових актах. Врахування динаміки технологічного розвитку та зміни в цифровому просторі дозволить забезпечити ефективність та актуальність правових регуляцій.

Список використаних джерел:

1. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV : станом на 1 січ. 2024 р. URL:

<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15#Text> (дата звернення: 09.03.2024).

2. Про захист персональних даних : Закон України від 01.06.2010 р. № 2297-VI : станом на 27 жовт. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text> (дата звернення: 09.03.2024).

3. Про електронну комерцію : Закон України від 03.09.2015 р. № 675-VIII : станом на 1 січ. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/675-19#Text> (дата звернення: 09.03.2024).

4. Федосенко Н. А. Використання цифрових технологій у цивільних правовідносинах. Часопис цивілістики. 2022. № 65. С. 69-74.

5. Левицька Н. Використання цифрових технологій у праві Підприємництво, господарство і право. 2019. № 9. С. 165–169.

6. Фрончко В. До питання про цифрову юриспруденцію. Актуальні проблеми правознавства. 2019. Випуск 2 (18). С. 144-148.

КАЗАРЯН М. М.,

*студентка 3 курсу Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
Науковий керівник – к.ю.н., доцентка Волкович О. Ю.*

ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ТА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Основний Закон встановлює, що Україна є правовою державою, а це своєю чергою зобов'язує до дотримання правил поведінки, гарантованих міжнародним правом людині, що санкціоновані та запроваджені державною владою. Відхилення від правил є відмовою від політичного режиму держави, тобто демократизму. Принцип верховенства права як фундаментальна засада права означає, що ніхто не є вище за закон та не має більше прав від іншого, всі рівні перед нормою права. Зв'язок між правом, державною владою та суспільством проявляється у тому, що суспільство керується нормою права, парламент як

законодавча складова національної влади встановлює правила поведінки, які є обов'язковими для дотримання людьми, а суд існує для того, щоб забезпечити застосування та використання запровадженого законодавства, а також права кожного на захист свого порушеного, невизнаного або оскаржуваного права. Незалежне та неупереджене правосуддя є основою сталого функціонування правового суспільства та держави, гарантією дотримання балансу між інтересами даних суб'єктів, створення привабливого інвестиційного фону в Україні, ефективного і справедливого вирішення правових спорів на засадах верховенства права і законності в умовах воєнного стану та європейської євроінтеграції України.

Для подальшого удосконалення доступу до правосуддя з урахуванням міжнародних та європейських стандартів в Україні було запроваджено Стратегію розвитку системи правосуддя та конституційного судочинства на 2021-2023 роки. Відповідно до наказу Державної судової адміністрації України від 14 червня 2022 року затверджено галузеву Програму інформатизації місцевих та апеляційних судів і проєкт побудови Єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки (далі – ЄСІТС). Згідно з вищезазначеною Програмою у складі якої діє Концепція інформатизації місцевих та апеляційних судів, основним завданням Концепції в галузі цифровізації судочинства є забезпечення сталого функціонування прикладних програмних систем (у тому числі вже впроваджених підсистем (модулів) ЄСІТС), програмно-технічних комплексів та інформаційної інфраструктури судів, органів і установ у системі правосуддя; автоматизація діяльності судів, органів і установ у системі правосуддя [1]. Підсистеми надають можливість подання процесуальних документів дистанційно, забезпечують віддалений доступ користувачів до будь-якої інформації поданої процесуальної документації. Насправді, такий суд є доступним для кожного та легким у використанні, універсальним, адже подання, перегляд стану справи може здійснюватися як фізичною особою особисто так і її цивільним та законним

представником, адвокатом, представником юридичної особи тощо, а головне зекономить час.

Раніше реєстрація в ЄСІТС існувала як додаткова можливість направлення документів, але 29 червня 2023 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо обов'язкової реєстрації та використання електронних кабінетів в ЄСІТС або її окремій підсистемі (модулі), що забезпечує обмін документами», яким передбачається діджиталізація цивільного судочинства.

Статтю 14 ЦПК України викладено в новій редакції, зокрема: 1) суд направляє судові рішення, судові повістки, судові повістки-повідомлення та інші процесуальні документи учасникам судового процесу до їхніх електронних кабінетів, вчиняє інші процесуальні дії в електронній формі із застосуванням ЄСІТС або її окремої підсистеми (модуля); 2) обов'язковість реєстрації електронних кабінетів для державних службовців, а також процесуально визначеної категорії осіб. Фізичні особи реєструють кабінети в ЄСІТС у добровільному порядку тощо. Частиною 7 статті 43 ЦПК України визначено, якщо у разі подання до суду процесуальної документації в електронній формі, учасник справи зобов'язаний надати доказ надсилання таких матеріалів іншим учасникам справи [3].

Що стосується подання процесуальних заяв, то з прийняттям змін встановлено новий алгоритм. Зокрема, якщо заяву подано в електронній формі до боржника, який має електронний кабінет, надалі будь-які процесуальні та інші документи, пов'язані з розглядом заяви, подаються виключно в електронній формі. Заяву про забезпечення позову, яку подає особа, що відповідно до законодавства зобов'язана зареєструвати електронний кабінет, але не зареєструвала його, суд повертає її заявнику, про що постановляє відповідну ухвалу.

Із запровадженням електронних кабінетів актуалізується питання щодо застосування коефіцієнта 0,8 для пониження розміру ставки судового збору в разі

звернення до суду в електронній формі, ця норма прямо передбачена частиною 3 статті 4 Закону України «Про судовий збір». Державною судовою адміністрацією в листі від 29.10.2021 №10-19326/21 та Вищою радою правосуддя в листі від 30.11.2021 №28581/0/9-21 надані роз'яснення щодо понижуючого коефіцієнта ставки судового збору, в яких зазначено, що: «в оголошенні, яке було опубліковано у газеті Голос України» 4 вересня 2021 року про початок функціонування підсистеми ЄСІТС, не міститься інформації про введення в дію відповідних норм щодо застосування пониженого коефіцієнту [4]. Це означає, що законодавче положення не набрало чинності у порядку, встановленому Законом і є процесуальною колізією, на що законодавчій гілці владі варто звернути увагу.

Нині в Україні запроваджено проєкт ЄС «Право-Justice», що сприяє розвитку верховенства права в Україні у відповідності до європейських стандартів. Діяльність якого спрямована за чотирма компонентами. Представники четвертого компоненту підтримують діджиталізацію системи правосуддя України та органів юстиції шляхом впровадження ІТ-рішень. Вплив процесу цифровізації вже можна спостерігати при здійсненні правосуддя. Зокрема, це стосується ЄСІТС та її підсистем, включно з «Електронним судом», дистанційності судочинства за допомогою відеоконференцій, зверненні з процесуальними документами до суду через вищезазначену підсистему ЄСІТС та зворотний зв'язок тощо. Існування колізій у сфері правосуддя є парадоксальним, що потребує нагального усунення задля функціонування ефективного цивільного судочинства.

Список використаних джерел:

1. Концепція програми інформатизації місцевих та апеляційних судів і проекту побудови єдиної судової інформаційно-телекомунікаційної системи на 2022-2024 роки (ЄСІТС) : Наказ Державної судової адміністрації України від 14.06.2022 р. № 178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0178750-22#n20> (дата звернення: 20.02.2024).

2. Про стан забезпечення незалежності суддів в Україні : щорічна доповідь від 24 серпня 2023 року Вищої ради правосуддя за 2022 рік. Київ, 2023. 112 с.

URL:file:///C:/Users/User/Downloads/Telegram%20Desktop/shchorichna_dopovid_za_2022_rik_pro_stan_zabezpechennya_nezalezhnosti.pdf.

3. Цивільний процесуальний кодекс України від 18.03.2004 р. № 1618-IV (у ред. від 31.12.2023). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text> (дата звернення : 20.02.2024).

4. Діджиталізація цивільного судочинства та забезпечення права на доступ до правосуддя в умовах військового стану: доповідь судді Касаційного цивільного суду у складі ВС Наталії Сакари. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/Prezent_Sakara_digital_civ_syd.pdf.

ЛАЗАРЄВА Н. М.,

викладачка кафедри загальнотеоретичної конституційної та цивілістичної юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інститут права Національного університету «Одеська юридична академія»

ЕЛЕКТРОННЕ АДМІНІСТРУВАННЯ ПОДАТКОВИХ ПРОЦЕСІВ

Спеціально уповноваженні органи які здійснюють контроль за справлянням податків та зборів в Україні були створені ще у 1990 році [1]. Зразу ж після їх створення почалось формування податкового законодавства. Було прийнято досить значна кількість законів та підзаконних актів, які регулювали податкові правовідносини. В країні відбувався процес створення ефективної податкової системи та «виховання» платника податків.

Крім певних проблем законодавчого характеру, таких як - суперечність норм, прогалини, недостатність процесуальних норм, вже виокремлювалась й така проблема як корупційна складова у відносинах між платниками податків та органами податкової служби.

Ця проблема була зафіксована у першій програмі модернізації – «Модернізація» [2]. Як один із шляхів вирішення цієї проблеми було передбачено

розробити та втілити у життя електронне адміністрування податкових процесів. Рішення цієї задачі вирішувало зразу ж декілька питань:

- уніфікація податкових процесів;
- запровадження електронної звітності, відмова від направлення податкових декларацій, звітів, розрахунків не на паперових носіях;
- суттєвого зменшення або виключення особистого контакту між платниками податків та працівниками контролюючого органу;
- зменшення кількості працівників, які раніше приймали декларації на паперових носіях;
- зменшення часу на обробку податкової звітності з метою виявлення помилок, адже це вже буде відбуватись автоматично;
- більш швидке виявлення та реагування з боку спеціально уповноважених державою органів на ситуації порушення законодавства з боку платників податків (виявлення ознак недійсних, фіктивних договорів тощо).

Податок на додану вартість, загальнодержавний, непрямий податок, який характеризується ще й високим ступенем корупційності завдяки існуючому механізму відшкодування із державного бюджету. Саме ця характеристика і стала чинником того що електронне адміністрування почалось саме з цього податку.

З метою уникнення можливості впливати на вирішення питання відшкодування податку на додану вартість з боку фахівців органів податкової служби було запроваджено реєстрацію електронних податкових накладних. Це процедура регламентована постановою Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 року №1165, якою затверджено Порядок зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних [3].

З іншого боку процес реєстрації податкових накладних дозволяє більш якісно здійснювати податковий контроль у напрямку виявлення ознак укладання фіктивних договорів. Фахівці органів Державної податкової служби України можуть у короткий термін виявити невідповідності у задекларованих господарських операціях.

Так, наприклад, Верховний Суд України у постанові від 13.03.2023 по справі № 240/12029/21 зазначив, що під час розгляду зазначеної справи було встановлено, що після факту зупинення реєстрації податкових накладних платником податків на розгляд податкового органу були надані документи, які жодним чином не мали відношення до виконання господарського договору щодо постачання кукурудзи та соняшника. Надані документи підтверджували здійснення господарської операції з іншим предметом договору - постачання сої. [4] У задоволенні позову платників податків було відмовлено.

Але запровадження системи реєстрації податкових накладних може захищати не тільки інтереси держави, а й інтереси платника податків. У разі блокування реєстрації податкової накладної платник податків з метою захисту своїх інтересів може здійснити захист як у адміністративному порядку так і в судовому.

Скаргу на рішення щодо блокування платник податків може направити протягом 10 днів до Державної податкової служби України з відповідним обґрунтуванням, доказами, поясненнями. Рішення про результати розгляду повинно бути обґрунтованим та відповідати чинному законодавству.

Серед помилок в діяльності контролюючого органу в цьому напрямку своєї діяльності можна виділити такі:

- прийняття рішення про блокування при відсутності підстав (відсутність ризиків);
- направлення запитів в адресу платника без дотримання вимог Податкового кодексу України;
- зазначення в запиті інформації та документів без конкретного визначення (загальні запити);
- здійснення інших повноважень не притаманних цьому напрямку діяльності, а саме визнання «фіктивних» господарських договорів.

На сьогоднішній день існує стала судова практика по розгляду позовів платників податків з приводу блокування реєстрації податкових накладних. У разі

здійснення своєї підприємницької діяльності у правовому полі, своєчасного реагування на законні та якісно оформлені запити органів державної податкової служби позитивний результат розгляду судової справи гарантований.

Так Верховний Суд України в постанові від 29.06.2023 по справі № 500/2655/22 зазначив, що платник податків своєчасно і в повному обсязі надав всі необхідні документи які мають відношення до конкретної господарської операції, а доводи відповідача по цій справі щодо їх недостатності є необґрунтованими, адже які саме необхідно ще додати позивач визначити не зміг [5].

Проаналізувавши стан та результати електронного адміністрування, діджиталізації податкових процесів можна дійти наступних висновків:

- нормативна база яка регламентує процедури здійснення податкового контролю з використанням сучасного використання всіх елементів та можливостей діджиталізації потребує удосконаленню;

- електронне адміністрування податкових процесів має суттєве значення для запобігання та боротьби з корупцією у взаємовідносинах «платник податків» - «контролюючий орган»;

- процеси діджиталізації здешевлюють як ведення бізнесу так і організацію діяльності органів на які покладено обов'язок щодо здійснення контролю за своєчасністю та повнотою сплати податків та зборів.

Список використаних джерел:

1. Постанова Ради Міністрів Української РСР від 12 квітня 1990 р. № 74 «Про створення державної податкової служби в Українській РСР» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/74-90-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.24).

2. Угода про позику (Проект "Модернізація державної податкової служби України - 1") між Україною та Проект "Модернізація державної податкової служби України - 1" від 04.09.2003 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996_042#Text (дата звернення: 16.02.24).

3. Постанова Кабінету Міністрів України від 11 грудня 2019 р. № 1165 «Про затвердження порядків з питань зупинення реєстрації податкової накладної/розрахунку коригування в Єдиному реєстрі податкових накладних» URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1165-2019%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.02.24).
4. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду України від 13.03.2023 по справі №240/12029/21 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 16.02.24).
5. Постанова Касаційного адміністративного суду Верховного Суду від 29.06.2023 у справі № 500/2655/2 URL: <https://reyestr.court.gov.ua/> (дата звернення: 16.02.24).

ЧОРНОЗУБ Л. В.,

*кандидат юридичних наук, доцентка,
в.о. завідувача кафедри загальнотеоретичної, конституційної та цивілістичної
юриспруденції Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

**ДІДЖИТАЛІЗАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА:
ДОСВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ**

В умовах європейської інтеграції України та з огляду на проголошені висновки Європейської Ради про доцільність відкриття переговорів про вступ до ЄС 14.12.2023 актуальним завданням вітчизняних науковців є вивчення досвіду Європейського Союзу, зокрема, щодо стандартів судочинства і забезпечення права на справедливий суд як необхідного компоненту верховенства права. Крім того, підхід ЄС є важливим у контексті наближення українського законодавства до acquis ЄС задля якнайкращого забезпечення відповідності критеріям членства в ЄС, що, власне буде предметом ретельного скринінгу з боку Європейської Комісії та визначить спроможність взяти на себе зобов'язання щодо членства у вказаній організації.

На рівні ЄС на сьогодні прийнято низку нормативних актів та актів «м'якого» права, спрямованих на удосконалення функціонування системи кримінального судочинства та якнайширшого використання нових можливостей в умовах розвитку цифрових технологій задля забезпечення кращого доступу до суду та посилення процесуальних гарантій учасників процесу, а також задля зміцнення співробітництва держав-членів у рамках спільного простору свободи, безпеки і справедливості при розгляді транскордонних справ. Правові засади використання цифрових технологій у праві ЄС на сьогодні визначені у рамках як кримінального, так і цивільного судочинства. При цьому з урахуванням специфіки розподілу повноваження між ЄС і державами-членами у цій сфері, яка належить до їхньої спільної компетенції відповідно до ст. 4 ДФЄС, таке регулювання здійснюється як на рівні Союзу, так і законодавством держав-членів.

У сфері кримінальної юстиції правові засади використання діджитал-інструментів визначені низкою «загальних» директив, присвячених правам підозрюваних і обвинувачених, а також потерпілих у кримінальному процесі. Зокрема, йдеться про Директиву 2012/13/EU про право на інформацію в кримінальному процесі від 22.05.2012; Директиву 2010/64/EU про право на письмовий та усний переклад від 20.10.2010; Директиву 2013/48/EU про право на доступ до адвоката в кримінальному процесі та справах із застосуванням Європейського ордеру на арешт від 22.10.2013; Директиву 2016/343 про посилення окремих аспектів презумпції невинуватості та права бути присутнім при розгляді кримінальної справи судом від 09.03.2016; Директиву 2016/800 про процедурні гарантії для неповнолітніх, які є підозрюваними або обвинуваченими у кримінальній справі, від 11.05.2016; Директиву 2016/1919 про правничу допомогу для підозрюваних та обвинувачених у кримінальному процесі від 26.10.2016; Директиву 2012/29/EU, що встановлює мінімальні стандарти прав, підтримки та захисту жертв злочину, від 25.10.2012. Крім того, важливе значення має Рамкове Рішення Ради ЄС про Європейський ордер на арешт та процедури передачі осіб між державами-членами від 13.06.2002 і Директива 2014/41/EU про

Європейський ордер на розслідування у кримінальних справах від 03.04.2014. Вказані нормативні акти встановлюють мінімальні стандарти, які мають бути забезпечені компетентними органами держав-членів при здійсненні процесуальних дій в режимі відеоконференції, діджиталізації судових документів та транскордонного співробітництва держав-членів.

Окремим важливим напрямком, пов'язаним із використанням цифрових технологій, є зміцнення співробітництва компетентних органів держав-членів задля спрощення та прискорення процедури обміну інформацією. У цьому зв'язку важливе значення має Регламент 2022/850 про комп'ютеризовану систему електронного обміну даними у транскордонних справах у сфері судового співробітництва в цивільних і кримінальних справах (e-CODEX) від 30.05.2022. E-CODEX складається з пакету програмних компонентів, які забезпечують зв'язок між національними системами держав-членів. Система дозволяє своїм користувачам (компетентним судовим органам, практикуючим юристам і громадянам) надсилати та отримувати в електронному вигляді документи, юридичні форми, докази чи іншу інформацію швидким і безпечним способом. E-CODEX дає можливість створювати взаємосумісні та безпечні децентралізовані мережі зв'язку між національними ІТ-системами, що використовуються у рамках транскордонних цивільних та кримінальних процесів. Зокрема, на сьогодні e-CODEX є основою системи цифрового обміну електронними доказами, підтримує обмін щодо європейських наказів про розслідування та взаємної правової допомоги у сфері судової співпраці у кримінальних справах.

Одним із останніх напрямків правового регулювання використання цифрових технологій у сфері кримінального судочинства на рівні ЄС є визначення стандартів щодо використання електронних доказів. Зокрема, упродовж 2023 року було прийнято пакет нормативних актів, які визначають нові підходи щодо отримання електронних доказів шляхом безпосереднього звернення до приватних постачальників послуг зв'язку, зберігання даних та інтернет-інфраструктури, розташованих в іншій державі-члені, без необхідності залучення та звернення до

національних органів держави-члена, в якій знаходиться постачальник послуг.

Йдеться передусім про Регламент 2023/1543 про Європейські ордери на пред'явлення та Європейські ордери на збереження електронних доказів у кримінальному провадженні та для виконання покарань у вигляді позбавлення волі після розгляду кримінальної справи від 12.12.2023. Вказаний нормативний акт, що має пряму дію в національному праві держав-членів, встановлює правила та гарантії для національних органів, які зобов'язують постачальників послуг, розташованих в іншій державі-члені, зберігати та надавати електронні докази для їхнього використання в кримінальному провадженні на запити компетентних органів інших держав-членів ЄС. Термін «електронний доказ» за цим Регламентом визначається як дані абонентів, дані трафіку або дані вмісту, які зберігаються постачальником послуг або від його імені в електронній формі (п. 8 ст. 3 Регламенту 2023/1543). Зокрема, до них належать електронні листи, текстові повідомлення або вміст програм для обміну повідомленнями, аудіовізуальний вміст або інформація про обліковий запис користувача мережі.

Ще одним важливим нормативним актом ЄС є Директива 2023/1544, що встановлює гармонізовані правила визначення призначених установ і призначення законних представників із метою збору електронних доказів у кримінальному провадженні від 12.07.2023. Вона визначає правові засади повноважень компетентних представників правоохоронних органів держав-членів в іншій державі-члені ЄС задля належного забезпечення дотримання та виконання розпоряджень, виданих компетентними органами держав-членів з метою збору електронних доказів відповідно до Регламенту 2023/1543.

Як бачимо, переваги цифрових технологій на сьогодні все більше використовуються в рамках кримінального судочинства у межах ЄС компетентними органами держав-членів. Необхідність якнайширшого використання цифрових інструментів стала вельми актуальною в умовах пандемії COVID-19, яка яскраво засвідчила їхні переваги у надзвичайних ситуаціях, що зумовило важливість удосконалення чинних та прийняття нових нормативних

актів ЄС у цій сфері задля забезпечення належного функціонування правоохоронної та судової системи держав-членів.

Нині Європейською Комісією підготовлено низку нових пропозицій у цій сфері, які мають бути розглянуті Європейським Парламентом та Радою ЄС. Зокрема, йдеться про застосування штучного інтелекту у процесі, використання цифрових каналів комунікації органів держав-членів як основного способу зв'язку, створення платформи “My e-Justice space”, яка забезпечить фізичним та юридичним особам єдине вікно доступу до національних електронних послуг тощо. У процесі вступу України до ЄС при наближенні вітчизняного законодавства до *acquis* ЄС у сфері кримінального судочинства важливо враховувати як чинні нормативні акти Союзу у цій сфері, а також орієнтуватися в основних тенденціях правового регулювання процесів діджиталізації системи кримінальної юстиції.

ЗМІСТ

Переднє слово.....	3
МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	
Бичкова С. С. Інтереси дитини vs права батьків щодо її виховання (з огляду на європейські стандарти судочинства)	4
Величко А. С. Вплив європейських стандартів на розвиток цивільного судочинства в Україні	8
Волкович О. Ю. Реалізація міжнародного принципу гласності в цивільному процесі: наукові підходи та практика.....	12
Добрянська Є. Є. Окремі аспекти класифікації принципів цивільного процесуального права та їх застосування.....	16
Дяченко А. В. Актуальні проблеми застосування принципу обов'язковості рішення цивільного процесу.....	20
Заїка Ю. О. Доступність до правосуддя: міфи і реальність	24
Кубінець І. М. Характеристика принципу розумності строків розгляду справи судом у цивільному судочинстві.....	28
Сидоренко Н. О. Справи про визнання необґрунтованими активів та стягнення їх у дохід держави: окремі аспекти порушення права власності добросовісних набувачів.....	31
МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ У СФЕРІ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА	
Колодій Д. І. Застосування Європейської конвенції з прав людини під час війни	36
Кравцова (Радукан) С. М. Екстрадиція в умовах воєнного стану	41
Мусиченко О. М., Рижа А. В. Адвокатура як правозахисний механізм у кримінальному судочинстві.....	45
Мусиченко В. О. Поняття розумного строку в кримінальному процесі	49

Отбар Д.-К. Е. Адвокат та адвокатська діяльність в умовах глобалізації.....	54
Смірнова І. С. Кримінальна відповідальність за порушення рівності громадян за ознакою політичних переконань	57
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МІЖНАРОДНИХ ТА ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРІ МІЖДИСЦИПЛІНАРНИХ ПРАВОВИХ ІНСТИТУЦІЙ	
Білик Л. С. Зміна місця проживання в умовах війни	62
Богата А. І. Охорона промислової власності.....	66
Будак К. Ю. Опіка та піклування над дітьми в умовах війни.....	70
Данильченко О. В. Використання електронних ресурсів як сучасний інструмент захисту бізнес-інтересів України	74
Дерев'янко Б. В. Захист іноземних інвестицій як основа забезпечення соціального спрямування економіки України: міжнародні та європейські стандарти судочинства.....	78
Заграничний Д. В. Вплив воєнного стану на трудові відносини в Україні.....	81
Карбівнича А.О. Захист від недобросовісної конкуренції.....	84
Козаченко О.В. Формування відповідної до європейських стандартів термінології в українському кримінальному праві.....	88
Кравцова (Радукан) С. М. Становлення та розвиток права інтелектуальної власності.....	92
Кубінець І. М. Екоцид.....	96
Кубінець І. М. Європейські стандарти дорожньо-транспортних пригод в Україні.....	100
Мусиченко О. М. Доступна мова кримінального закону як складова правової визначеності: аналіз національної та європейської практики.....	103
Осадча А. Д. Європейські стандарти в системі адміністративного судочинства України.....	109
Рибалко С. В. Технологія NFT як інструмент захисту авторських прав.....	112
Світличний О. С. Юрисдикція спорів із приводу отримання, продовження, припинення дії ліцензії.....	116

Сметанкіна Н.В. Захист авторського права на міжнародному та національному рівнях	119
Шкодич К. Ю. Проблемний аспект реалізації принципу змагальності в господарському процесі	123
ОКРЕМІ АСПЕКТИ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА: ПРОБЛЕМИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТА СУДОВА ПРАКТИКА	
Вовк В. М. Судочинство і діджиталізація.....	127
Добрянська Є. Є. Виклики та перспективи діджиталізації цивільного судочинства	129
Заржицька В. М. Правові аспекти впровадження цифрових технологій у цивільному праві.....	134
Казарян М. М. Діджиталізація цивільного судочинства в умовах воєнного стану та європейської інтеграції	137
Лазарева Н. М. Електронне адміністрування електронних податкових процесів.....	141
Чорнозуб Л. В. Діджиталізація кримінального судочинства: досвід Європейського Союзу.....	145

**МІЖНАРОДНІ ТА ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ
У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ТА КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА**

Матеріали I Всеукраїнської науково-практичної
інтернет-конференції
м. Миколаїв, 28 березня 2024 року

Електронне наукове видання

Редакційна колегія не завжди поділяє погляди авторів публікацій,
проте поважає право кожного учасника на висловлювання своїх ідей,
критичних зауважень, інших суджень

Підписано до поширення через мережу Інтернет 01.04.2024.
Об'єм даних 1,68 Мб.
Видавництво Миколаївського навчально-наукового інституту права
Національного університету «Одеська юридична академія»
вул. Ген. Карпенка, 18, 54038, Україна
Тел./факс (0512) 40-86-54
Сайт: <https://mip.onua.edu.ua/>
E-mail для авторів: mip_kpd@onua.edu.ua